

Virumaa

tervishoiuline kirjeldus.

**Description sanitaire de l'arrondissement
de Viru.**

Toimetaja — Rédacteur

Prof. A. Rammul.

Tartus, 1931.

E. V. Tervishoiu- ja Hoolekandevalitsuse ja Tartu Ülikooli
Tervishoiu Instituudi väljaanne.

Edition de l'Administration d'Hygiène et d'Assistance publique de la Republic d'Estonie et de l'Institut d'Hygiène de l'Université de Tartu (Dorpat).

Virumaa.

Määr 1:390 000

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Kilom

- ▣ Linn - ville
- ▣ Alev - Bourg
- Alevik - Petit bourg
- Vallamaja
- Administration de la commune

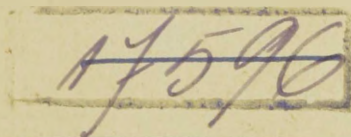
V i r u m a a

tervishoiuline kirjeldus.

**Description sanitaire de l'arrondissement
de Viru.**

Toimetaja — Rédacteur

Prof. A. Rammul.

Tartus, 1931.

**E. V. Tervishoiu- ja Hoolekandevalitsuse ja Tartu Ülikooli
Tervishoiu Instituudi väljaanne.**

Edition de l'Administration d'Hygiène et d'Assistance publique de la Republic d'Estonie et de l'Institut d'Hygiène de l'Université de Tartu (Dorpat).

2.

J. Mällo trükk. Tartus.

A-7530

Sisukord.

Table des matières.

	lk. pg.
Maateaduslik ülevaade	<i>Aperçu géographique</i> 5
Geoloogiline ülevaade	<i>Aperçu géologique</i> 7
Kliimaolud	<i>Climat</i> 9
Elumajad, saunad jne.	<i>Maisons d'habitation, maisons de bain etc.</i> 16
Joogivesi	<i>Eau potable</i> 20
Seltsid, ühingud ja muud	<i>Ecoles, sociétés et autres</i> 22
Jõhvi alev	<i>Bourg Jõhvi</i> 26
Kunda alev	<i>Bourg Kunda</i> 28
Alevikud	<i>Petits bourgs</i> 30
Põlevkivi-kaevandused	<i>Carrières de schiste combustible</i> 32
Narva-Jõesuu alev ja suvituskoht	<i>Bourg et station de villégiature Narva-Jõesuu (Hungerbourg)</i> 38
Teised suvituskohad	<i>Autres stations de villégiature</i> 48
Elanikud	<i>Habitants</i> 58
Rahvatervishoid	<i>Hygiène publique</i> 67
Loomatervishoid	<i>Hygiène vétérinaire</i> 83
Narva linn	<i>La ville de Narva</i> 91
Rakvere linn	<i>La ville de Rakvere</i> 101
Kirjandus	<i>Bibliographie</i> 107
Prantsuskeelne kokkuvõte	<i>Resumé français</i> 109
Joogivee uurimuse tulemused	<i>Analyses des eaux potables</i> 113

Kaastöölised. — *Collaborateurs.*

Virumaa uurimisest või kirjeldusest on osa võtnud: dr. G. Anderson, dr. vet. A. Arras (loomatervishoid), H. Ernesaks, agr. J. Jaanhold (piimatalit.), dr. M. Kask [elumajad, elanikud (osal.), suvituskohad, asulad (osal.) jne.], dr. V. Kiss, dr. E. Kirschenberg, dr. E. Lasberg (rahvatervish.), dr. ins. E. Leppik (linnade veevarust. ja kanalisatsioon), O. Liiv, cand. A. Luha (geol. osa), dr. A. Okas (tabelid: elumaj. vesi), dr. O. Palu, stud. J. Pill (andmeid Rakvere kohta), A. Rammul (osal. elanikud, vesi, ühingud, koolid, prantsusk. kokkuvõte jne.), dr. K. Rumma, dr. N. Snamensky, dr. J. Sõrra, cand. J. Sütt (meteorol. osa), lic. phil. A. Tammekann (maateadusl. osa), dr. V. Vichmann, dr. L. Volmer (sünnitusabi), lektor J. V. Veski (keel. korrektuur).

Tänu kõikidele isikutele ja asutistele, kes kaasa aidanud, iseäranis Viru maavalitsusele, Narva ja Rakvere linnavalitsusele, maa- ja linnade tervishoiuarstidele dr. J. Haho'le, dr. R. Virén'ile ja dr. H. Sulele.

Virumaa.

Maateaduslik ülevaade.

Aperçu géographique.

Virumaa moodustab Põhja-Eesti idapoolseima osa vastu Venemaad. Pindalalt on ta Eesti suurim maakond, võttes oma alla 7 387 km² ehk 15,5% kogu riigi pindalast. Kui Virumaa külge kuuluv Peipsi osa (300 km²) maha arvata, siis jääb maakonna maismaa pinda veelgi üle 7 000 km².

Virumaad piirab põhja poolt pikal ulatusel meri, kuna lõunas on osaliselt piiriks Peipsi järv. Nii on Virumaa pindalas rannikuil tähtis osa. Maakonna sisemus on ida- ja kaguosas madal ning soine, kerkides vaevalt üle Peipsi pinna, kuna põhja- ja lääneosa on kõrge ning viljakas. Maapind laskub mere poole järsu astanguna, nn. pae-kaldana, mis on eriti kõrge ja selgekujuline ranniku idaosas Aseri ja Meriküla vahel. Siin on kuulsad oma loodusliku ilu poolest Ontika, Toila, Voka, Sillamäe ja Utria. Lääne pool taganeb paekallas enam sisemaa poole, kuna ta jalale jääb lai liivane rannavöö. See on eriti kohane suvitamis- ja supelrand ja nii näemegi Virumaa rannikul pika reana supelkohti, alates Käsmust ja Võsust ning lõpetades Narva-Jõesuuga. Eriti kuulsaks on saanud just viimane oma laialdase toreda liivarannaga piki Narva jõe deltakuhjatise serva. Virumaa supelkohad kuuluvad oma ranna poolest Eesti paremate hulka, ainult merevesi on siin üldiselt külmem kui näiteks Pärnus ja Kuresaares. Erandi moodustab vahest Võsu, mis asub tuulte eest varjatud madalavõitu lahe sopis.

Läbi Virumaa ulatub Põhja-Eesti pea-veelahe Pandivere kõrgustiku näol; selle tõttu on jõed siin lühikesed ja väheveelised, välja arvatud Eesti veerikkam jõgi Narva jõgi, mis voolab Virumaa idaserval, moodustades Peipsi järve äravoolu. Narva linna kohal tekitab jõgi paekaldalt alla laskudes uhke jõurikka joa. Muist Soome lahte laskuvaist jõgedest on suuremad ning mainitavamad Purtse ja Kunda jõgi. Veelahkmelt lõuna poole, valguvaist jõgedest mahutuavad Virumaa piiridesse ainult tähtsuseta ladvaosad. Suuremaid järvi,

peale osalt Virumaa külge kuuluva Peipsi, ei ole. Väiksemate järvede rühm on maakonna idaosas, Jõhvist kagu pool (Vasavere järved, Konsu järv j. t.). Sellevastu on laialdaselt soostunud pindu, eriti Peipsi pool küljes. Viimasel ajal on riigi- ja omavalitsus suure energiaga asunud liigvee ärajuhtimisele ja soode kuivatamisele. On kaevatud hulk suuri magistraalkraave, mis võimaldavad uute laialdaste pindade kultuuri alla võtmist ja parandavad ka laiema ümbruse tervishoiulisi olukordi. Peipsi järve pinna kavatsetav alandamine aitaks kõigele sellele veel enam kaasa.

Taimkatte poolest erineb Virumaa kõrgem lääneosa oma rohkete laialdaste põllualadega tunduvalt metsarikkast ja soisest ida- ja kaguosast. Ka läänepoolne rannikuala Eeru-Võsu-Vainupää piirkonnas on metsane. Siin valitsevad kuivad männimetsad, kuna Peipsi ja Narva jõe ääres on enamasti soised segametsad.

Lüganuse kosk. — *La chute de l'eau de Lüganuse.*

Virumaa oma 150 000 elanikuga kuulub Eesti rahvarikkaimate maakondade hulka. Rahvastiku keskmine tihedus üle kogu maakonna on 21 inimest km²:l, kuna maakonna eriosades see õige tunduvalt vaheldub. Kõige tihedamalt on elanikke maakonna keskosas — Rakvere, Kadrina ja Väike-Maarja piirkonnas, kuna maakonna kagu-poolset metsast ala asustab õige hõre rahvastik. Eestlaste kõrval (82%) elab Virumaal rohkemal arvul venelasi (22 000 hinge ehk 15%). Venelaste külad on kogunenud peamiselt Narva jõe äärde ja jõe tagusele alale.

Virumaal on kaks linna; neist on Narva rahva-arvu poolest Eesti kolmas linn. Maakonnalinnaks ja administratiivseks keskuseks on aga väiksem Rakvere. Suuremaiks asulaiks on peale linnade Jõhvi, Narva-Jõesuu ja Kunda alev, Aseri semenditehas ja Kohtla riiklik põlevkivi-kaevandus. Vaivara Türsamäel on uus kiviõli tehas.

Geoloogiline ülevaade.

Aperçu géologique.

Virumaa aluspõhja ehituses on otsustavama tähtsusega teguriks see, et ta koosneb pea rõhtsatest, üksnes väikese langusega (3—5 m kilomeetril) lõunakagusse alanevatest lubjapae-kihtidest. Põhjarannikul, paekaldal, ilmuvad ka sügavamad liivakivid, kiltkivi ja savid päevavalgele, mis kahtlematult jätkuvad terve maakonna pinna alla, alanedes samuti lõunakagusse, nagu nende peal lamavad paekihidki. Ilma et siinkohal peatuda nende kihtide üksikasjalikul liigestusel lademeisse, olgu vaid tähendatud, et Virumaal on tegemist alamkembriumi sinisavi ja liivakividega paekaldas ja selle eel, ordoviitsiumi lademetega nende peal ja maakonna lõunaosas ka alamsiluuri lubjapaega, kuna üksikud devooni liivakivide ja merglite laigud ordoviitsiumi lademeil ilmuvad maakonna kaguosas. Nii on Virumaa ainuke maakond, kus esineb esindajaid kõigist geoloogilisist ladestuist, mis Eesti pinnal üldse olemas.

Põhjavete seisukohast on tähtsad vettpidavad kihid, millisteks ei saa Põhja-Eestis pidada lubjapaasi neid läbivate, tihti laiade diaklaaside (püstitõhede) tõttu. Põhjavett pidavate kihtidena tulevad järgmised tähtsamad kihid arvesse: alamkembriumi sinisavi, siis alamordoviitsiumi Pakerordi lademe diktüoneema-kiltkivi ühes savika glaukoniitliivaga, millest ülespoole vahest algab alles päris lubjapae ladestik.

Neis lubjapaates võiks osutuda vahest Kukruse põlevkivikihtidele, mis lokaalselt võivad moodustada põhjavett kandvaid pindu.

Seega on tähtsamad põhjavett kandvad pinnad maapinna läheduses ainult maakonna põhjaosas, kuna nad ülemaltähendatud languse tingimustel lõuna poole ikka sügavamal osutuvad. Nii on Rakke lähedal tehtud puuraugus diktüoneema-kiltkivi juba 200 m sügavusel.

Võiks oodata, et põhjavee pind langeb maakonna lõunapoolseis osis õige sügavale. Tegelikult on aga ülim põhjavee-kiht suures osas Virumaast otse maapinnal, mida kõige kujukamalt näitavad

laialdased sood ning rabad Kesk- ja Ida-Virumaal. Selle otseseks põhjuseks on moreen, eriti savine põhimoreenkate, mis ühenduses kihtide langusega loob soodsad tingimused pinnavete püsimiseks laiadel aladel. See moreenkate määrab ka mullapindade iseloomu, kuna enamikus Virumaast on tegemist keskmise sügavuse ja sügava põhjaga rühkmuldadega, ainult idas ja kagus valitsevad liivmullad vallseljakuil ja rannamoodustusel.

Virumaa geoloogia on tähelepannev oma maavarade poolest, millest esikohal loomulikult põlevkivi. Selle maavara väljakaevamine sunnib lahendama lähemas tulevikuski juba uute asunduste, alevite, võib-olla linnadegi asutamisega seotud küsimusi ning see toob omakord rea probleeme materjalide muretsemise, veemuretsemise, drenaaži alal. Kõigis neis suhetes pakub maakonna geoloogiline ehitus, nagu ta senini tuttav, küllalt soodsaid lahendamisvõimalusi. Kukruse lademe enda, Tallinna ja Rakvere lademe lubjakivid pakuvad häid ehituskive, sügavamad põhjavee-pinnad on, nagu nägime, olemas ja on tõenäoline, et eriti sinisavi pealt või veelgi sügavamalt, tema all asuvatest liivakividest saab heade omadustega arteesilist vett.

Kliimaolud.

Climat.

Kliima käsitlemise seisukohalt tuleb arvestada eeskätt maakonna geograafilist asendit ja tema üldist iseloomu. Sellest küljest esineb Virumaal suur mitmekesisus. Mereäärse asendi tõttu tuleks konstateerida suurt mere mõju kliima kujunemises, kuid võttes arvesse Soome lahe idaosa iseloomu võib mere mõju Viru maakonnas õige väheks lugeda, välja arvatud õige kitsas rannariba.

Maapinna iseloomult tuleks maakond jagada kolme ossa, nimelt kõrge põhjarannik, soine ning metsane idaosa (Peipsi piirkond), 20—50 m kõrgusega merepinnalt, lääneosa kõrgustik (50—150 m) Rakvere-Simuna ja Jakobi - Väike-Maarja kvadrandid.

Kõigele lisaks tuleb veel maa aluspõhja vahelduv koosseis ordo-viitsiumi lademeist suuremas maakonna osas ja Jaani siluuri lademest kaguosas. Olles mitte koredad ei soodusta need lademed kuiva maapinna tekkimist, mis kliimat mõjustamata ei jäta. Nimelt avaldavad kliimale suurt mõju laialdased sood ja soised metsad, mis täidavad maakonna ida-, lõuna- ja keskosa.

Virumaa kliima ülevaade tuleb rajada Kunda ja Narva-Jõesuu II järgu ilmajaamade poolt kogutud andmeile. Peale nende on kasustatavad järgmiste vihmajaamade andmed: ranniku ja raudtee piirkonnas Vaivara (24 a.), Toila (11 a.), Kukruse (9 a.), Aa mõisa (17 a.) ja Maidla m. (13 a.) Lüganuses, Port-Kunda (10 a.), Kunda mõisa (24 a.); maakonna läänesektoris Haljala (11 a.), Hindriku m. Kadrinas (16 a.), Rakvere (24 a.), Porkuni (16 a.). Puuduvad vaatlusandmed maakonna lõunaosast. Selle piirkonna iseloomustamiseks on kõlvulised Tartumaalt Mustvee (26 a.) andmed.

V. Kurriku kliima-valdkondade jaotuse järgi kuulub Virumaa pea terveni jaheda kontinentaalkliima valdkonda, ainult väike osa rannikust sirgjoonelt Harju-Järvamaa piirisõlmest üle Rakvere kuni Toilani ja Narva-Jõesuu nurk kuuluvad jaheda merekliima valdkonda. Kontinentaalne ala ulatub seega suurelt osalt otse mereni. Seda põhjustab Soome lahe idaosa üldine olukord. Nimelt seisab see osa

Soome lahest kaua jääkattes ja seega puudub talvisel poolaastal mere pehmendav mõju. Ka suvel ei suuda mere mõju otsesest rannajoonest kaugemale ulatuda, sest meretuuli takistab kõrge rannaveer. Sellest on tingitud ka taimestiku ilme, milline kitsal rannaveerul oma lopsakuse poolest tunduvalt erineb kõrgeranna ja tagamaa taimestikust. Virumaad ühes Järvamaa ja Põhja-Tartumaaga tuleb pidada jahedaimaks ja karedaimaks maa-alaks kogu Eestis, eriti just Virumaa idaosa (Alutagust).

Temperatuur.

Température.

Keskmise normaalterapeutuuri ülevaateks esitame Narva-Jõesuu ja Kunda andmed, mis on paremaks võrdluseks Tallinna ja Tartu vastavate andmetega taandatud 50 a. perioodile:

Talv on Virumaa rannikul külm ja kontinentaalse ilmega. Kevad on jahedam kui Tartus ja Tallinnas, kus jää kaob varemini. Suvetemperatuur on Narva-Jõesuus kõrgem, ühtiv Tartu temperatuuriga, kuna Kundas ta Tallinna omaga ühtib, olles madalam Narva omast. Sügisetemperatuuri suhtes on nii Narva-Jõesuus kui ka Kundas tunda mere mõju, sest sellel aastaajal on temperatuur siin kõrgem kui Tartus (meri jahtub aeglasemalt), kuid siiski madalam Tallinna omast, novembris umbes 1° võrra. Aasta keskmine temperatuur on mõlemas ühtiv Tartu temperatuuriga. Mis puutub muusse Virumaa alasse, siis võib päris kindlasti öelda, et aasta keskmine temperatuur on siin madalam kui Narva-Jõesuus ja Kundas, kus ikkagi vähene mere mõju end tunda annab. Maakonna aastast keskmist temperatuuri võiks arvata $+4,2^{\circ}$. Seega oleks see maakond tõeliselt jahedaim Eestis. Kuivõrt väike on kliimaline vahe Virumaa ranniku ja tagamaa vahel, seda näeme järgnevast vihmajaamade temperatuuride andmeist, mis vaadeldud ainult hommikuti k. 8, on umbes pool kraadi madalamad normaalsest temperatuurist. Kahjuks puuduvad siin temperatuurivaatlused otsesest mereranna kohis; on olemas vaid kaugema ranniku, raudtee piirkonna ja lääne kõrgustiku omad.

Madalam temperatuur $3,4^{\circ}$ — $3,6^{\circ}$ esineb soiste metsade alal (Vaivara, Mustvee) ja läänekõrgustikul (Porkuni). Kõrgem temperatuur $4,0^{\circ}$ — $4,3^{\circ}$ on jaheda merekliima valdkonnas (Aa mõisa, Kunda, Haljala). Teistes kohtades (Kreenholm, Kukruse, Maidla, Hindriku) esineb juba tüüpiline jaheda kontinentaalkliima hommikune temperatuur $3,8^{\circ}$.

1. tab. Keskmine õhutemperatuur (3-kordseist vaatlusist):

Tempér. moyen. du mois et de l'année.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	A.	maks.	min.	Ampl.
Narva-Jõesuu	—6,4	—7,0	—3,6	2,7	9,1	14,5	17,0	16,0	11,3	5,5	0,3	—4,7	4,5	28,8	—24,6	53,4
Kunda	—5,8	—6,5	—3,3	2,4	8,4	13,7	16,4	15,0	11,0	5,2	0,0	—4,1	4,3	27,4	—23,3	50,7
Tallinna	—4,5	—5,2	—2,5	2,8	8,3	13,7	16,7	15,5	11,6	6,1	1,0	—3,1	5,0	28,2	—20,2	48,4
Tartu	—6,6	—6,6	—3,2	3,4	9,9	15,0	17,0	15,2	10,6	4,9	—0,6	—4,9	4,5	30,7	—25,3	56,0

Hommikused (k. 8) temperatuurid:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	A.
Kreenholm	—7,4	—9,1	—9,9	2,9	10,7	14,6	16,7	14,8	9,7	4,1	—1,0	—5,4	3,7
Vaivara	—7,3	—8,5	—5,6	1,0	9,6	14,4	16,4	14,3	9,2	4,0	—1,1	—5,3	3,4
Kukruse	—6,3	—6,3	—3,4	1,8	8,6	14,1	16,1	14,0	9,5	4,2	—1,7	—5,1	3,8
Aa mõisa	—6,1	—7,3	—4,0	2,7	9,7	14,1	16,5	15,0	10,4	5,3	—0,2	—4,4	4,3
Maidla m.	—5,9	—7,9	—5,0	1,4	9,0	14,5	16,7	14,6	9,5	4,6	—0,4	—4,8	3,9
Kunda m.	—5,8	—7,1	—4,4	2,1	9,0	13,8	16,2	14,5	9,8	4,4	—0,7	—4,1	4,0
Haljala	—5,2	—5,8	—4,1	1,9	8,5	14,3	16,3	14,2	10,0	4,7	—1,1	—4,4	4,1
Hindriku m.	—5,8	—7,5	—5,6	1,4	9,0	14,5	16,7	14,2	9,8	4,8	—0,9	—5,1	3,8
Porkuni	—7,1	—8,0	—5,2	1,8	9,2	13,7	15,8	13,9	8,6	3,2	—0,9	—4,8	3,4
Mustvee	—7,1	—8,3	—5,5	1,4	8,9	14,5	16,6	14,7	9,7	4,5	—0,9	—5,1	3,6
keskmine	—6,4	—7,6	—5,3	1,8	9,2	14,2	16,4	14,4	9,6	4,4	—0,9	—4,8	3,8

Sademed.

Eau tombée.

Sademete suhtes pole huvituseta alla kriipsutada mõnd iseloomustavat nähtust Virumaa suhtes. Üldiselt on sademete jaotus Eestis sügise- ja talvekuil rannikul ja tagamaal kaunis ühtlane, hiliskevadell ja suvel on aga Harju, Läänemaa rannikul sademeid tunduvalt vähem. Virumaa rannik ühtib selles asjas enam Pärnumaa rannikuga, nimelt on siin ka suvel sademeid võrdselt sisemaaga. Selgituseks olgu öeldud, et Viru rannikul on ka tõeliselt kliimaline ühtivus Pärnumaa rannikuga, sest mõlemad kuuluvad kontinentaalsesse valdkonda (Viru rannik jahe-kontinentaalsesse, Pärnu rannik paras-kontinentaalsesse). Harju-Läänemaa rannik kuulub aga jaheda merekliima valdkonda.

Sademete ülevaate saamiseks esitame (vt. lk. 13) sademetehulga tabelid.

Ainult paaris rannajaamas on sademeid vähem kui sisemaal (Toila, Kunda m.). Seevastu on mõnes rannajaamas sademeid rohkesti (Narva-Jõesuu, Port-Kunda). Eriti silmatorkav on Port-Kunda suur sademetehulk, mitte omane rannajaamale. Seda tuleb Eesti rannikul ka mujal ette, näiteks Haapsalus, kuna muidu on Läänemaa rannik üldiselt sademetekehv. Õige rohked sademed esinevad Virumaal Rakvere-Porkuni kõrgustiku liinil. Sademete miinimum esineb üldiselt veebruaris ja märtsis, maksimum aga augustis. Selle kuu peale langeb tervelt $\frac{1}{6}$ aasta sademeist. Augustist märtsini on regulaarne vähenemine ja siis algab jälle regulaarne suurenemine. Talvise ja suvise poolaasta sademete vahetkord on vastav kontinentaalkliimale, talvel 33%, suvel 67%, vahetkord 1 : 2. Merekliima iseloom esineb Narva-Jõesuus (2 : 3). Väike on see vahetkord Toilas, Kukruses, Kunda mõisas (2 : 5), ka Vaivaras ja Aa mõisas (3 : 7). Samasugune vahetkord esineb näiteks ka Pakri saarel Läänemaa rannas.

Sajupäevi on keskmiselt märtsist kuni juulini $\frac{1}{3}$ kuu kohta, juulist kuni märtsini aga keskmiselt $\frac{1}{2}$, kusjuures suurem sadude sagedus esineb augustis (17 p.).

2. tab. Sademetehulk m/m.

Eau tombée en mm.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	А.	T ⁰ / ₀	S ⁰ / ₀	T/S
Kreenholm	34	25	24	33	46	58	71	88	65	48	44	36	572	34%	66%	1:2
Narva-Jõesuu	35	30	28	33	37	47	66	85	57	53	41	42	554	38%	62%	2:3
Vaivara	25	22	20	30	40	58	78	95	60	51	38	32	549	31%	69%	3:7
Toila	18	19	20	28	46	58	75	82	62	52	34	23	517	29%	71%	2:5
Kukruse	24	18	19	26	46	64	83	90	71	51	38	32	562	28%	72%	2:5
Aa m.	25	21	23	27	41	65	75	82	60	52	34	31	536	30%	70%	3:7
Maidla m.	30	28	28	25	39	55	70	81	60	50	36	34	536	34%	66%	1:2
Port-Kunda	31	26	28	36	52	61	68	86	64	57	44	31	584	33%	67%	1:2
Kunda m.	18	14	14	23	38	54	62	80	55	46	30	26	460	27%	73%	2:5
Rakvere	36	32	29	33	47	62	83	89	60	56	45	39	611	35%	65%	1:2
Haljala	29	28	29	31	55	51	70	84	64	58	40	42	581	34%	66%	1:2
Hindriku	28	24	21	29	52	57	67	86	59	55	45	31	554	32%	68%	1:2
Porkuni	34	32	31	40	54	64	83	84	66	50	44	39	621	36%	64%	1:2
Mustvee	28	25	24	27	36	59	69	79	47	42	35	32	503	34%	66%	1:2
keskmine	28	25	24	30	45	58	73	85	61	51	39	34	553	33%	67%	1:2
%	5,1	4,4	4,3	5,4	8,1	10,6	13,2	15,4	11,0	9,3	7,1	6,1	100			

3. tab. Sajupäevade arv.
Nombre des jours avec eau tombée.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	A.
Kreenholm	18	13	16	10	13	12	16	18	16	18	17	16	183
Narva-Jõesuu	17	15	11	12	11	11	13	16	13	13	18	18	168
Vaivara	19	16	14	12	12	12	16	19	16	18	16	19	189
Toila	15	14	14	14	12	12	12	18	12	12	17	16	168
Kukruse	15	12	11	10	12	12	14	19	16	11	15	14	161
Aa m.	16	16	13	11	11	13	15	16	15	16	17	16	175
Maidla m.	13	13	10	10	10	10	14	16	11	13	15	12	147
P.-Kunda	14	15	12	11	12	11	14	16	12	12	16	15	160
Kunda m.	9	8	8	8	10	9	12	14	11	11	10	10	120
Rakvere	13	11	11	11	13	12	14	16	13	14	14	13	155
Haljala	18	18	15	13	13	11	14	17	13	14	10	18	174
Hindriku	14	14	12	10	10	11	12	16	11	13	16	15	154
Porkuni	13	11	12	10	11	11	14	16	14	14	13	13	152
Mustvee	16	13	13	10	11	12	14	16	14	14	16	16	165
keskm.	15	14	12	11	11	11	14	17	13	14	15	15	162

Pilvitus, päikesepaiste, niiskus.

Nebulosité, humidité.

Arvesse võttes Virumaa kontinentaalse kliima iseloomu võib selle maakonna jaoks maksvaks lugeda sisemaa norme pilvituse, päikesepaiste ja niiskuse suhtes. Keskmiseks aasta pilvituseks võime lugeda 7 kümnendikku, talvel 8, suvel 6. Rannikul on pilvitus väiksem, tagamaal suurem. Aasta jooksul on keskmiselt 160 pilves päeva (üle $\frac{3}{4}$ taevast pilves). Selgete päevade arv (s. o. vähem kui $\frac{1}{4}$ taevast pilves) on umbes 40. Päikesepaistet on rannikul rohkem kui tagamaal. Sisemaa päikesepaiste keskmiseks rohkuseks võib lugeda 1 682 tundi (Tartu), s. o. 37% astronoomilisest võimalikust (4 546 t.). Nagu tähendatud, on rannal see % vähe suurem.

Tuul.

Vent.

Piirates Soome lahe idapoolset osa kannatab Virumaa sagedate kõvade tuulte all, pääasjalikult rannik. Nimelt on Soome lahe idaosa kaunis tormirikas. Narva-Jõesuus on näiteks aastas keskmiselt 28,5 tormipäeva, seega isegi rohkem kui tormiküllases Pakri piirkonnas (26,6 p.) ja pea sama palju kui Pärnus (31,3 p.). Ainult vastu ulgumerd Saaremaa rannas on tormid veel sagedamad (Vilsandis

53 p., Sõrves 42 p.) Soome lahe keskosa on hästi vaiksem kui ida- ja lääneosad. Nii on Tallinnas tormipäevi 3 korda vähem kui Narva-Jõesuus. Suurim tormide sagedus Virumaa vetes on novembris, vähim aprillis ja juunis. Umbes 70% tormest on W- ehk SW-suunalised. Peale sagedate tormide on Soome lahe idaosas udu õige sage nähtus.

Tuule peasuunad on Narva-Jõesuus lõunast (18%), edelast (15%), läänest (13%) ja kagust (13%). Põhjakaartest ja idast puhuvad tuuled harvemini. Nagu näeme, on lõunakaarte tuuled kõige sagedamad. Need ajavad meres pealmise, soojenenud veekihi rannast eemale. Selle asemele tõuseb põhjast jahedam vesi. Seetõttu on Virumaa rannikul merevesi sageli hästi külmem kui Haapsalus, Kuresaares ja Pärnus. Juhtub tuul mere poolt olema, siis koguneb randa soojem vesi. Seega on merevee temperatuuri kõikumine Narva-Jõesuus ja kogu Viru rannikul õige suur, kuna ta Haapsalus ja Kuresaares on ühtlaselt kõrge.

4. tab. Tuule kiirus m/sek.

Vitesse du vent.

	I	IV	VII	X	A.
Narva	3,8	3,0	3,4	3,9	3,6
Kunda	5,4	4,4	3,7	4,8	4,7
Tallinna	4,3	3,7	3,6	3,9	4,0
Pakri	5,5	3,7	3,9	5,5	5,0
Tartu	3,9	3,6	2,9	3,5	3,5

Tabelist selgub, et Narvas pole keskmine tuule kiirus Tartu omast kuigi palju suurem. Kundas on ta aga tunduvalt suurem, ületades isegi Tallinna normi. Ainult Pakris on tuul keskmiselt hästi tugevam; ulatub ju Pakri poolsaar kaugele merre, kuna Narva-Jõesuu ja Kunda asuvad lahtedes.

Tervishoiulisest seisukohast tuleb Virumaa jagada mitmesse ossa. Kahtlemata ebatervishoiuline on ida- ja lõunapoolne osa oma laialdaste soode ja soiste metsadega. Parem on juba lääneosa kõrgustik. Eriti tuleb arvestada aga rannikut. Viru rannik on kõrge ja ilus. Kõrge rannaveer kaitseb liivaranda tuulte eest ja viimane on suvitamiseks seetõttu õige soodus. Merevesi on küll jahedam kui Eesti läänerannal, kuid ranna lahekurmudes on ta suplemiseks siiski vastuvõetav. Ebasoodsuse moodustab aga ranna üldine põhjapoolne kallakus, mis päikesekiirte langemisnurga madalamaks teeb ja seega päikese soojendavat mõju vähendab.

Üldkokkuvõttes tuleb konstateerida, et Virumaa kliima on kaunis kare, karedam kui mujal Eestis. Nagu aasta isothermide (temperatuuride samajoonte) käik näitab, valitseb selles piirkonnas kogu Eesti kohta madalaim temperatuur.

Külatänav. — *Rue d'un village.*

Elumajad, saunad jne.

Maisons d'habitation, maisons de bain etc.

Asulastiku tihedus Virumaal on otsekoheselt tingitud produktiivse pindala levimisest. Ebaproductiivset pindala leidub Virumaal, võrreldes teiste maakondadega, kõige rohkem, nimelt 115 777 ha, mis teeb Virumaa kogupindalast välja 18,15%; ainult Pärnumaa ületab oma 21,58% ebaproductiivse pindalaga suhteliselt Virumaa. Eba-productiivset pindala, mis koosneb suuremalt jaolt soist ja rabadest, leidub kõige vähem Lääne-Virumaal: 10—20%, Kesk-Virumaal 20—30%, Alutaguses-Narva jõe piirkonnas — üle 30%. Samuti mõjustab omakorda metsade levimine asulastiku tihedust; nii võtavad metsad oma alla terves reas valdades üle 30% maa-alast; näit.: Maidlas 36,1%, Iisakus 36,3%, Kohtlas 39,1%, Tudulinna 39,9%, Jõhvis 43,1%; Vaivaras, end. Mustjõe ja Venevere vallas üle 50%. Lääne-Virumaa metsarikkamaks vallaks on Palmse oma 44,9%-ga.

Nii on asulastik kõige tihedam Lääne-Virumaal, kus põllupind üldpindalast 30—40% välja teeb, kuna Viru rannamaal ja Kesk-Virumaal vastavalt 10—20% põllumaad leidub. Siiski on Viru rand ja rannamaa kuni Tallinna-Narva raudteeni küllaltki tihedasti asustatud: rannas asub terve rida suvituskohti ja kalurikülasid; samuti asuvad ses piirkonnas suured tööstuse-keskkohad põlevkivi-kaevandused, tsemendivabrikud jne.

Virumaa valdade 17 952 elumajast on seinte materjaliks enami-

5. tab. Elumajad, saunad, väljakäigukohad.
Maisons d'habitation, maisons de bain et lieux d'aisance.

1.	Valla nimetus <i>Communes rurales</i>	Elamute üldarv <i>Nombre total des maisons</i>	Urulud elamute arv <i>Nombre des maisons inhabitées</i>	Põranda ja seinete suhtes uuritud elamute arv. <i>Maisons dont planchers et murs sont inspectés.</i>	Põrandad <i>Planchers</i>			Seinad <i>Murs.</i>			Saunad <i>Bains</i>			Väljakäigukohad <i>Lieux d'aisance</i>		
					laud <i>planches</i>	kivi <i>pierre</i>	savi <i>argile</i>	palk <i>bois</i>	krohvitud <i>mortier</i>	paberlatud <i>papier peint.</i>	arv <i>nombre</i>	korsten <i>cheminée</i>		arv <i>nombre</i>	Elamud, kus väljakäigukoht <i>Maisons d'habit.</i>	
												on <i>oui</i>	puudub <i>non</i>		on <i>avec</i>	puudub <i>sans</i>
1.	Aaspere	605	72	11	11	—	—	8	—	3	16	7	9	44	42	30
2.	Auvere-Joala	313	78	48	47	—	1	40	2	6	51	33	18	58	53	25
3.	Avanduse	485	54	54	53	—	1	51	3	—	22	6	16	39	37	17
4.	Erra	150	9	—	—	—	—	—	—	—	6	2	4	3	3	6
5.	Haljala	338	39	11	11	—	—	6	1	4	11	6	5	24	21	18
6.	Iisaku	492	137	—	—	—	—	—	—	—	91	23	68	65	62	75
7.	Illuka	299	72	—	—	—	—	—	—	—	54	34	20	37	35	37
8.	Järve	432	102	55	55	—	—	51	1	3	50	31	19	74	73	29
9.	Jõhvi	405	57	8	8	—	—	7	1	—	34	27	7	34	33	24
10.	Kalvi	553	53	—	—	—	—	—	—	—	25	16	9	22	19	34
11.	Kohtla	236	14	—	—	—	—	—	—	—	10	6	4	14	14	—
12.	Kose	270	91	91	88	—	3	68	6	17	52	10	42	76	76	15
13.	Kunda-Malla	387	44	7	6	1	—	3	1	3	9	3	6	21	20	24
14.	Maidla	429	43	—	—	—	—	—	—	—	32	7	25	27	23	20
15.	Mäetaguse	398	146	45	45	—	—	45	—	—	100	68	32	121	111	35
16.	Paasvere	550	92	92	92	—	—	72	10	10	40	14	26	44	44	48
17.	Pada	490	45	9	7	2	—	7	—	2	9	3	6	20	18	27
18.	Palmse	635	43	—	—	—	—	—	—	—	30	25	5	24	23	20
19.	Peetri	434	43	—	—	—	—	—	—	—	22	14	8	37	36	7
20.	Porkuni	482	17	17	16	—	1	13	2	2	5	2	3	13	12	5
21.	Püssi	595	133	92	87	5	—	78	1	13	108	42	66	85	83	50
22.	Rakvere	371	39	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3	11	11	28
23.	Roela	409	69	69	69	—	—	60	4	5	44	10	34	34	34	35
24.	Skarjatina	674	70	70	70	—	—	31	—	39	44	3	41	53	53	17
25.	Sõmeru	542	63	—	—	—	—	—	—	—	19	10	9	35	34	29
26.	Tudulinna	323	59	59	59	—	—	45	11	3	50	44	6	56	48	11
27.	Undla	689	79	—	—	—	—	—	—	—	15	10	5	36	33	46
28.	Vaivara	507	28	—	—	—	—	—	—	—	6	5	1	25	25	3
29.	Vao	754	81	81	81	—	—	75	2	4	20	15	5	60	58	23
30.	Varangu	369	35	—	—	—	—	—	—	—	8	1	7	13	13	22
31.	Vasknarva	516	49	49	49	—	—	26	—	23	33	—	33	43	43	6
32.	Vihula	472	61	—	—	—	—	—	—	—	16	12	4	34	30	31
33.	Vohnja	334	34	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	8	8	26
34.	Voka	419	58	—	—	—	—	—	—	—	16	11	5	43	42	16
Kokku Total		15357	2109	868	854	8	6	686	45	137	1052	500	552	1333	1270	839
%%			13,73	5,7	98,4	0,9	0,7	79,0	5,2	15,8		47,5	52,5		60,2	39,8

kul puu ja nimelt 92,5%, kivi 5,7%, segamaterjal 1,6%, savi 0,1% ja teadmata materjal 0,1%. Ida- ja Lõuna-Virumaal tõuseb puuehitiste arv kuni 98,5% (Vasknarva); keskmiselt kõigub see arv 90% ümber. Ranna-äärsetes valdades on puuehitiste arv väiksem; nii on Kunda-Malla (76%), Haljala, Varangu, Kalvi, Vihula, Järve jne. valdades puuehitisi 80% ümber. Katusematerjalina tarvitatakse puumaterjali, õlgedega pea võrdselt (üle 40%), muust materjalist katuseid on vähe ja need järjestuvad: papp, kivi, plekk, sega- ja muu materjal.

Elumajade tüübid. Eraldi-elumaja tüüpe leidub võrreldes teiste maakondadega, kaunis rohkesti. Eraldi-elumaja levimispiirkonniks on peamiselt Viru rand ning rannamaad ja Ida-Virumaa. Rannas ja rannamail (põhja pool raudteed) on see ehitusviis kindlasti suvituskohade ja tööstuse- kui ka majanduselu kesete ehitusviisidest tingitud. Ida-Virumaal tuleb selgesti nähtavale Vene ehitusviisi mõju. Lõuna-Virumaal leidub juba rohkem elumaju, mis rehetoa ja rehealusega ühe katuse all.

Neis valdades, kus ehitusviisi on mõjustanud suvituskohad, võime viimaste mõju tähele panna ka muus; nii pannakse suurt rõhku tubade puhtusele. Põrandatel on vaibad, sagedasti leiame värvitud põrandaid, seinad on kas krohvitud või paberdatud; tubade sisemuses valitseb kord: sööginõud ei vedele laual, voodid on korralikult üles tehtud.

Suitsutaresid leidub väga harva.

Põrandad olid 868 uuritud elumajas järgmisest materjalist:

materjal:	laud	kivi	savi
arv:	854	8	6
%	98,4	0,9	0,7

Põrandaist oli korras 717 (81,5%), lagunened 151 (18,5%).

Kivipõrandad valmistatakse suurtest paekiviplaadidest, mis on aja jooksul võrdlemisi siledaks kulunud ja pestavad, ainult kivide vahed on mustust täis, sest harva on kivide vahed kas tsemendi või lubjaga kinni tehtud. Kivipõrandad on külmad. Savipõrandad ei ole pestavad ja selle tõttu on nad väga mustad ja neid tuleb halvaks pidada.

Seinte materjal ja nende sisemise pinna kate oli järgmine:

materjal:	palk (laud)	krohvitud	paberdatud
arv:	686	45	137
%	79,0	5,2	15,8

755 (87,0%) elumajas leiti seinad kuivad, 113 (13,0%) elumajas niisked olevat.

Palkseinad värvuvad aja jooksul mustaks, neelates palju valgust, samuti on palkseinte praod heaks pesitsemiskohaks lutikaile ja prusakaile; sellepärast ei saa palkseina heaks lugeda. Krohvitud ja paberdatud seintel ei ole neid halbu omadusi või on neid palju vähemal

määral. Virumaal on paberdatud seinu võrdlemisi palju, seda seinte sisemise katmise viisi on mõjustanud suvilate seinte katmise viis.

Tervishoiuliselt mitterahuldavad elumajad jagunesid Virumaal järgmiselt:

Rahulolematuse põhjus	Elumajade	
	arv	%
Lagunenud seisukord	211	22,0
Halb ehitus	185	19,2
Kitsus	49	5,1
Suitsutare	14	1,5
Mitu põhjust	501	52,2

Nagu neist arvudest näha, on suurimaiks rahulolematuse põhjuseks elumajade lagunenud seisukord ja halb ehitus; väga paljud elumajad, nimelt 501 või 52,2%, on mitmel põhjusel mitterahuldavad.

Mitu rahulolematuse põhjust on koostunud järgmiselt:

Lagunenud + halb ehitus	231
Lagunenud + kitsas	25
Halb ehitus + kitsas	30
Lagunenud + halb ehitus + kitsas	215

Uuritud elumajadest (2109) oli nimetatud suhtes rahuldavaid 1149 (54,5%), mitterahuldavaid 960 (45,5%).

Eluruumide kõrgus oli Virumaal järgmine: (Vaata tab. 6.)

Eluruumide kõrgus meetrites	Elumajade	
	arv	%
1,5 — 2,0	59	6,8
2,0 — 2,5	591	68,2
2,5 — 3,0	204	23,6
3,0 ja rohkem	12	1,4

Pidades eluruumide soovitavaks kõrguseks vähemalt 2,5 m, näeme, et ligi $\frac{3}{4}$ elumajadest on madalamad soovitavast tervishoiulisest määrast; päris madalate (alla 2 m) elumajade arv on teiste maakondade vastavast arvust vähem.

Soovitavaks õhuruumiks ühe elaniku kohta peetakse vähemalt 10—15 kantmeetrit õhuruumi. Virumaa sellekohased andmed on järgmised:

Õhuhulk kantmeetrites kuni	Elumajade	
	arv	%
10	61	7,0
10 — 20	266	30,7
20 — 30	198	22,9
30 — 50	237	27,4
50 ja rohkem	104	12,0

Sellest näeme, et Virumaa elumajad on suurelt jaolt kaunis avarad: kitsaste — ühe elaniku kohta kuni 10 m³ õhumahuga — elumajade arv on 7,0%.

6. tab. Eluruumid.
Logements.

	Valla nimetus <i>Communes rurales</i>	Mõõdetud elumajade arv <i>Logements mesurés</i>	Eluruumide kõrgus meetrites <i>Hauteur du logement en mètres</i>				Õhuhulk ühe elaniku kohta kantmeetri. <i>Cube d'air par homme (en m³)</i>					Põranda pinda 1 m ² akna- klaasi pinna kohta m ² -tes <i>Surface du logement par mètre carré de fenêtres</i>					
			1,5—2,0	2,0—2,5	2,5—3,0	3,0 ja rohk. et plus	kuni 10 moins de 10	10—20	20—30	30—50	50 ja rohk. et plus	kuni 10 moins de 10	10—12	12—20	20—40	40—60	60 ja rohk. et plus
1.	Aaspere	11	1	8	2	—	1	4	3	1	2	—	—	7	2	2	—
2.	Auvere-Joala	47	2	25	19	1	3	15	10	16	3	9	3	28	6	1	—
3.	Avanduse	54	1	46	7	—	9	23	14	7	1	18	5	24	7	—	—
4.	Haljala	11	1	9	1	—	—	8	1	1	1	1	1	4	4	1	—
5.	Järve	55	4	45	6	—	—	8	9	18	20	—	1	8	31	12	3
6.	Jõhvi	8	—	—	8	—	—	1	2	4	1	2	—	4	2	—	—
7.	Kose	91	—	77	11	3	4	38	18	23	8	37	20	23	10	—	1
8.	Kunda-Malla	7	—	6	1	—	—	3	3	1	—	—	—	3	1	1	—
9.	Mäetaguse	45	8	35	2	—	—	3	9	25	8	—	3	12	14	16	—
10.	Paasvere	92	3	47	40	2	4	31	24	26	7	9	8	38	35	1	1
11.	Pada	9	2	6	1	—	2	2	2	2	1	—	—	4	4	1	—
12.	Porkuni	17	2	10	5	—	4	6	3	3	1	2	4	6	4	—	1
13.	Püssi	91	25	49	16	1	18	29	18	18	8	4	5	51	29	2	—
14.	Roela	69	3	39	26	1	2	17	19	24	7	5	11	43	8	1	1
15.	Skarjatina	70	4	64	2	—	2	25	22	15	6	37	14	17	2	—	—
16.	Tudulinna	59	—	23	33	3	—	5	9	23	22	21	16	17	5	—	—
17.	Vao	81	3	62	15	1	7	33	16	21	4	22	15	28	16	—	—
18.	Vasknarva	49	—	40	9	—	5	15	16	9	4	32	9	7	1	—	—
Kokku Total		866	59	591	204	12	61	266	198	237	104	199	115	326	181	38	7
%%			6,8	68,2	23,6	1,4	7,0	30,7	22,9	27,4	12,0	23,0	13,3	37,6	20,9	4,4	0,8

Eluruumide valgustuse hinnang akna klaasipinna ja põrandapinna suhte järele andis järgmised arvud:

1 ruutmeetri aknaklaasipinna peale tuli põrandapinda m ²	arv	Elumajade %
kuni 10	199	23,0
10 — 12	115	13,3
12 — 20	326	37,6
20 — 40	181	20,9
40 — 60	38	4,4
60 ja rohkem	7	0,8

Soovitav suhe on, kui ühe ruutmeetri akna-klaasipinna kohta tuleb mitte üle 10 ruutmeetri põrandapinda. Nii oli Virumaa elumajadest rahuldav valgustus ligi ühel neljandikul, 26,1% oli valgustus 2 ja rohkem korda vähem tervishoiulisest soovitatavast määra.

Ihupuhtuse üle hoolitsemisest saame ettekujutuse saunade arvust. Suuremas osas riigist on saun mitte väikese tähendusega kõrvalhoone ja mõnedes maakondades on saunu võrdlemisi rohkesti; uuritud elumajadel leidub neid 70—80%. Virumaal puudusid aga saunad 50,1%-il uuritud elumajadest ja ainult 49,9% elumajadest omasid saunu.

Saunad on Virumaal enamasti eraldiehitised. Tüüpe on kaks: korstnaga ja ilma. Korstnata saunadest läheb suits kütmisel ukse, akna ja sellekohase seinangu kaudu välja. Pesemist alatakse alles siis, kui tukid kõik on ära põlenud ja ainult söed järel; kuid siiski jääb saunaruumi vingu ning suitsu, mille pärast neid halvemaks tuleb pidada.

Uuritud 2 109 elumajast oli saunu 1 052-l või 49,9%-l. Neist saunadest oli:

korstnaga	500	47,5%
korstnata	552	52,5%

Kellel pole endal sauna, käivad naabrite saunades; see on aga tülikas ja külmemal ajal võib saunast tulles ära külmetuda. Saunad on võrdlemisi kitsad ja pesemis- ning vihtlemisruum on sama; ka riietumiseks ei ole alati eraldiruumi, mõnikord on riietumiseks esik. Saunas käiakse igal nädalal kord ja üle nädala, mustemate tööde ajal enamasti ikka igal nädalal. Vannide tarvitamine on vähe levinud. Üldiselt võib öelda, et saunade arv ei suuda Virumaal tarvidust küllaldaselt täita.

Väljakäigukohtade suhtes saadi järgnevad arvud:

Väljakäigukohtade üldarv	1333	
Elumaju väljakäigukohtadega	1270	60,2%
Elumaju väljakäigukohtadeta	839	39,8%
Puudulikke väljakäigukohti	465	34,9%
Elumajast lahus väljakäigukohti	1207	90,5%
Elumajaga ühe katuse all väljakäigukohti	126	9,5%

Nii siis puudub $\frac{1}{3}$ -l Virumaa elumajadest väljakäigukoht ja olemasolevatest on 34,9% puudulikud. Väljakäigukoha puudumine annab end inetult tunda, sest siis tarvitatakse väljakäimiskohaks lähemaid varjulisi kohti. Nakkushaiguste, näit. kõhutõve, kõhu-soetõve ja koolera tekitajaid leidub haiguse ajal ja mõni aeg peale haigust inimese väljaheidetes. Kui haige inimese väljaheidet reostavad maapinda, siis võivad nad kardetavaks saada haiguse levitamise mõttes, näit. kärbest kaudu või jälle vee kaudu mittekindlaist kaevudest; samuti võivad vihmavee uhtmise läbi haigusidud jõgedesse sattuda.

Väljakäigukohtade olemasolemisele ja nende korralikkusele tuleb rohkem rõhku panna. Kahjuks ei ole väljakäigukohtade tähtsus kõigile selge; nii on jätnud elanikud mitmel pool Narva äärsetes valdades okupatsiooni ajal ehitatud väljakäigukohad lohakile ja osalt isegi lammutanud.

Joogivesi.

Eau potable.

Virumaa valdades ühes alevikkude, suvituskohtade ja mõnede tööstuslike keskustega on uuritud 277 joogivee-proovi; peale selle Narva Jõesuu alevis 27 ja Narva linnas 10 proovi Narva jõest mitmesugusel kõrgusel ja erinevatel aastaaegadel ning aastatel, 3 proovi Narva kaevudest (vt. Narva linn) ja 27 kaevu Rakverest (vt. Rakvere), kokku 344 veeproovi. Virumaa valdades uuritud veest osutus 139 (50,2%) heaks, 66 (23,8%) kahtlaseks ja 72 (26%) halvaks. Narva-Jõesuus leiti 11 kohas hea, 10 kohas kahtlane ja 6 kohas halb vesi olevat. Narva jõe vesi, mida tarvitavad linna, Kreenholmi, kalevi ja linavabrikute veevärgid, osutus üldiselt kahtlaseks ja ajuti, näit. suurvee ajal, kui vesi sogane, päris kõlbmatuks. Virumaa valdades on kõige enam raketega kaevusid uuritud, nimelt 220 (79,4%); neist oli hea veega 108 (49,1%), kahtlase veega 52 (23,6%) ja halva veega 60 (27,3%). 9-st pumpkaevust oli 6-es hea ja 3-es halb vesi. 15-nes puurkaevus oli vesi hea, 2-es kahtlane ja 2-es halb. 15-st allikast oli 10-es hea, 1-es kahtlane ja 4-as halb vesi. 11-st jõe, 1 oja ja 2 madala augu veeproovist olid 11 kahtlased ja 3 halvad.

Kloori sisalduse kohta saame järgmised arvud: kuni 10 mg liitris 32-s (11,6%) veevõtmis-kohas, 10—20 mg 48-s (17,4%), 20—30 mg 42-s (15,2%), 30—50 mg 64-s (23,2%), 50—100 mg 59-s ja üle 100 mg 31-s veevõtmis-kohas. Vee karedust (kalkust) uuriti 97-s vees, neist olid 18 (18,5%) vähese karedusega, s. o. alla 10 Saksa kraadi, 10—20° karedusega oli 44 (45,4%), 20—30° karedusega 25 (25,8%) ja ülejäänud 10 vett olid karedusega üle 30 Saksa kraadi.

7. tab. Veevõtmis-kohad ja vee omadus.
Provenance et qualité des eaux potables.

Valla nimetus <i>Communes rurales</i>		Veevõtmise koht <i>Proven. de l'eau</i>					Vee omadus <i>Qualité de l'eau</i>			Kokku <i>Total</i>
		Salvkaev <i>Puits à mar- gelle</i>	Pumpkaev <i>Font. à pompe</i>	Puurkaev <i>Puits tubulaire</i>	Allik <i>Source</i>	Jõgi, oja, auk madal, kohal <i>Rivière, etc.</i>	hea <i>bonne</i>	kahtlane <i>suspecte</i>	halb <i>mauvaise</i>	
1.	Aaspere	12	—	—	—	—	8	3	1	12
2.	Auvere-Joala	27	1	1	1	4	17	13	4	34
3.	Avanduse	—	1	1	—	—	2	—	—	2
4.	Erra	3	—	—	—	—	3	—	—	3
5.	Haljala	12	—	—	—	—	12	—	—	12
6.	Järve	6	—	3	—	—	4	3	2	9
7.	Jõhvi	8	—	—	—	—	3	2	3	8
8.	Kalvi	9	—	—	1	1	3	1	7	11
9.	Kohtla	2	—	3	—	—	1	1	3	5
10.	Kose	31	1	—	—	3	12	11	12	35
11.	Pada	8	1	—	—	—	7	2	—	9
12.	Palmse	22	—	—	—	—	12	4	6	22
13.	Peetri	7	—	1	1	—	2	4	3	9
14.	Porkuni	—	—	1	—	—	1	—	—	1
15.	Püssi	13	—	—	—	2	4	7	4	15
16.	Salla	2	—	1	—	—	1	1	1	3
17.	Sõmeru	7	1	1	2	—	7	1	3	11
18.	Tudulinna	2	—	—	—	—	—	—	2	2
19.	Vaivara	27	2	4	5	2	31	6	3	40
20.	Vao	—	—	2	—	—	2	—	—	2
21.	Varangu	7	1	—	2	—	—	3	7	10
22.	Vihula	9	1	1	1	—	3	2	7	12
23.	Voka	6	—	—	2	2	4	2	4	10
Kokku Total		220	9	19	15	14	139	66	72	277
%		79,4	3,2	6,9	5,4	5,1	50,2	23,8	26,0	100,0
Hea Bonne		abs.	108	6	15	10				
		%	49,1	66,7	79,0	66,7				
Kahtlane Suspecte		abs.	52		2	1	11			
		%	23,6		10,5	6,6	78,6			
Halb Mauvaise		abs.	60	3	2	4	3			
		%	27,3	33,3	10,5	26,7	21,4			

Kaevude sügavus kõigub suures enamuses 2 ja 6 m vahel, ainult puurkaevud on harilikult sügavamad. Uurimisel kui ka vaatlemisel saadud teadumuste järele ei anna salvkaevud enamuses rahuldavat vett, sest puurakked ei kaitse küllaldaselt pinnavete sissetungimist. Puurakete asemel tuleb tarvitusele võtta betoonrakkeid, on vajalik kaevu rakete isoleerimine veekindla savikihiga, kusjuures savikihi ja rakete vahele veel liivakiht tuleks asetada; samuti on tarvilik kaevu ümbrus kõrgemaks teha ja sillutada, et reostatud pinnavesi kaevu ei valguks. Palkidest koosnevad rakked tuleks ka eelnimetatud viisil savi- ja liivakihiga, või tsemendiga veekindlaks teha. Arvatavasti esinevad mõnedki pumbaga varustatud raketega kaevud „puurkaevu“ nime all, kui nende raketega ümbritsetud salvepõhjast sügavamaisse kihtidesse ka asetatud toru. Kui sarnase „puurkaevu“ rakked mitte veekindlad pole, võib tema vesi kergesti reostatud saada. Reostumise tunnuseina esineb reostatud vees orgaaniliste ainete lammutamisel tekkivat ammoniaaki ja salpeetrishapet, mille hulk kõikus 0—0,2—0,9 mg vahel 1 liitris vees — üksikutel juhtudel olid need arvud suuremaki.

Seltsid, ühingud ja muud.

Ecoles, sociétés et autres.

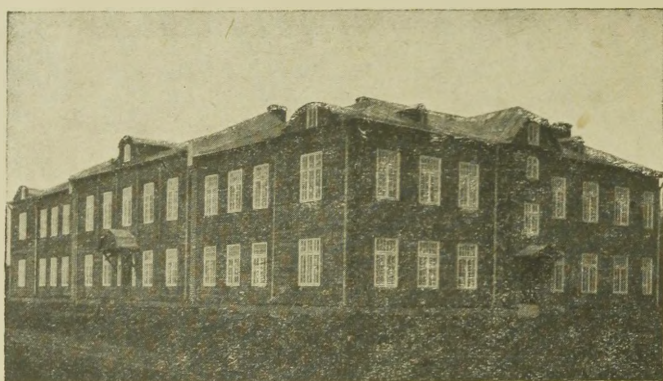
1922./23. õppeaastal oli Virumaal 195 algkooli 725 klassi ja 13 311 õpilasega. Rakveres oli 6 algkooli 33 klassi ja 918 õpilasega; keskkoolide algklassid juurde arvatud — oli algkooliklasse 42 ja õpilasi neis 1 107; Narvas oli algkoole 14, klasse 101, õpilasi 3 340 või keskkoolide algklassid ühes arvatud — 111 klassi ja 3 688 õpilast. Keskkooles oli Virumaal 11 — neist Rakveres 5 ja Narvas 4 — 76 klassi ja 2 313 õpilasega. 1927./28. õppeaastal oli Virumaal 197 algkooli 753 klassi ja 10 286 õpilasega; 1 klassi kohta tuli keskmiselt 14, klassi-komplekti kohta 26 õpilast ja 1 õpetaja kohta 24 õpilast. Kulused oli algkoolide peale 72 664 000 s., kulused 1 õpilase kohta 710 s., üleriiklikku kulu 750 s. Rakveres oli 8 algkooli 40 klassi ja 862 õpilasega; Narvas oli 12 algkooli 79 klassi ja 2 330 õpilasega. Keskkooles oli Virumaal 14, 84 klassi ja 2 055 õpilasega. Nagu eeltoodust näha, on õpilaste arv alg- kui ka keskkoolides viimaseil aastail vähenenud, mille on põhjustanud peamiselt sündivuse kahanemine maailmasõja ajal (kirj. nr. 15, H. Reiman; nr. 8—10, A. Lepp). Tervishoiulisi väärnähtusi leidis 1922./23. a. nii alg- kui ka keskkoolides õige suuresl määral, näit. koolimajade ehitusviisis, valgustuspinna, kooliseadiste j. t. suhtes (kirj. nr. 14).

Ü h i n g u i d ja s e l t s e oli Virumaal Riigi Statistika Keskbüroo andmeil 1. I 1926 781 ehk 1 organisatsioon 191 elaniku kohta. Organisatsioonide rohkuse suhtes oli Virumaa 7. kohal.

Väike-Maarja ühisgümnaasium. — *Ecole secondaire de Väike-Maarja.*

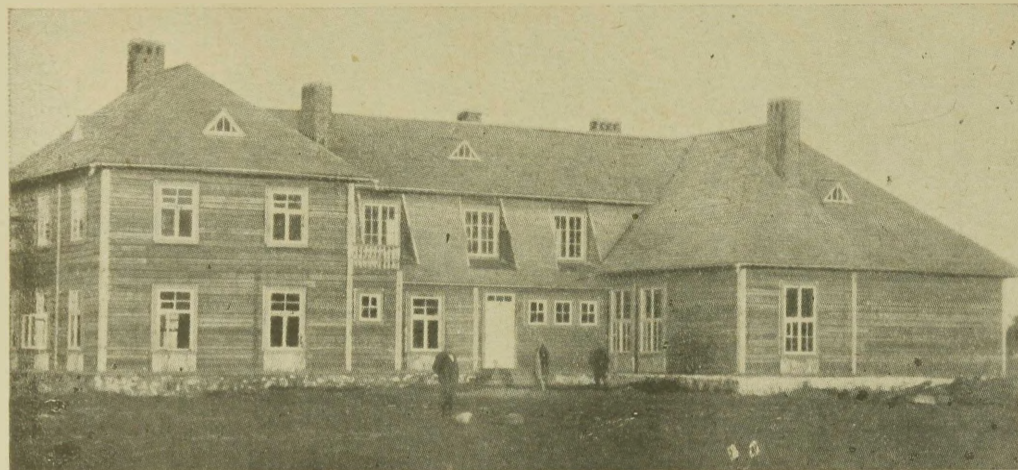
Ühispiimatalituse oli Virumaal 1928. a. 26 (eelmisel aastal oli neid 28); nendest erapiimatalituse ainult 5. Piima võeti aasta jooksul 26 ühispiimatalitusesse vastu 28 374 861 kg (eelmisel a. 23 282 397). Kahe ühispiimatalituse kohta puuduvad andmed. Seega on Virumaal juurdekasvu 1928. a. ligi 22%, kuna ülemaaliselt oli samal ajal juurdekasvu 15%. Halva põllumajandusliku aasta peale vaatamata on Virumaa piimandus edenenud esirinnas, kuigi säärane asjaolu on seletatav kas sellega, et Põhja-Eestis ei tuntud niisugust ikaldust kui Lõuna-Eestis. Ülaltoodud piimahulgast on mitteliikmeilt vastu võetud 5 329 633 kg ehk umbes 18%. Vastav ülemaaline % on samasugune. Ühe ühispiimatalituse keskmine piima läbikäik on pisut üle 1 miljoni kg. Kokkutoodud piimast valmistati 98,7%

Jõhvi ühisgümnaasium. — *Ecole secondaire de Jõhvi.*

võiks, ülejäänud läks peaaesjalikult müügiks täispiimana (ülemaal. 99,2%) ja osalt ka juustu valmistamiseks. Võid valmistati aasta jooksul 1 091 871 kg ja juustu 63 860 kg. Ühe kg või valmistamiseks läks 1928. a. 25,6 kg piima (1927. a. 24,3 kg; üleriikl. 1928. a. 24,3 kg). Seega on n. n. „või väljatulek“ tugevasti kasvanud, nimelt 1,3 kg võrra eelmise aastaga võrreldes. Piima eest maksti kokku 2 949 175,89 kr. ja keskmiselt ühe kg eest 10,4 senti (üleriikl. on välja makstud 10,1 senti ühe kg eest). Võid müüdi 1 072 882 kg, mille eest saadi 3 277 518,87 kr. Keskmiselt saadi 1 kg või eest 2,84 kr. (üleriikl. 2,85 kr.).

Virumaa piimaühingud on 1928. a. jooksul piimasaaduste väljaveo kontrolljaamale esitanud kontrollimiseks väljaveo otstarbel kokku 21 780 tünni võid, millest osutus I sorti 88,02%, II sorti 9,93% ja siseturgu 2,05% (vastavad ülemaalsed arvud olid: I 81,71%, II 15,83% ja siseturgu 2,46%). Keskmine hindamispunktide arv oli Virumaa võil

Tudu algkool. — *Ecole primaire de Tudu.*

12,09 (üleriikl. 11,97). Seega on Virumaa valmistatava või kvaliteedi poolest märksa kõrgemal kui üleriiklikud keskmised.

Nagu eespool juba tähendatud, töötas 1928. a. Virumaa 26 ühis- ja 5 erapiimatalitust. Erapiimatalituste arv oli 1927. a. 8 ja 1926. a. 12; nii siis erapiimatalitused aasta-aastalt likvideeruvad. Üks suurematest piimatalitustest üldse Eestis ja vastupidavamatest erapiimatalitustest on p.-k. „Estonia“ meierei Kadrinas. 5 erapiimatalituses kogunes 1928. aasta jooksul 6 820 800 kg piima.

Üle Eesti töötas 1928. a. kokku 379 piimatalitust, neist ühispiimatalitusi 329 ja erapiimatalitusi 50. Samal ajal oli koorejaamu üle riigi: ühispiimatalitustel 462 ja erapiimaühisustel 116, kokku 578. Virumaal oli samal ajal 26 ühispiimatalituse ja 5 erapiimatalituse kohta aga 124 koorejaama; seega on Virumaa koorejaamade arvu poolest rekordi löönud, esimesel kohal, s. o. üldisest koorejaamade arvust on Virumaal ligi 20%.

Virumaal oli 1928. a. üldse 46 780 lehma. Sel aastal veeti Virumaalt ühe lehma kohta keskmiselt 30,24 kg võid välja. Karjakontrolli andmetel oli samal ajal ühe lehma toodang Virumaal keskmiselt ligi 90 kg. Sellest võib järeldada, et Virumaal on veel suured võimalused võitoodangut suurendada ja seega väljaveo-kvantumit tõsta. Üle riigi oli vastav keskmine arv 29,08 kg lehma kohta.

Riiklikke laenufondi laenusid oli Virumaal 1. jaan. 1929. a. 230 100 kr., kuna üle riigi oli samal tähtajal riikliku laenufondi summat piimaühingute käes kasutada 1 822 180 kr.

Karja-kontrollühinguid teotses 1928./29. kontrollaastal 30, millel oli 455 majapidamist 3 822 lehmaga kontrolli all. Eelmisel kontrollaastal oli Virumaal 21 k.-ühingut 384 majap. 3 363 lehmaga. Halva põllumajandusliku aasta ehk loomatoidu ikaldusaasta tõttu ei võinud suurt edu karjakontrollis loota, ja nagu andmed näitavad, on õige väikest tõusu märgata nii piima- kui ka võirasvatoodangus. Nii oli Virumaal kontrollandmed keskmiselt 1928./29. kontrollaastal piimatoodang 2 476 kg (1927./28. a. 2 464 kg) ja võirasva-toodang 89,68 kg (1927./28. a. 88,81). Samuti on ka rasva % piimas pisut tõusnud 3,60 pealt 1927./28. aastal 3,62 peale 1928./29. kontrollaastal.

Jõhvi alev.

Bourg Jõhvi (Jeve).

Jõhvi alev moodustab tähtsa ühiskondliku ja kaubandusliku keskkoha Virumaa idapoolses osas. Liikumisteede suhtes on alev soodsal kohal, teda läbib Tallinna-Narva maantee, millest hargneb Tartu maantee üle Mustvee. Laiarööpalise raudtee jaam on umbes $\frac{1}{2}$ km kugusel.

1922. a. oli Jõhvis 186 elumaja 459 korteriga; elanikke oli 1 620, neist 761 meeste- ja 859 naisterahvast. Elamute arv ei ole 1928. a.

augustikuuni suurenenud, elanikkude arv näitab väga väheldast juurdekasvu — 1. aug. 1928. a. oli Jõhvis 1 683 elanikku; 1. I 1929. a. 1 869, neist 865 m. ja 995 naist., sellega oli juurdekasvu üle 200 elaniku (kirjandus, nr. 21 ja 21-a).

Tööstusettevõtetest oleksid nimetada uus tärklisevabrik, 2 limonaaditehast, auruveski ja mõned vähemad tööstused. Kauplusi on 48, neist 10 lihaäri, üks restoran, 3 söögimaja, 2 pank ja terve hulk mitmesuguseid seltsi. Jaoskonnaarsti asupaik on Jõhvis, peale selle on tegevusel üks era-arst, hamba-arst, looma-arst; ka väike haigemaja on olemas. Saunad on suurelt jaolt igapähele enda jaoks, ainult

Jõhvi alev. — *Bourg Jõhvi.*

1 on maksu eest kõigile tarvitada. Jõhvis on veel ühisgümnaasium, luteri- ja ap.-õigeusu kirik.

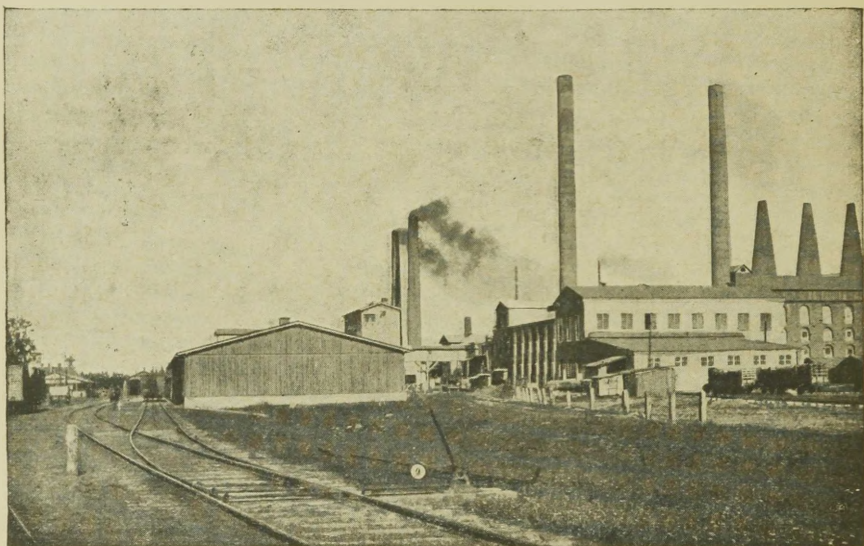
Alev võtab enda alla 104 ha suuruse maa-ala, mis osalt eraomandus, osalt riigimaa. Tänavatest on sillutatud Narva, Rakvere ja Tartu tänav, mis on ühtlasi samanimeliste maantee osad, peale selle turuplats, millel 2 korda nädalas turgu peetakse, ja 4 laata aastast; teised tänavad on sillutamata. Kõnniteed on puudulikud, osalt paeplaatidega ja laudadega kaetud, osalt mingi katteta. Jalutuskohaks on endine Jõhvi mõisa park; alleed on Kooli, Uue, Tartu ja Puiestee tänava ääres. Tähtsamail tänavail (Rakvere, Narva, Tartu ja Puiestee) ja turuplatsil on elektrivalgustus, kokku 25 valgustuspunktiga.

Kanaliseerimise ei ole, ka puuduvad avalikud väljakäigukohad ja veevõtmisekohad üldiseks tarvitamiseks.

Kunda alev.

Bourg Kunda.

Kunda alev asub Virumaa põhjarannikul ilusa Kunda jõe kallastel. Alevi tekkimine on ühenduses Port-Kunda tsemendivabriku asutamisega. Kunda alevil on liikumisteedeks: meretee Lontova või Kunda sadama kaudu; sadamaga ühtegi kindlat laevaliini ühendust ei peeta, laevad sõidavad ainult tsemendilaadungite pealevõtmiseks ja kivisöe ja muu kauba mahalaadimiseks. Tsemendivabrikul on Rakverega oma raudtee-ühendus (laiaroop.), millel veetakse jällegi peaasjalikult tsementi ja põlevkivi; peale selle on kindel ühendus

Kunda tsemendivabrik. — *Fabrique de ciment de Kunda.*

reisijateveoks igal teisipäeval ja reedel 2 korda päevas, ka teistel päevadel sõidavad rongid, mis reisijaid kaasa võtavad; raudteed kasutavad Kunda ja ümbruskonna elanikud, samuti suvitajad, kes sõidavad Toolse ja Karepassse suvitama. Peale selle läheb läbi Kunda alevi Narva maantee harutee ja siia suubuvad mitmed teed ümbruskonnast.

Alev võtab oma alla 929-ha:lise maa-ala, millest on tsemendivabriku all 77 ha ja peale selle osa Lontovast. Muu maatagavara jaguneb järgmiselt: heinamaad 280 ha, põldu 176 ha, karjamaad 46 ha; ülejäänud maa-alal asuvad alevi majad, aiamaad, mets ja tühimaad. Alev jaguneb topograafiliselt kolme ossa: vabriku osa, kus asuvad vana tsemendivabriku hooned, uus kõige moodsamatele tehnilistele

nõuetele vastav vabrik, ühes tündrivabriku ja muude lisa-töõharudega ja peale selle tööliste kasarmud, haigemaja, saun jne. Vabriku juurde mitte kuuluv aleviosa on alles hilja asustatud ja ilma kindlama ilmeta; kolmas osa Lontova asub merekaldal; selle osa ilme annavad suured laduhooned ja sadamasild. Lontova on ühendatud teiste alevi osadega maantee ja liliputt-raudteega.

Tänavad on vabriku vahel sillutatud ja valgustatud, Koidu ja Kalevi tänavale säadis alevivalitsus 1928. aastal 6 valgustuspunkti. Tänavate laius on 20—30 m. Parke on 2: vabriku oma ja nn. Tammik. Mustuse äratoimetamine toimub majaomanikkude hoolet; kanalisatsioon on ainult vabriku osas — reovesi juhitakse osalt Kunda jõkke, osalt mere poole.

Kunda alevis oli 1922. a. 117 elumaja 557 korteriga; elanikke oli 2 310, neist 1 140 meeste- ja 1 170 naisterahvast. 1928. a. augustikuul oli 133 elumaja; elanikkude arv oli 2 661, neist 1 309 meeste- ja 1 352 naisterahvast.

Alevis on turuplats, kuid turgu ei peeta, võõrastemaja-restoran, viinapood, Kunda tarvitajateühisuse ja mõni muu kauplus, lihakarn, postkontor, era-apteek, vabriku haigemaja ühes ambulantsiga ja nakkushaiguste haigemaja. Vabrikus töötab vabrikuarst, 1 era-arst, vabriku ämmaemand ja velsker. Haigemaja on 12 voodiga, 3 naiste- ja 9 meesterahvastele; ruumi jätkumisel võetakse ka erahaigeid vastu.

Vabriku arst paneb ka alevi lastele rõugeid ja teeb ühes velskeriga desinfektsioone (formaliiniaparaat). Sünnitusabi antakse osalt haigemajas, osalt kodus. Nakkushaiguste haigemaja („koolera haigemaja“) seisab tühi. Haigustest tuleb kõige sagedamini ette väikesi vigastusi paemurrus ja vagonettidega töötamisel, kuna vabrikus eneses heade kaitseseadiste tõttu väga harva õnnetusi juhtub. Vabrikuarsti arvamisel tuleb hingamisteede haigusi rohkem ette kui harilikult, sest vaatamata tolmuimejatele on tööstuslikku tolmu (tsemen-dist, põlevkivist ja puust) küllalt. Terve ümbrus kannatab tolmu all: elamud, puulehed, aedvili ja talvel lumi kattuvad tolmuorruga.

Joogivee saavad vabrikutöölised veevärgi kaudu — vesi pumbatakse puurkaevust. Eramajadel on endil kaevud, osalt võetakse vett allikatest. Väljakäigukohad on tööliste kasarmutes enamasti üldised. Saun on korralik; seal saavad ka teised maksu eest pesta: tööliste-jaoskonnas 1 kr. kuus, ametnikkudejaoskonnas 2 kr. kuus. Vabrikul on lasteäed. Vanadekodu on alevivalitsuse ülalpidamisel.

Aseri alevik.

Petit bourg Aseri (Assern).

Kundast umbes 15 km otsejoones ida pool, samuti merekaldal, asub Aseri tsemendivabrik, mille ümber on tekkinud alevik. Ühendusteks on maantee; sadam on küll madal, laevad peavad kaugemal ankrusse heitma; mere kaudu veetakse tsementi ja telliskive, viimaseid peamiselt Soome. Sonda jaama viib laiarööpaline raudtee, millel küll 1927. a. saadik raudteeühendust ei ole — tsemendivabriku seismajäämise tõttu. Maanteedest oleks eeskätt nimetada Narva maantee, mis asub paar kilomeetrit alevikust eemal. Et tsemendivabrik, mis kuulub riigile, seisma on jäänud, on vabriku sisseseaded vananenud, ei vasta enam praegusaja nõuetele, mille tõttu tööstuse kulud liiga suured; nii on siis vaibunud ka tööstusliku keskkoha muidu kihav elu. Vabriku seismajäämisega tööta jäänud alevikuelanikud on palunud tsemendivabriku uuesti käimapanemist.

Aseri alevikus oli 1922. a. 32 elumaja 186 korteriga; elanikke oli 744, neist 355 meeste- ja 389 naisterahvast. Alevikus asub veel telliskivivabrik, Aseri majandusühisuse ja 5 erakauplust, postiagentuur ja väike veneusuliste kirik.

Haljala alevik.

Petit bourg Haljala.

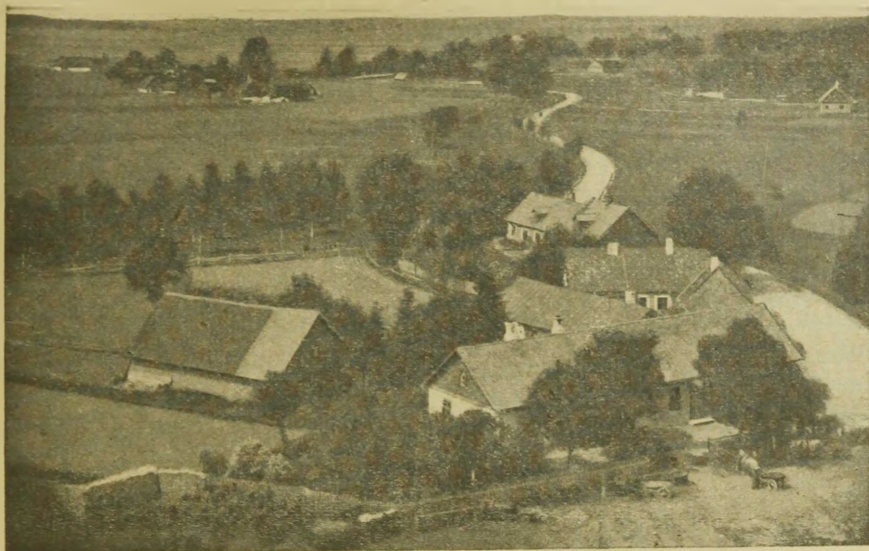
Haljala alevik asub 11 km Rakverest põhja pool Narva maanteel; siit hargnevad maanteed Võsu alevikku ja Kunda alevisse. Haljala moodustab kihelkonna keskkoha; siin asub Haljala kirik ja elab jaoskonna-arst. Peale selle on Haljals 3 kaupapoodi, apteek, viinapood, Halaja vallamaja, tuletõrjajate seltsimaja, piimatalitus; 6-kl. algkool asub vähe eemal, surnuaed on $\frac{1}{2}$ km kaugusel, endine mõisnikkude matusepaik asetseb keset alevikku kiriku ümber.

Haljala alevikus oli 1922. a. 18 elumaja 26 korteriga. Uusi elamuid ei ole juurde ehitatud. Elanikke oli 115, neist 55 meeste- ja 60 naisterahvast. Suvel on Haljala alevikul autobuseühendus Rakvere ja Võsuga Rakvere-Võsu liini kaudu.

Iisaku alevik.

Petit bourg Iisaku.

Iisaku alevik asub samanimelise valla põhjapoolses osas ja moodustab metsarikka ja soise kihelkonna keskuse. Ta asub Jõhvi-Mustvee maantee mõlemal äärel. Ärkamisajal oli seal palju indu ja tege-

Haljala alevik. Vaade kiriku tornist.

Petit bourg de Haljala. Vue prise de la tour de l'église.

vust. 1922. a. oli seal 41 elumaja 60 korteriga; elanikke oli 239, neist 109 meeste- ja 130 naisterahvast. Tähtsamaist asutustest oleks seal nimetada: luteriusuliste kirik, postkontor, kõrgem algkool jne. Poode on terve rida.

Kadrina alevik.

Petit bourg Kadrina (Katharinen).

Asub Undla vallas, Kadrina jaama juures. Soodsa asukoha tõttu on tal head arenemisvõimalused. Siin asub terve rida seltskondlikke ja tulunduslikke asutisi.

1922. a. oli Kadrinas elumaju 40, kortereid 52; elanikke oli 216, neist meesterahvaid 109 ja naisterahvaid 107.

Viru-Jakobi alevik.

Petit bourg Viru-Jakobi.

Viru-Jakobi alevik asub Küti valla keskkohal Rakvere-Mustvee maantee ääres. Alevikus oli 1922. a. 18 elumaja 34 korteriga; elanikke oli 112, neist mehi 47 ja naisi 65.

Viru-Nigula alevik.

Petit bourg Viru-Nigula (Maholm).

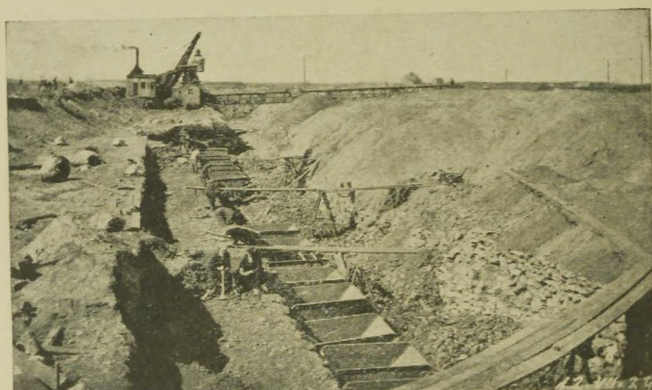
Viru-Nigula alevik asub Kalvi vallas, Narva maanteest 1 km põhja pool. Alevikus asub luteriusu kirik, Viru-Nigula ühispank, apteek ja mitu kauba poodi. Jaoskonna-arst asub vähe üle 1 km eemal olevas Vasta mõisas. Alevikus oli 1922. a. 14 elumaja 32 korteriga; elanikke oli 108, neist 45 meeste- ja 63 naisterahvast.

Väike-Maarja alevik.

Petit bourg Väike-Maarja (Klein-Marien).

Asub Vao valla kesskkohas ja on ümbruskonna vaimliseks kui ka tulunduslikuks keskkohaks.

1922. a. oli siin 30 elumaja 50 korteriga; elanikke oli 227, neist 114 meeste- ja 113 naisterahvast.

Kohtla-Järve põlevkivi kaevandus.

Carrières de schiste combustible de Kohtla-Järve.

Põlevkivi-kaevandused.

Carrières de schiste combustible.

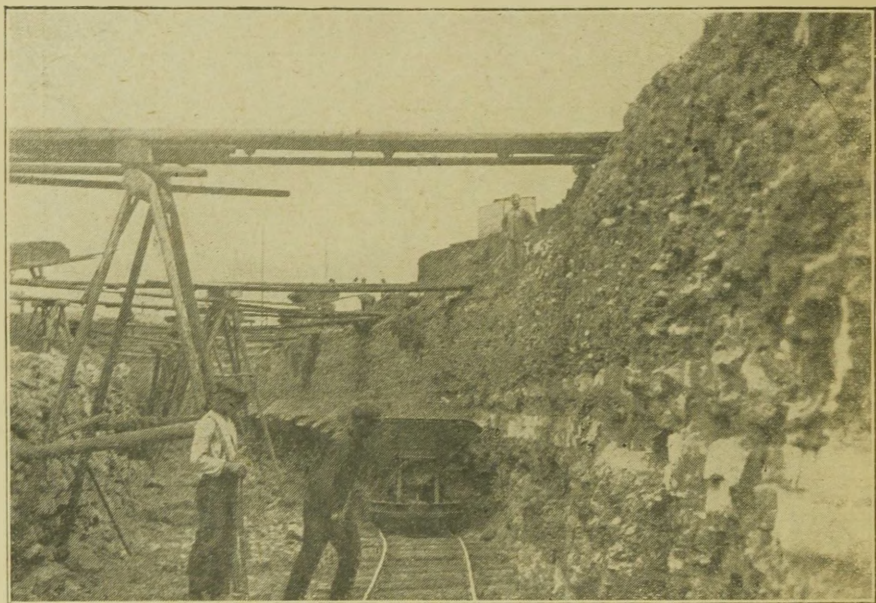
Põlevkivi-kaevandused annavad Põhja-Virumaale teistest maakondadest erineva tööstusliku ilme. Kaheteistkümnne aasta eest, Eesti iseseisvuse alul, olid põlevkivitööstusest olemas ainult algmed Kohtla-Järvel, kus lahtistest kaevandustest põlevkivi kaevati kütteks, selle kõrval aga ka õliajamisega katseid tehti. Nüüd aga on põlevkivitööstusi terve rida: Kohtla-Järve, Kukruse, ja Käva kaevandused on riiklikud ettevõtted, Küttejõu, Sala, Vanamõisa ja Vaivara kaevandused — eraettevõtted, viimane neist rootslastele kontsessioonile antud.

Põlevkivi laadimine transportööri abil.
Transport de schiste combustible.

Kohtla-Järve.

Kaevandus on tekkinud 6 km Kohtla jaamast kirde poole. Lühikese aja jooksul on arenenud terve alev 68 elumajaga, 414 korteriga, kuna 1919. a. oli ainult 12 korterit (1920 — 40, 1921 — 91, 1922 — 235, 1923 — 306, 1924 — 329, 1925 — 355, 1926 — 379, 1927 — 421, 1928 — 423, 1929. ja 1930. a. alul 414 korterit). Need arvud näitavad, et viimaseil aastail on korterite juurdekasv vähenenud ja 1929. a. koguni tagasi läinud, mis on tingitud ümberehitustest; et korteriolusid pa-

Kohtla-Järve põlevkivi kaevandus.

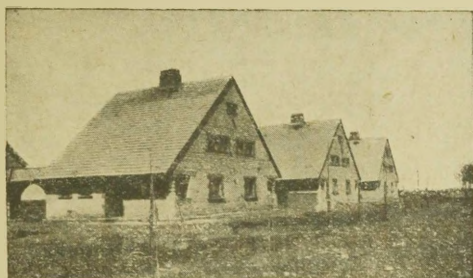
Carrières de schiste combustible de Kohtla-Järve.

randada, on endiste barakk-korterite ja ühetoaliste korterite asemele ehitatud kortereid ühe ja rohkema toa ning köögiga. 1930. a. alul oli ühetoalisi kortereid ja barakke 152, 1 tuba köögiga 232, 2 tuba köögiga 10, 3 tuba köögiga 14 ja rohkematoalisi 4 korterit. Barakk-korterites elavad üksikud, vast-töölevõetud. Korterites on osalt mööbel (raudvoodid, kapplauad, istmed) kaevanduse valitsuse poolt umbes 25 000 kr. eest. Korterites on elektrivalgustus, väljakäigukohad osalt omaette. Töölised maksavad üüri: üksikinimesed 90 senti kuus, kööktoa eest 1 kr. ja ühe toa ning köögi eest 2 kr.

Elanikke on käesoleval ajal 1510, neist 192 ümber kodakondsuseta isikuid. Elanikeks olid varemadel aegadel peamiselt üksikud, viimaseil aastail võib märgata perekonnainimeste arvu suurenemist ja üksikute vähenemist. See elanikkude koosseisu stabiliseerumine sõltub suurelt jaolt tööolude normaalseks muutumisest ja korteriolude paranemisest.

Veevõtmiseks on enamasti iga kahe elumaja kohta suurkaev. Kuna 14 elumaja, kontori, rahvamaja ja haigemaja jaoks on sisse seatud vesivarustis ühes reoveetorustikuga. Saunu on 2: 1 töölistele 390 rm põrandapinnaga ja 1 ametnikkudele 54 rm põrandapinnaga. Saunapäevad on iga reede ja laupäev, duširuumid (töölistesaunas ja õlivabrikus) on igal tööpäeval avatud.

Kaevandusel on oma haigemaja 10 voodiga, neist 6 meestele ja 4 naistele. Haigemajas ravitsetakse kergemaid haigusjuhte, raskemate

Elumajad Kohtla-Järve kaevanduses.

Maisons d'habitation aux carrières de schiste combustible de Kohtla-Järve.

haiguste ja krooniliste haiguste puhul saadetakse haiged peamiselt Tartu haigemajadesse. Naisteosakonda tarvitavad peamiselt sünnitajad; nende arv moodustab ligi $\frac{1}{3}$ kõigist haigeist. Kõige sagedamini tuleb ette kergemaid õnnetusjuhte, kas kaevanduses eneses või raudteedel. Raskemaid õnnetusjuhte tuleb allmaa-kaevandusis ette lõhkeainetega töötamisel või vagonettide liikumisel.

Kaevandusel on oma 6-kl. algkool, rahvamaja, kus asuvad söögi- ja saal, kus korraldatakse teatri-, kino-, raadioettekandeid ja palvetunde. Kauplusi on 4, neist 1 Raudteelaste Tarvitajate Ühisuse kauplus ühes leivaküpsetusega, osakondadega Kukrusel ja Kävas. Ametlikku turgu ei ole, palgamaksimis-päevadel sõidab kaevandusse hulk mitmesuguseid kaupmehi. On olemas pesuköögid igas kvartaa- lis, platvormidel soojendamismajad, võõrastetoad, raamatukogu ja lugemislaud, apteek ja postkontor.

Tänavad on sillutamata, elektrivalgustusega. Kontoris ja rahvamajas on sisse seatud keskküte. Reovee-kanalisatsioon on lahtine; reovesi filtreeritakse.

Kohtla-Järve raioonis asub ka õlivabrik, õli ümbertöötamise sisesead ja laboratoorium. Ehitusel on bensiinivabrik, mis aasta lõpul valmis saab.

Lüganeuse kirik. — *Eglise de Lüganeuse.*

K u k r u s e.

Kukruse kaevandus asub 5 km Kohtla-Järvest Jõhvi poole. Seal on 16 elumaja 136 korteriga, elanikke 568. Üldiselt on elamistingimused samad mis Kohtla-Järvelgi, ainult töö sünnib allmaa-kaevanduses ja põlevkivi-toodang läheb müügile kütteaineks. Allmaa-käigud on enamasti tugipuudega kindlustatud, osalt aga kindlustamata kuni 16 m sügavusel maa all. Käikude sissevarisemisi juhtub harva; siiski on mõned õnnetusjuhud ette tulnud, sagedamad on vigastused vago-

nettidega töötamisel. Kui lõhkeainetega töötatakse tarvilise oskuse ja ettevaatusega, ei juhtu õnnetusi; lõhkeainena tarvitatakse enamasti astraliiti, osalt ka baeleniiti. Plahvatuste ajaks eemalduvad töölised 10 minutist kuni 1½ tunniks, mille jooksul plahvatusgaasid haihtuvad. Õhupuhastuseks on tõmbeaugud, nii et töö harilikel töötingimuses võrdlemisi puhtas õhus sünnib; vihmastel aegadel on mõnedes kaevanduse osades palju niiskust ja käikude lagedest jookseb vihmavett läbi. Põhjavesi on ära juhitud; selle asjaolu tõttu jäid Kukruse küla talude 3—5 m sügavused kaevud kuivaks; neile on kaevandus osalt uued puurkaevud soetanud. Kaevanduse piirkonnas vajub maapind 2—3 aasta jooksul 1,5 m võrra, vastavalt väljavõetud põlevkivi-kihtide paksusele; maanteede ja talu-õuede alused jäetakse puutumata. On juhtunud maapinna järske allavarisemisi, kuid ilma inimeste ohvrita.

Kukruse mõisa härrastemajas oli ka piduruum olemas, kuid nüüd suletud — kauge maa tõttu kaevandusest.

Kui tööstuse reoveed jõevee rikkusid, ehitas Põlevkivitööstus elanikkudele, kes jõeveet tarvitasid, kaevud. Õlitööstuse reovete puhastamiseks on ehitatud filtrid.

K ä v a.

Käva kaevandus moodustab osa Kohtla-Järve kaevandusest, kuigi ta asub sellest 3 km kaugusel. Kaevandustööd toimuvad allmaakaevandustes, ilma et nad iseloomult erineksid Kukruse kaevandusest.

E r a - p õ l e v k i v i t ö ö s t u s e d.

Üldse on õlikivi sisaldavatest maa-aladest kontsessioonideks antud 12 isikule ja seltsile üle 42 tuhande ha ning viiele isikule tagavaramaad 18 tuhat ha; uurimiseks on antud üle 69 tuhande ha ja riiklikkude põlevkivi-tööstuste all on 68 tuhat ha. Õlikivi sisaldavatest maa-aladest on veel vaba 400 km².

Enam-vähem alalise ilme on omandanud need põlevkivi-tööstused, mis toodavad õlikivi küttematerjaliks. Nii on a./s. „Küttejõu“ tööstus, mille toodang läheb peaaesjalikult Põhja puupapivabrikule, oma arengus enam-vähem lõpule jõudnud. On ehitatud küllaldased laoruumid, sorteerimisseadised jne., samuti on tööliste jaoks ehitatud rahuldavad elumajad ja muud tarvilikud hooned. Suur osa töölisi on alaliseks püsima jäänud. Kaevandus on pealmaine, sest põlevkivikihid asuvad maapinna läheduses, samuti kui Kohtla-Järvelgi. Tööstus asub Küttejõu raudteejaama juures. Maapinna ega pinnavete reostamist ei tule ette. Kaevandus võtab oma alla 50 ha suuruse maa-ala, hooned ja laoruumid 18 ha. Arstiabi annavad 2 arsti ja hambaarst. On olemas oma apteek. Kunda tsemendivabriku kaevandus Ubjas toodab põlevkivi enese tarviduseks 20—50 000 mee-

tertonni aastas. Kaevandus võtab oma all 35 ha-lise maa-ala. Töölise jaoks on 5 elumaja 24 korteriga perekonnainimestele ja 1 elumaja 16 korteriga vallalistele. Kohapeal annab töölistele arstiabi velsker. Töölised on Port-Kunda haigekassa liikmed.

Peale riikliku põlevkivi-tööstuse õlivabriku on ehitatud kolm era-õlivabrikut: „Eestimaa Õlikonsortsiumi“ õlivabrik Vaivaras, „Eesti Õlikivi Aktsiaühisus“ ja „M. E. Oil Syndicate Ltd.“ Vanamõisas. Suurejoonelisim neist on „Eestimaa Õlikonsortsiumi“ oma 250-tonnilise läbilaskega, teised on vähema läbilaskega. Et õlikivitööstus on üldse noor tööstusharu, siis peab ütleva, et see praegu veel ikka on katsetamis-ajajärgus ja kindlat ilmet ei ole suutnud võtta, ja sellest ongi tingitud töö katkestamised Vanamõisa ja „Eestimaa Õlikonsortsiumi“ vabrikutes. Seepärast ei ole veel suudetud lahendada tööliste elamistingimuste küsimust ja paljusid teisi sellega seotud küsimusi.

Mis puutub õlivabrikute sanitaarhügieenisse, siis peab ära märkima, et õlivabrikute ümbruskonna maapind reostub üsna kiiresti õlitööstuse jäänustega, kui reovete kahjutukstegemise eest piisavalt ja küllalt hästi hoolt ei peeta. Nii on „Eestimaa Õlikonsortsiumi“ ümbruses maapind umbes 350 m kauguselt tööstusjäänustega reostatud; seetõttu on selle piirkonna elanikkude kaevudes joogivesi täitsa kõlbmatuks muutunud (vt. veeanalüüs nr. 239). Vabrik on lahendanud ajutiselt joogiveeküsimuse seega, et ta omal kulul puhta joogivee koju kätte muretseb. On samme astunud reovete kahjutukstegemiseks.

Narva-Jõesuu — suvituskoht.

Station de villégiature Narva-Jõesuu (Hungerburg).

Narva-Jõesuu (Hungerburg, Ust-Narovsk) alev ning suvituskoht asub Virumaa idaosas Soome lahe lõunakaldal ja ühtlasi Narva jõe pahemal kaldal. Täpne geograafiline asend on: 59°89' põhjalaiuse ja 28°03' idapikkuse all. Põhjapoolseks piiriks 5 km pikkusel on Soome laht, idapiiriks 2,5 km ulatuses Narva jõgi, lõunast ja läänest on ta metsadega piiratud. Narva jõe paremalt kaldalt kuulub N.-Jõesuu juurde Magerburg, mis asub mere ja Rosona jõe ja mere vahel. 1917. a. anti N.-Jõesuule iseseisva alevi õigused ja siseministri määrusel („R. Teataja“ 1922. lk. 258) kinnistati alevi 605,41 ha-lise maa-ala piirideks: alates mererannast otsejoones läbi Narva valla metsa kuni Saarküla metsani, sealt Rosona keskjõeni, jõge mööda alla kuni Narva keskjõeni, Narvat mööda üles, jättes välja alevi piirkonnast Kudruküla saare, kuni Peetri valla piirini, sealt kuni Narva teeni, teekallast mööda surnuaiani, surnuaia müüri järele, lõunanurga juures

käänakut tehes, surnuaedade-vahelise teeni, teed mööda põldudele viiva teekäänuni, sealt teed mööda Pruuka ojani, ojast üle otsejoones nõmmeteed mööda kuni Pruukani, sealt aeda mööda alla kuni metsateeni, sealt teed mööda Narva linna metsani, kust siht otsejoones kuurhausi juurde välja läheb, kuurhausi aia äärt mööda metsasihini, sihti mööda kuni Auga rajani, raja mööda kuni Luha tän. otsa põikkraavini, sealt kraavi mööda tõrvavabriku krundini, sealt ümber krundi, piiride kraavini tagasi ja kraavi mööda kuni Mereküla rajani, kust otsesiht mere äärde välja läheb, edasi mereranda mööda kuni Narva jõeni, Magerburgi ranna kohast üle jõe ja teiselt poolt mereranda mööda kuni Narva valla piirideni.

Narva-Jõesuu park. — *Parc de Narva-Jõesuu.*

25.XI.1925. („R. Teataja“ 1926. lk. 62) otsustas Vabariigi Valitsus tunnustada Narva-Jõesuu avalikuks suvitus- ja ravitsuskohaks ja arvata tervishoiulise kaitse alla alevi administratiiv-piiridesse kuuluva maa-ala ühes ühe km laiuse merevee-koguga, arvates maismaa piirist suvituskoha piiride pikkuselt.

N.-Jõesuu kaugus on Narva linnast 13 km ja Auvere jaamast umbes sama kaugel. Ühendus Narvaga toimub peaaesjalikult laevadel; ühendus sisemaaga (Tallinna, Tartu jne.) toimub peamiselt Auvere jaama kaudu, millega on olemas omnibuseühendus. Bagaži saatmine on N.-Jõesuuhu võimalik, mereteed ei tarvitata. ☼

Alevi all oleva maapinna geoloogiline ehitus on võrdlemisi uus; arvatakse, et mererand on kunagi ulatunud Narvani. Vanemal ajal,

näit. 1845. a. kirjelduse järele, oli praeguse alevi ja suvituskoha alal väike külake, mille elanikud tihti tuiskliivade tõttu majadest välja ei pääsenud, sest liiv oli uksetagused kinni tuisanud. Liikumise hõlbustamiseks olid liivale laudad asetatud. Tolleaegne lootside komandör püüdis põdsastiku istutamisega rändliiva seisma panna. Pika-peal kasvas mets ja praegu ei ole rändliiva olemaski, ainult maapinna lainjast ehitusest võime järeldada rändliivade olemasolu varemajal. Õieti nende liivamägedele võlgneb N.-Jõesuu oma maapinna kuivuse eest, sest iga vihmavesi imbub imekiirelt liivasse. Suvituskoha lõunapoolne osa ja osa Šmetske'st on soine. Igatahes mets, liivaluited ja veekogud on loonud N.-Jõesuule soodsaimad kliimaatilised kuurordi tingimused.

Dr. Salzmanni vesiravila. — *Etabliss. des bains du dr. Salzmann.*

Et maapinna urbsus suur on, siis on ka maapind vähe roojastatud, olgugi et peaaegu kogu majade reoveed maapinda imuvad.

N.-Jõesuu alevi ja suvituskoha üksikud osad omavad erilist ilmet, mille tõttu vajalik on neid üksikult käsitleda. 1) Port-Narva, 31,40 ha, võtab oma alla jõeäärse maariba Narva jõe pahemal kaldal; see on vanim osa alevist ja ulatub mererannast Kudrukülani. Siia koondub alevi alaline osa: siin on turuplats, koolid, ametiasutised, suurem osa kauplusist ja tööstusist. Sadama ja mereäärses osas elavad kalurid ja seetõttu on elanikkude tihedus siin kõige suurem. Elumajad asuvad ligistikku. Peale muu asub siin veel tuletorn ja päästejaam. 2) N.-Jõesuu suvitukoht, 166,41 ha suurune, on kindla kava järele planeeritud, nimelt nii, et kuurhausi juurde kõik tänavad enam-vähem kiiretaoliselt kokku tulevad. See osa alevist on asutatud põlisesse

metsa ja igale krundile on jäänud suuri mände. Krundid on siin keskmiselt 2500 m² suurused, seega võrdlemisi suured; suvilad asuvad neil enamasti keskkohal. Selles osas asuvad kuurhaus, 2 suplusasutist ja terve rida pansioone. 3) Selle osa läänepoolset kitsast ja umbes 2 km pikkust osa kutsutakse Šmteske'ks, esimese suvila ehitaja sepp Šmetske nime järele. Selle osa suurus on 65,73 ha ja ta asub Vabaduse tänava mõlemal poolel. 4) 90,45 ha suurune Kudruküla, kus asuvad ainult üksikud suvilad, kuna selle ala peamise osa täidavad kalurite elumajad ja surnuaiad. 5) Magerburg, mis asub Narva jõe paremal kaldal, võtab oma alla 90,45 ha suuruse maa-ala,

Huene muda-vesiravila. — *Etabliss. des bains d'Huene.*

seal asuvad mõned üksikud kalurid, kuna suurema osa moodustab liivane mere, Narva ja Rosona jõe kallas.

Merevesi on N.-Jõesuu rannas võrdlemisi puhas; keskmine temperatuur suvekuudel (juuni, juuli, august, september) on 11,9° C., üksikute kuude järele — juunis keskm. 10,4° C. (7,3°—14,5°), juulis 14,2° C. (12,1°—16,4°), augustis 13,7° (11,4°—15,9°), ja septembrbis 9,3° C (6,8°—11,9°). Seega oleks merevesi N.-Jõesuus külmem kui Haapsalus, Kuresaares ja Pärnus. Merevee soojus oleneb suurel määral tuulte suunast: kui tuul on mere poolt, siis on merevesi soe, ka tuul ise pole külm. Maatuulega puhub aga tuul pealmised soojad veekihid Soome randa, kuna sügavamalt asemele tulevad külmemad kihid. Nii on suplemine kõige soodsam meretuulega. Niisuguses madala soojusega vees suplemisel muutub ainete vahetus elavamaks, see värskendab ja karastab; sellele mõjule aitab kaasa võrdlemisi tugev laine-

telöök. Üldiselt võib N.-Jõesuud supeluse mõttes soovitada, ainult tugevamatele, hästi toidetud organismidele. Üle 5 km pikk mererand on kaetud pehme, peenikese, valkja liivaga, samuti on põhi liivane ja tasane. Mis puutub merevee sooladesisaldusse, siis on see väike, ainult $\frac{1}{2}\%$, mille tõttu nende mõju ei ole nimetamisväärt. Teistest veekogudest oleks mainida Narva jõgi, mille suudme laius on ainult umbes 150 m ja mis kannatab uhtliivaga ummistuse all. Seetõttu on suuremate laevade pääs Narva jõeale takistatud. Mujal on jõe laius 400—600 m. Vesi on üldiselt puhas. Varem alajal oli alevi veevärk, mis varustas alevi tähtsamaid osi jõeveega (filtreid ei olnud), aga veevärk suleti juba 1914. a. ja praegu on ta täitsa lagunenud. Mõnikord tekitab lumelorts Narva jõel ummistusi, mille tõttu osa kaldaäärseid elanikke kannatab. Joogivett võetakse osalt jõest, enamasti aga kaevudest. Alevi madalama osa kaevude vesi ei ole üldiselt hea (vt. raamatu lõpul joogiveeanalüüside andmed).

Rosona jõgi, 300—400 m lai, ja Pruuka oja ei oma erilist tähtsust.

Teine tegur, millele N.-Jõesuu suvituskohana eriti tänu võlgneb, on õhk. Õhk on hästi puhas, ainult Vabaduse t. on tolmune, ja kujutab enesest metsa- ja mereõhu segu. Samuti on alati võimalik vältida vilulaid tuuli; selleks on tarvis ainult eemalduda tuuliselt mererannalt.

Narva-Jõesuu kliima iseloomustamiseks esitame vastavad keskmised elementide väärtused, mis võrrelduina teiste Eesti kuurortide omadega näitavad mõningaid erinevusi.

Temperatuuri andmed näitavad, et Narva-Jõesuus on juulikuu temperatuur $0,4^{\circ}$ madalam kui teistes kuurortides, mis tingitud nähtavasti jahedamast merest. Talvetemperatuur on samuti madalam, sest et Eestimaa kirdeosa on üldse karedama kliimaga. Sügistemperatuur on samal põhjusel madalam. Ka kevadetemperatuur on Pärnu omast madalam, aga Haapsalu omast kõrgem. Kuigi Narva-Jõesuu piirkonnas jää üldiselt kaua püsib, laguneb ta lahtisema mere tõttu siiski kergemini kui kinnises Haapsalu lahes. Ka aasta keskmine temperatuur on Narva-Jõesuus madalam kui mujal — sellele maaalale omase karedama kliima tõttu.

Sademetes miinimum langeb Narva-Jõesuus samuti kui Haapsalus märtsikuuks (Kuresaare ja Pärnus on ta veebruaris), maksimum esineb augustis nagu mujalgi. Sademete aastane hulk on suurem kui Haapsalus ja Pärnus, vähem aga kui Kuresaares. Talve- ja suvepoolaastate sademete vahetuse suhe on omane rannikule 1 : 2; nimelt sajab talve-poolaastal 38%, suvepoolaastal 62% aasta sademete hulgast. Samasugune vahetuse suhe on ka Haapsalus ja Kuresaares, kuna Pärnus erandina sisemaa vahetuse suhe 1 : 2 esineb. Kuigi Virumaa kuulub jahekontinentaalse kliima valdkonda, tuleb Narva-Jõesuu nurk erandina arvata jaheda merekliima valdkonda. Sajupäevade arv on teiste kuu-

8. tab. Keskmine temperatuur C°. *Tempér. moyen.*

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	A	max.	min	Ampl.
Narva-Jõesuu	—6,4	—7,0	—3,6	2,7	9,1	14,5	17,0	16,0	11,3	5,5	0,3	—4,7	4,5	28,8	—24,6	53,4
Haapsalu	—5,4	—6,5	—2,7	1,9	7,8	13,9	17,4	16,2	11,5	6,1	0,1	—4,2	4,7			
Pärnu	—5,2	—5,5	—2,9	2,9	9,6	14,8	17,4	15,8	11,5	5,9	0,7	—3,5	5,1	28,3	—23,6	51,9

9. tab. Sademed. *Eau tombée.*

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	A.	T °/o	S °/o	T/S
Narva-Jõesuu	35	30	28	33	37	47	66	85	57	53	41	42	554	38%	62%	2 : 3
Haapsalu	35	31	29	32	33	42	64	70	61	48	48	43	536	41%	59%	2 : 3
Kuresaare	36	27	31	36	40	48	63	92	60	62	59	51	605	39%	61%	2 : 3
Pärnu	23	19	22	35	37	52	70	85	52	47	36	34	512	33%	67%	1 : 2

10. tab. Sajupäevade keskmine arv. *Nombre moy. des jours avec eau tombée.*

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	A.
Narva-Jõesuu	17	15	11	12	11	11	13	16	13	13	18	18	168
Haapsalu	13	11	10	9	9	8	9	12	12	12	14	14	133
Kuresaare	17	15	15	12	12	10	12	16	14	16	18	19	176
Pärnu	16	12	11	12	12	12	13	16	12	13	16	14	160

rortidega samasuguses vahekorras kui sademete hulk; nimelt on sagedus suurem kui Haapsalus ja Pärnus, vähem aga, kui Kuresaares. Kevadel ja suve alul on kuus $\frac{1}{3}$ sajuseid päevi, suve teisel poolel ja talvel aga pooled päevad ja üle sellegi.

Kuurordi iseloomult ühtib Narva-Jõesuu Pärnuga liivase ranna poolest, erineb seega muda-kuurortidest Haapsalust ja Kuresaarest.

Kuni 1874. a. ei olnud N.-Jõesuul mingit tähtsust suvituskohana ja ta esines viletsa kalurikülana. Nim. aastal ehitati tooaegse Narva linnapea A. F. Hahn'i agaral eestvõttel ning õhutusel N.-Jõesuhu esimesed suvemajad ja sellest ajast peale arenes ta hiiglasammudega, saavutades oma arenemises kõrgemat tippu ilmasõja tekkimise aastal (1914): üle 3 000 alalise elaniku, ligi 15 000 suvitajat ja üle 1 000 suvila. Sõja ajal kadusid suvitajad, kahanes alaliste elanikkude arv, paljud elumajad hävisid, suvilad lagunesid. Rahuaastad pärast vabadussõda on mõjunud uuesti tervendavalt N.-Jõesuu alevi ja suvituskoha arenemisele. 1.I.1930. a. oli alalisi elanikke 1824, neist 824 meesterahvast 1 000 naisterahvast; võrreldes 1923. a. on elanikkude arv 512 võrra kahanenud (Kirjandus nr. 21-a. G. Tomberg).

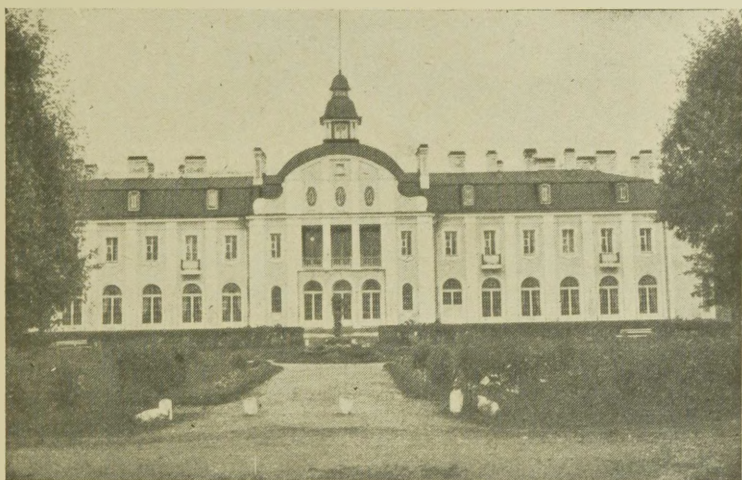
Üldine tänavate pikkus on 54 km; neist on kividega sillutatud turuplats ja Vabaduse tän. 2 km ulatusel, ülejäänud tänavad on kõik sillutamata. Ainsaks puisteks on 5 km pikkune Vabaduse tänav. Kõnniteed on suurelt jaolt rahuldavad, kruusaga kaetud, mõnel tänaval aga laudadest tehtud, suur osa, eriti kõrvalistel tänavatel, on liivased.

Alevi maa-alast on ehituskruntide all 455 ha, tühja maa-ala 54 ha, tänavate ja platside all 36 ha, parkide, aedade, puisteede ja puistikkude all 12 ha ja muuks otstarbeks kasutatavate maa-alade suurus on 48 ha.

Parke on N.-Jõesuus 5. Neli neist asuvad ühes kohas koos, moodustades suure nelinurga, mille lõikavad Haani ja Vabaduse tänav nelja peaaegu ühesuurusse ossa. Seda nelinurka piiravad Luha, Supeluse, Aia ja Pargi tänav. Kuurhausi ja Vabaduse tänava vaheline osa — „valge park“ — on hästi korras hoitud, korralikkude kõnniteedega. Kõnniteedel on igal pool istepingid. Siia on istutatud peamiselt lehtpuid ja sekka leidub lillepeenraid ja rohkesti muruväljaid; et puud siin harvad on, siis on siin palju päikest. Pargi läänepoolses osas asub tiik. Tiik on kunstlik; mitte väga kaua tagasi varustati ta äravoolu-kanaliga ja puhastati. „Valges“ ehk kuurpargis on kõlakoda, kus suvel mitu korda nädalas mängib sõjaväe orkester. Kui eelkirjeldatud pargiosa kujutab kultuurparki, siis Vabaduse ja Aia tänava vaheline osa ei ole muud midagi kui põlise metsa jäänus, kuid siiski küllalt ilus jäänus. Suured männipuud on varjurikkad. Ka siin on pinke küllaldaselt ja kõnniteed on siledad ning puhtad.

Kuurhausi juures asub veel avalik aed, kus õhtuti mängib keelpillide-orkester. Üks parkidest asub Šmetzkes, moodustades korrashoitud männimetsa. Spordivälju on 2: Luha tänaval ja pargis.

Ravimisasutustest oleksid nimetada eeskätt kaks suplusasutist: dr. Krug'i mereveesuplus ja veega ravimise asutis ja dr. Saltzmann'i „vesiravimisasutis“ ühes pansion „Sanatooriumiga“. Esimene töötab kahe arsti juhatusel. Seal ravitakse magevee, merevee, süsihappe-, Sandowi, Biox'i, raba-, soola-, männiekstrakti-vannidega, Charcot' ja muude dušidega jne. Dr. Salzmann'i asutis töötab dr. Salzmann'i isiklikel juhatusel ja suvel on siin veel tegevuses mõned sissesõitnud

Kuurhaus. — *Kourhaus.*

arstid. Ka siin saab vanne ja üldjoonis samaseid, kuid peale ravimise vannidega ravitakse siin massaaži, dušide ja elektrimassaažiga, peale selle on sisseseaded olemas ortopeediliseks võimlemiseks. Neis asutistes arstitakse skrofuloosi, rahhiiti, kehvveresust, rasvumist, podagrat, suhkurtõbe, lihaste ja liigeste jooksjat, seede-elundite, südamete veresoonte ja neeruhaigusi, naistehaigusi, närvinõrkust jne. Peale selle hoolitsetakse iskute eest, kes paranemisel, aga kosumist vajavad.

Sõjaväelastel on oma sanatoorium, kus ravitakse haigeid ja kosutust vajavaid sõjaväelasi. See sanatoorium teotseb üüriruumides; ravimine toimub peamiselt värskes õhus ja päikesega; kes vanne vajavad, need saadetakse vannide võtmiseks dr. Salzmann'i kümbelusaustisse, millega vastav leping on sõlmitud. Toitlusele pannakse rõhku sõjaväe-sanatooriumis.

Lastekoloniidest töötavad N.-Jõesuus suvel Viru lastekaitseühingu suvekolonii kahe vahetusega (à 40 last), Tallinna lastekaitseühingu suvekolonii (100 last) ja E. Punase Risti suvekolonii kahe vahetusega (100 last). Lapsed, kes kasutavad suvekoloniid, lähevad oma kodudesse harilikult värsketena kosunudena, priskete ja elurõõmsatena tagasi. Ennekooliealistele lastele on korraldatud Viru maa-valitsuse poolt lasteaed. Nime järele on alevivalitsusel oma haigla, kuid suuremat tarvidust selle järele ei ole ja korralikku haigemaja ei jõua ka ehitada.

Tervishoiuliste olude üldkorraldajaks on aleviarst, kes peab koolide ja õpilaste järelevaatust, paneb rōugeid, hoolitseb, et ei leviks

Narva-Jõesuu supelrand. — *Plage de Narva-Jõesuu.*

nakkushaigused, neile varakult piiri pannes. Alalisi arste on 4. Suvitushooajal suureneb arstide arv märksa suvitama sõitnud arstide arvel Tartust ja Tallinnast. Hambaarste on 1, ämmaemandaid 1. Alevis on üks era-apteek.

Supelrannal on ütleмата head suplusvõimalused; ainult N.-Jõesuu omab sarnast supelranda; temaga kõrvutada võiks vahest Pärnu randa, kuid viimane ei ole nii laialdane. Kogu rand, alates Šmetske läänepoolsest servast (ja ulatudes edasi ka veel Mereküla alla) kuni tuletornini on üks ainus suur supelrand. Rand ise on tasane ja kaetud puhta peene liivaga, millel väga hea lamada ja päikesevanne võtta. Vesi läheb aegamööda sügavamaks ja seega võivad vette minna ka need, kes ei oska ujuda; põhi on sile, liivane. Kogu rand on jaotatud 6 ossa, iga osa 300—600 m ulatuseline. Üksikute raioonide piiril on

Meriküla rand. — *Plage de Merikula.*

ära tähendatud, kellele on suplemine vastavas raioonis lubatud; on eriraioonid naistele, meestete ja mõlemale soole koos. Supelda võib kella 18-ni, mil algab jalutamine rannas. Rannas mängib mitu korda nädalas sõjaväe-orkester. Päikese- ja õhuvanne võetakse sealsamas ja sama jaotusega. Suplemis- ja ujumisvõimalused on ka Narva ja Rosona jões.

Meelelahutuse-võimalused on laialdased ja võivad vastata mitmekesiseile maitseile. Teatrietendusi annab kuurhausis näitlejatetrupp, muusika on Valges pargis, kuurhausi aias ja mereranna. Spordivälju on, nagu juba mainitud, kaks; peamiselt harrastatakse tennismängu. Ei oleks liialdus, kui ütleksime, et kogu N.-Jõesuu on üks suur laste mänguplats. Jalutuskohiks on pargid, mererand, Vabaduse puiestee ja sisemaa pool laialdane metsa-ala. On võimalik jalutada rahvamurrus ja täielises üksinduses. Väljasõituseid võib teha Udria randa ja edasi, üle Narva jõe jne. Veespordi harrastajaile on alati saadaval sõudepaadid, süstad jne.

Suurem osa toiduaineist tuuakse laevaga Narvast kohale; koha peal valmistatakse ainult pagarisaadusi, ka värsket liha saab koha pealt. Toiduaineid on võimalik saada ka turult lahtistest poodidest, laudadelt ja vankritelt. Hulk pansione võtab oma elanikelt igasugu mure toidu suhtes. Pagari- ja muid ärisid on küllaldaselt suvitajate nõuete rahuldamiseks.

N.-Jõesuus on olemas luteriusuliste ja ap.-õigeusuliste kirik, postkontor, pank, kõrgem algkool.

Seltskondlikest organisatsioonest oleksid nimetada: Karskuselts „Kalju“, Vabatahtlik Tuletõrje Selts, spordiselts „Kalevala“.

Suvitusalude korraldamiseks on ametis alevivalitsus, alevivalitsuse juures töötav suvitus-, aadress-, turistide- ja leitud asjade büroo ning heakorrakomisjon.

Suvitajaid oli viimaseil aastail 5 000 ümber.

Meriküla alevik ja suvituskoht.

Petit bourg de Meriküla (Mereküll) et station de villégiature.

Meriküla, Šmetske ja N.-Jõesuu vahel õieti kindlaid piire polegi, sest kogu mererand N.-Jõesuust kuni Merikülani on suvilatega üle külvatud. Oma looduselt ja iseloomult ei erine Meriküla millegagi N.-Jõesuust ja seetõttu on ülearune tema juures pikemalt peatuda. Meriküla on Vab. Valitsuse otsuse põhjal 21. IV 1926. a. tunnustatud tervishoiu kaitse alla võetaks (täpsed piirid vt. 1926. a. „R. Teataja“ nr. 40 lk. 455). Hulk Meriküla suvilaist on sõja ajal lagunened, osa on ära veetud, kuid siiski on alles küllalt elamiseks kõlvulisi suvilaid.

Merikülla pääseb Auvere jaama (7 km) või N.-Jõesuu kaudu.

Meriküla alevikus oli 1922. a. 40 elumaja 42 korteriga. Alalisi elanikke oli 166, neist 81 meest- ja 85 naisterahvast.

Sillamäe suvituskoht.

Station de villégiature Sillamäe (Sillamägi).

Sillamäe suvituskoht asub Vaivara vallas ja tema piirkonda kuulub osa Sillamäe mõisa maa-alast, Perjatsi ja Kannuka küla. Ta on Vab. Valitsuse otsusega 21. IV 1926. a. tunnustatud tervishoiu kaitse alla võetuks (täpne piiride kirjeld. vt. „R. Teataja“ 1926. a., nr. 40, lk. 455).

Kaugus lähemast raudteejaamast, Vaivarast, on 3 km; sellega peavad ühendust talupidajad ja suvilate omanikud. Elumaju on üldse 60, suvilaid nende seas 40; teistes elumajades on kõigis olemas lisaruumid suvitajaile. Harilik elanikkude arv on 600—700; suvitajaid oli enne maailmasõda 1 500, 1920.—1928. a. 300—600. Praegused suvitajad on enamikus Eestist, üksikud Soomest.

Suvilad asuvad männimetsa all kõrgel liivakaldal, mis laskub vähehaaval merele; jättes ranna-äärele kitsa liivase maariba. Ümborus vastab eriti neile suvitajaile, kelle lapsepõlve-mälestused on maa-eluga seotud, sest suvilate pidajad on pea kõik talupidajad; peale selle on vaatamisväärilisiks matkamiskohtadeks Sinimäed, paekallas Päite kohal, Ukuoja jne. Meri on madal, liivase põhjaga.

Toiduaineid on kõiki koha peal saadaval. Siin on söögimaja, 2 pansioni, 6 kauplust, 2—3 pagarit, 3 lihunikku. Joogivesi on hea, kaevud harilikult raketega. Puhtuse eest hoolitsetakse niivõrt, kui see maaoludes võimalik; väljakäigukohad ja prügikastid on olemas. Meelelahutuseks on paadijaam, spordiväli; kinoetendusi ja peo-õhtuid korraldab karskusselts. Kõnniteid on vähe, muud teed on kruusateed, siledad ja kõndimiseks täitsa kohased. Siin asuvad arstid, apteek, postkontor, 2 kirikut.

Suvituskoha väljavaateile mõjub halvavalt Eestimaa Õlikonsortiumi kiviõlivabriku lähedus oma erilise lõhna, merde juhivate tööstuslike reovete ja osalt 200—300 töölise pärast. Viimaste tõttu kaotab Sillamäe palju oma vaikesest ja rahust.

Toila küla ja suvituskoht.

Toila-village et station de villégiature.

Toila suvituskoht asub Voka vallas ja võtab oma alla umbes 6-km²-lise maa-ala ja on Vab. Valitsuse otsusega 25. XI 1925. a. tunnustatud avalikuks suvituskohaks ja tervishoiu kaitse alla arvatud (täpne piiride kirjeld. vt. „R. Teataja“ 1926. a. nr. 7, lk. 62). Suvituskoha kaugus lähemast raudteejaamast, Jõhvist, on 9 km, millega on juhusline omnibuse ühendus olemas.

Sillamäe rand. — *Plage de Sillamäe.*

Suvituskoha üldine elumajade arv oli 1929. a. 171, nende seas suvilaid 37; elumaju, kus suvitajaile lisaruumid olemas, oli 8. Harilik elanikkude arv 500. Suvitajaid oli 1914. a. 1 000, 1926. a. — 90, 1927. a. — 150, 1928. a. — 80, 1929. a. — 150, neist Soomest 15 isikut. Suurim osa suvitajaist on Tallinnast ja Rakverest.

Toila asub Soome lahe kõige kõrgemal kaldal, keskmiselt 45 m kõrgusega; mitte kaugel, Ontika rannas, on paeseina kõrgus 55 m. Kõrge kalda ja ranna vahel on lehtpuumetsa ja muruplatsidega kaetud maariba, mis nagu loodud jalutamiseks; allakäik paekaldalt korralik. Toila külje all asub Oru loss, milles praegu asub pansion, kena pargiga; pargist voolab läbi kiirevooluline Pühajõgi. Kõik see tingib looduslikult ilusaima ja vaheldusrikkama suvituskoha tekkimise.

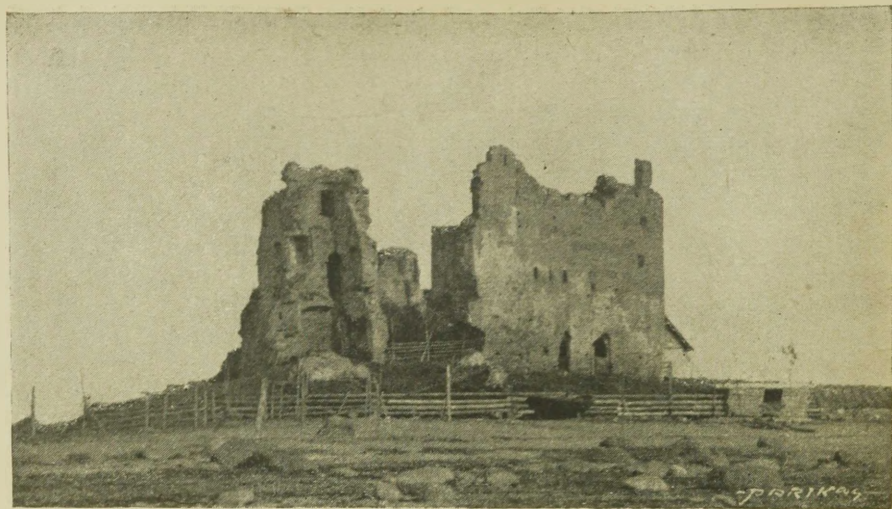

Oru loss. — *Château d'Oru.*

Mererand ei ole tuulte eest kaitstud; rand osalt kivine. Meri on madal, tasase liivase põhjaga; veetemperatuur kuni 18°.

Söögi- ja võõrastemaju pole, on 2 pansioni. Toiduaineid võib saada küllaldaselt kohalisest kauplusist ja osalt lähedastest taludest. Joogivett võetakse umbes 100 lahtisest kaevust, mille vesi on puhas, kuid liiga lubjarikas. Elumajade ja suvilate ümbrus on puhas, väljakäigukohad varustatud õhutorudega, suurelt jaolt elumajast eraldi ehitatud. Meelelahutamiseks on olemas spordiväli, 5—6 haridusliku ja heategeva seltsi seltskondlik tegevus. On olemas puhkpillide-orkester. Liiklemisteks on teise klassi kruusatee, kõnniteed on puudulikud, — on õieti jalgrajad, — kuid see sobib just Toila ja Oru idülliga.

Ex bibl. univ, Dorp.

Toolse lossi varemed. — Ruines du château de Toolse.

Toolse küla ja suvituskoht.

Village et station de villégiature Toolse (Tolsburg).

Kunda lahe läänepoolsel ninal, 5 km Kundast läänepoole, asub Toolse küla, milles leidub mõni suvila ja lisaruume suvitajaile talu-elumajus. Merekaldal neemel asuvad vanad Toolse lossi varemed; loss ehitati omal ajal Kunda lahe suudme kaitsmise mõttega. Läbi-voolav jõeke, muutlik ja vaheldusrikas maapind loovad idüllilise vaikse suvituskoha. Toiduaineist on saadaval peamiselt talusaadusi. Et ligipääsemis-võimalused kuigi soodsad ei ole, siis on siinsed suvitajad täitsa vabad tülitavaist reisijaist ja rahvahulgast. Mererand on liivane, meri madal ja liivase põhjaga. Külavahe puhas. Weidenbaumi talu karjamaal leidub vaatamisväärne võrdlemisi hästi säilinud maalinn.

Rutja ja Karepa.

Villages et stations de villégiature Rutja et Karepa.

Karepa asub Kunda alevist umbes 10 km kaugusel, Rakverest ligi 35 km. Juurdepääs on pisut raske, olgugi et võimalik on Rakverest raudteel Kundasse sõita ja sealt hobustega edasi; samuti saab Rakverest otsekohe maanteed kaudu Karepale sõita.

Karepa asub kuival kõrgel kaldal, suvilad on suurde männimetsa laiali külvatud. Mererand on liivane, meri ise aga madal ja seda kaunis kaugelt. Selja lahes ulatub palju rändrahne üle veepinna. Varemalt oli suvitajaid palju, nüüd on osa suvilaid äraveetud (seda

nähtust leiame korduvat pea kõigis Viru ranna suvituskohtades). Suvitajaid sõidab siia peamiselt Kundast ja Rakverest. Karepa läänepiiril voolab läbi kauni oru oja ja oja teiselt kaldalt algab Rutja suvituskoht. Üldiselt võib Rutja kohta öelda, mis Karepagi kohta, ainult metsa on siin vähem, mererand kivisem, samuti on laht kivisem.

Vainopea.

Village et station de villégiature Vainopea.

Vainopea suvituskoht asub Vihula vallas umbes 6-km²-lisel maa-alal; kaugus 32 km Rakverest, millega ühendust peavad veo- ja taksi-autod, vedades ka bagaaži.

Vainopeal on 40 elumaja, neist 15 suvilat, peale selle on 12 elumajas lisaruumid suvitajaile. Harilik elanikkude arv on 101, suvitajaid on iga aasta keskmiselt 90, enamik Rakverest.

Suvituskoht asub tasasel metsarikkal merekaldal; rand on osalt liivane, osalt kivine; tuulte eest kaitset ei ole. Meri on madal: sügavus ranna lähedal on 1—2 m; põhi on liivane.

Toiduaineid on võimalik saada kauplusest ja taludest. Joogivett saadakse puur- ja tsementraketega kaevudest. Puhtus ja kord on hea. Tee Vainopeale on korralik; kõnniteid ei ole. Vainopea on eriti soovitatav rahu ja puhkust vajavaile suvitajaile.

Eisma.

Village et station de villégiature Eisma.

Eisma kohta võiks üldiselt sama öelda mis Vainopea kohtagi, nad asuvad kõrvustikku, Eisma Vainopeast ida pool. Eisma on eelmisest veel väiksem.

Võsu küla ja suvituskoht.

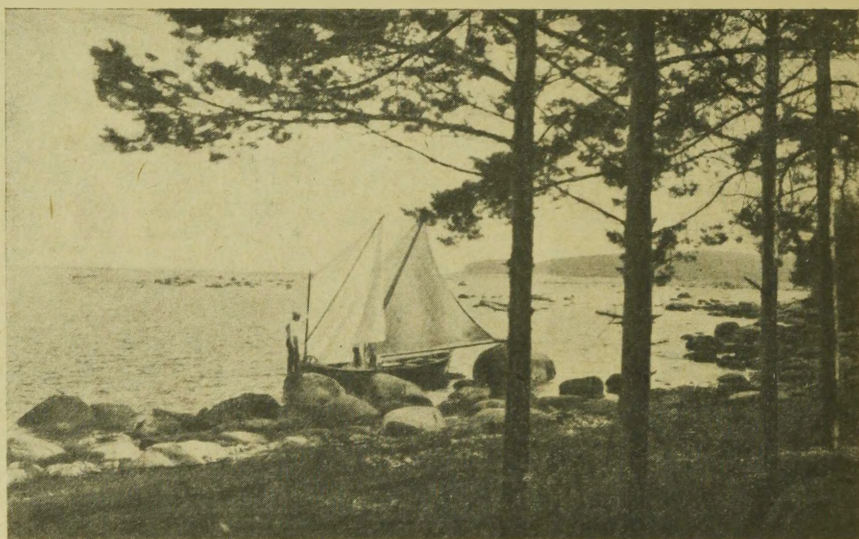
Village et station de villégiature Võso (Wõsso).

Võsu suvituskoht asub Viru maakonnas, Palmse vallas, Soome lahe kaldal. Ta võtab enese alla maa-ala 59° 35' põhjalaiuse ja 25° 58,5' idapikkuse all. Põhja poolt piirab teda Soome lahe osa — Käsnu laht, kuna teised küljed on männi- ja kuusemetsadega piiratud. Lähemast raudteejaamast — Rakverest — asub ta 36 km loode pool ja Tallinnast umbes 105 km ida pool. Ühendust Rakverega peetakse suurt postmaanteed mööda suvel autobuse ja autodega, talvel vajaduse korral posthobustega. Postmaantee on Rakverest kuni Haljala alevikuni, umbes 12 km pikkuselt, osalt munakividega sillutatud. Haljalast algab harilik kruusatud postmaantee, mis suvituskohale lähenedes alatasa liivasemaks muutub.

Tallinnaga oli kuni 1929. a.-ni laevavahendus olemas. Igal teisi-päeval ja reedel jõudis laev Tallinnast Võsule ja sõitis tagasi igal

kesknädalal ja laupäeval. Sõit omnibusel Rakverest Võsule maksis täiskasvanul 300 senti, lastel 150 senti. Aurik jäi kaldast umbes 300 m kaugusele, kust reisijad paatidega maale tulid. Lähem sadam on Käsmul, kuhu otse üle lahe on umbes 3 km ja maanteed mööda 7 km. Ühendust selle sadamaga peavad soovi järele talupidajad ja kalurid. Hinnad vabal kokkuleppel.

Võsu kui suvituskoha pindala on umbes 2,5 km² suur. Ta kujutab endast kõrget mereäärset liivaseljandikku. Kolmest küljest piiravad teda kuuse- ja männimetsad, mis randa tuulte ja tormide eest kaitsevad. Ka merekaldal ei puudu männid, mis on heaks kaitseks põhjatuultele. Nõnda asub suvituskoht männi ja kuusemetsa sees, kuhu on üksikud tänavad rajatud. Mõned nimetavad Võsu „laste paradiisiks“.

Võsu rand. — *Plage de Võsu.*

Maapind laskub aegamööda mere poole. Suuremaid mägesid suvituskohas pole, kuid ümbruses, 2—3 km kaugusel, piiravad teda siiski mäenõlvakud. Nende taga, umbes 6 km kaugusel, asuvad ida ja lääne pool sood. Maapinna pealmiseks kihiks on peen kruusaga segatud liiv; sellele järgneb savi.

Suvituskohta läbib kaunis järskude kallastega Palmse jõgi, mida koha peal Võsu jõeks kutsutakse. Põhja poolt ümbritseb suvituskoha meri, mille vesi on suvel soe ja mõnus suplemiseks. Meri on kalda ääres madal ja muutub kaugemale minnes alatasa sügavamaks.

Merepõhi on kivideta ja pehme liivaga kaetud. Niisama mõnus on kaldal pehme liiva peal päikese käes lamada.

Mere veetõus on vähene. Vesi pole kunagi nii kõrgele tõusnud, et ta ümbruskonnas maju enda alla oleks võtnud. Veevõtmis-kohtadeks on raketega kaevud, vinnaga või völliiga. Kaevud on taludel pealt lahtised, suvilatel enamasti kinnised.

Õhk on Võsul puhas, kuiv ja rikas männi- ja kuusevaigu lõhnast.

Võsu kui suvituskoha ajalugu algab 19. sajandi lõpupoolel, — nii umbes 40—45 aastat tagasi. Siis oli Võsu alles väike tähtsuseta kohake, umbes kümme-kümne elamuga. Esmalt tuli siia suvitajaid Ve-

Suvitajad kaevul. — *Les villégiaturantes près du puits à margelle.*

nemaalt— Peterburist ja Moskvast — oma tervist parandama ja puhkeajaks mööda saatma. Suvitajad olid peaaegu kõik haritlased.

Aasta-aastalt on Võsu kasvanud ja suvituskoha tähtsuse omandanud. Suvitajate arvuga kasvas ka elamute ja elanikkude arv, eriti siis, kui Võsu tükeldati ehituskruntideks. Sinna ei ehitatud elumaju siis enam üksnes kohalik elanik, vaid ka suvitajad ise ehitasid endile suvilaid. Praegu on Vösul umbes 160 elumaja ligi 550 alalise elanikuga. Nendele lisaks tuleb suvel suvitajaid. Viimaseid oli 1914. a. ligi 500 inimest. Eesti Vabariigi kestusel on suvitajad peasjalikult Eestist, kuid on ka välismaalasi, kes loodusrikkas rannas

oma tervist kosutavad. 1924. a. oli registreeritud 526 suvitajat, viimaseil aastail kõikus see arv 600 ümber. Tegelikult on aga suvitajate arv suurem, sest paljud elavad registreerimata oma sugulaste ja tuttavate juures. Elamuist on umbes 60 maja eriti suvilaiks ehitatud. Ka taludes leidub tube suvitajate jaoks. Suvilad üüritakse enamasti mööbliga välja.

Alalised elanikud on osalt põllupidajad, osalt kalurid. Ka on käsitöölisi ning vabrikutöölisi, sest Võsu läheduses asub telliskivi- ja lauavabrik. Viimase tegevus on praegu soiku jäänud.

Suvituskohas on 4—5 pansioni, üks restoran, üks tee- ja öömaja.

Võsul elab alaliselt üks jaoskonna-arst; suveks sõidavad sinna ka mõned praktiseerivad era-arstid ja ka üks hamba-arst; on olemas 1 eraapteek. Sanatooriumi Võsul pole. Teotseb ainult Ed. Langsepa vannimaja, kus on võimalik merevee-, muda-, männiekstrakti- ja muid vanne võtta. Ka mõned küla elanikud valmistavad liht-merevee- ja männiekstraktivanne.

Supelranna pikkus on umbes 2,5 km. Suplemiseks pole mees-tele ja naistele eraldi kohti määratud. Samuti puudub kindel supelusaeg. Rand on suplemiseks väga kohane, lame ja pehme liivaga kaetud. Supelusmaja on mõnel üksikul suvilaomanikul, kes seda välja üürib vabal kokkuleppel.

Ka seltskondlik elu on Võsul kaunisti edenenud. Nii asub seal noorsoo kasvatusel oma seltsimajaga ja koolimajaga. Edasi on Võsul naiselts, tuletõrje selts, jahimeeste selts, heakorra eest hoolitsemise selts, tarvitajate-ühisus, laenu- ja hoiu-ühisus ja Võsu heakorra komisjon, kuhu liikmeid Võsult ja tarbekorral ka vallavalitsusest on kutsutud ja kes näit. ranna, tänavate korrashoiu eest hoolitseb. Pidades korraldatakse Võsul kohalikkude seltside kui ka väljastpoolt sissesõitnute, eriti Rakvere tegelaste poolt. Seltsimaju on kaks: noorsoo kasvatusel seltsil ja heakorra eest hoolitsemise seltsil. Jalutusvõimalusi on palju sest selleks on laialdased suvituskoha piirid ja kena männimets soodsad. Merele sõitmiseks on süstad ja paadid olemas, mida suvitajad võivad üürida kas ajutiselt või terveks suveks. Tennisplatse on 3.

Turgu peetakse kaks korda nädalas: igal teisipäeval ja reedel. Toiduaineid müüakse kas taluvankritel, käekorvidest või lahtistel laudadel. Peale turu on veel neli kauplust, kust toiduaineid müüakse. Puhtuse järele toiduainete müügi juures ja mujal valvab „heakorra komisjon“, kuhu kuuluvad ka vallavalitsuse poolt määratud liikmed. Võsul asub ka postkontor, mille kaudu suvitajad igapäev kirju ja värskeid ajalehti võivad saada.

Käsmu küla ja suvituskoht.

Village et station de villégiature Käsmu (Kasper-Wieck).

Käsmu suvituskoht asub Virumaal, Palmse vallas, Käsmu poolsaare idarannal. Ta on üks väiksemaid Virumaa suvituskohti. Teda piirab põhja, ida ja osalt ka lõuna poolt maa — Käsmu poolsaare osa.

Käsmust Võsule on otsejoones üle lahe umbes 3 km, maanteed mööda aga 7 km. Lähem raudteejaam on Rakvere, umbes 42 km kauguse. Ka Kadrina jaamast on võimalik Käsmu pääseda, kuid liiklemisvahendite puudusel on see raskendatud. Rakverega peavad ühendust talvel posthobused, suvel autod ja omnibused. Niisama kui Võsul, oli kuni 1929. a. ka Käsmul laevaühendus Tallinnaga.

Maapind on kruusane ja laskub aegamööda mere poole. Mereallas on suurte kivimürakatega üle külvatud. Soid ümbruses pole. Käsmust umbes 3 km lääne pool, metsa sees, asub üksik Käsmu järv.

Suvituskohal erilisi piire pole. Selleks võib kasutada tervet Käsmu poolsaart. See on umbes 3,5 km lai, ja 6,5 km pikk ning toreda okaspuu-metsaga kaetud. Suvilaid ümbritseb männi- ning kuu-semets.

Käsmu suvituskohta piirab kolmest küljest merelaht — Käsmu laht. Merevesi on võrdlemisi soolane. Joogivee võtmise kohtadeks on puuraketega lahtised kaevud, kust vett vinna ja koogu abil või ridvaga võetakse.

Õhk on puhas ning rikas männi- ja kuusevaigu lõhnast. Suvituskohana on Käsmu umbes niisama kaua tuttav kui Võsugi, s. o. umbes 40 aastat. Ta arenemiskäik on niisama aeglane olnud, kuid ta pole kunagi nii kuulsaks saanud kui tema naabruses asuv Võsu rand.

Üldse on Käsmu suvituskohas umbes 100 elamut. Osa neist on suvilad, osa talumajad. Ka talumajad on suvilate laadi ehitatud, mispärast need ka suvitajatele kortereid võimaldavad. 1924. a. oli registreeritud 59 suvitajat; viimaseil aastail kõikus nende arv 70 ümber. Alalisi kohalikke elanikke on umbes 435. Neist suurem osa põllutöölised ja kalurid. Käsitöölisi leidub vähe. Suvilad üüritakse mööbliga välja. Võõrastemaju pole. Suvitajad leiavad lahkett vastuvõtet ka pansionides. Viimaste arv pole kindle, vaid oleneb suvitajate arvust.

Mereranda umbes 1 km pikkuselt võib supeluseks enam-vähem kõlvuliseks pidada. Ülejäänud osa pole supeluseks mitte just kõige parem, sest rand on kivine ning puudub pehme puhas liiv. Supelusa- ja -korra kohta ei ole mingisuguseid korraldusi. Igaüks talitab oma äranägemise järele. Niisama võib õhu- ja päikesevanne võtta igaüks oma vaba valiku järele ükskõik kus kohal. Selleks leidub kaunis palju soodsaid kohti.

Käsmus on 2 koolimaja — meremeeste kool ja 6-klassiline algkool — ning meremeeste seltsimaja. Pidusid peetakse seltsimajas omade kui ka võõraste tegelaste poolt. Jalutuskohaks on mererand ja laialdane mets. Paate üürivad kohalikud elanikud suvitajatele eritasu eest. Toiduaineid saab osta kauplustest või talupidajatelt. Seltskondlikest organisatsioonest on siin olemas: kaubalaevastiku-selts, tarvitajate-ühisus ja meremeeste-selts. Käsmul asub ka postiagentuur, mille kaudu suvitajad igapäev kirju ja ajalehti võivad saada.

Elanikud.

Habitants.

Viimase, s. o. 1922. aasta, rahvalugemise andmete järele elas Virumaal 149 273 elanikku ehk 13% üldisest kodumaa rahva-arvust; neist oli 70 562 meeste- ja 78 711 naisterahvast. Seega oli naise 8 149 võrra rohkem. Elanikkude koguarvust elas Rakvere ja Narva linnas 34 572 (24,4%) elanikku.

Võrreldes praegust rahva-arvu eelmiste, 1881. ja 1897. a. rahvalugemiste andmetega, kusjuures võrdlusest välja jäävad 3 narvagust valda, Kreenholm ja Narva linn, märkame õige tunduvat rahva-arvu suurenemist — 100% — 104,8% — 112,5%-ni (Narva ja Rakvere linna kohta vt. lk.).

Iga 1000 mehe kohta tuli 1115 naist ja iga 1000 naise kohta 896 meest. Iga 100 elaniku kohta tuli mehi 47,3 ja naise 52,7. Rahvastiku tiheduse poolest jääb Virumaa üleriiklikust keskmisest vähe maha: nii on Virumaal ühel ruutkilomeetril 20,2 (üleriiklik 23,3) elanikku ja ilma sisemise veepinnata — järvedeta — 21,1 (24,5) elanikku. Kõige tihedamini on asustatud Järve (40,8), Skarjatina (31,4), Kalvi (29,9), Erra (24,6), Vao (23,1) ja Vihula (22,5) vald, kuna hõredasti oli asustatud end. Mustjõe (5,2), end. Joala (7,5), Tudulinna (7,6), Illuka (9,4), Venevere (10,4), Mäetaguse (10,5) ja veel terve rida Alutaguse valdu.

Perekonnaseisu järele oli vallalisi 54,7%, abielus 36,7%, leski 8,5% ja lahutatuid 0,1%. Meestest oli vallalisi 58,0%, naistest 51,6%; abielus oli meestest 38,5%, naistest 35,1%; lesed olid meestest 3,4%, naistest 13,2%.

Rahvastiku rahvuseline koosseis oli järgmine: eestlasi 82,5%, venelasi 14,7%, sakslasi 0,9%, juute 0,3%, rootslasi 0,1% ja muid rahvusi 1,5%.

Kirjaoskuse järele jagunesid 10-aastased ja vanemad elanikud järgmiselt: kirjaoskamatu oli 10,0%, meestest 6,5% ja naistest 13,0%. Kirjaoskamatuist ei osanud lugeda 4,8%, meestest 3,4% ja naistest 6,0%. Kirjaoskajaid oli 90,0%, meestest 93,5% ja naistest 87,0%.

Ev.-luteri usulisi oli 82,0%, ap.-õigeusulisi 16,6%, rooma-kat. usulisi 0,3%, baptiste 0,2%, juudiusulisi 0,3%, muu-usulisi 0,4% ja väljaspool uske 0,2%. Umbes poolel maal Jõhvi ja Vasknarva vahel asub Kuremäe nunnaklooster umbes 60 nunnaga.

Võrreldes Virumaa valdade rühmitust tööharude järele sellekohaste üleriiklikkude andmetega — viimased arvud toome sulgudes — saame järgmise pildi: põllutulunduses (laiemas mõttes) 76,4% (80,6%), tööstuses 10,0% (7,7%), kaubanduses 0,8% (0,8%), transpordi ja sideme alal 1,5% (1,1%), ühiskondlikus tegevuses 2,2% (2,0%), majateenijaid, vahelduva töö-alaga ja mitmes tööharus töötavaid isikuid 5,6% (4,6%), neist majateenijaid 7,6% (0,6%), väljaspool toodud tööharusid seisvaid isikuid 1,7% (1,9%).

Neist andmeist näeme, et Virumaal on põllutulunduses tegevaid 4,2% vähem võrreldes üleriiklikkude andmetega, kuna teistesse tööharudesse, eriti tööstusse kuulub 2,3% rohkem. Põllutulunduse üksikutes harudes olid arvud järgmised: põllumajapidamises, mis piiriteldud vilja kasvatamise ja loomade pidamisega, on registreeritud 79 364 (93,8%), aianduses ja mesinduses 268 (0,3%), metsanduses 3 560 (4,2%) ja kalanduses 1 444 (1,7%) inimest. Virumaal on 11,7% riigi põllumaist, kuna põllumajapidamises tegevat rahvast on seal 12,9%. Iga 100 ha põllumaa kohta tuleb põllumajapidamises tegevaid 66,1 inimest. Keskmiselt tuleb ühe majapidamise kohta 8 ha põllumaad (üleriikl. 9,2 ha). Peremehi alaliselt palgatud töölistega oli 15,3%, ilma alaliselt palgatud töölisteta 70,8% ja töölisi ning teenijaid 13,9%. Sellest näeme, et Virumaa majapidamises on suures enamuses perekonna-majapidamised.

Täiseasse astuvate noormeeste tervisliku seisukorra kohta saame mõningaid andmeid meie kaitsevääringkonna komisjonide tegevuse aruannetest. Rivisse kõlvuliseks on 1921.—27. a., s. o. 7 aastal, kutsealustest Virumaal ühes tema asulatega — sulgudes vastavad üleriiklikud andmed — keskmiselt 77,0% (74,1), rivituks 3,0% (3,3), haiguste ja vigasuste pärast vabastatud 6,7% (6,7), ajapikendust antud haiguse pärast 4,2% (3,0) ja muil põhjusil 9,2% (12,1), kohtu poolt õiguste kaotamisega karistatud 0,2% (0,2), ei ilmunud 0,2% (0,6). Haiguse ja vigasuste pärast vabastatute arv ühes haiguse pärast ajapikendust saanute arvuga oli Virumaal 10,4%, see on lähedane üleriiklikule 9,7%. Haiguse ja vigasuse pärast vabastamise sagedamaiks põhjusiks oli Virumaal hingamiseldite haigused ja tiisikus 17,1% (15,6), suurte liigeste vead 14,1% (13,3), käte ja jalgade vead 12,4% (12,6), vereringvoolu-elundite vead 12,1% (9,6), vaimu- ja erguhai-gused 10,2% (15,0).

1924. a. sõjaväest lahkunud 8 628 sõduri-estlase kehapikkuse mõõtude läbitöötamisel (Nik. Köstner, kirjandus nr. 12) osutus 1 057

Virumaalt pärit oleva sõduri kehapikkuse aritmeetiline keskmine 170,41 sm (keskm. võimalik viga $\pm 0,12$) ehk pisut vähemaks üldkeskmisest 171,252 (keskm. võimalik viga 0,0436), kuna teiste maakondade vastavad arvud kõikusid 173,29 sm (Läänemaa 774 sõduri mõõdust) ja 168,94 sm vahel (Valgamaa 290 sõduri mõõdust).

Pimedaid oli 1922. a. rahvalugemise andmeil 250 ehk 16,7 iga 10 000 Virumaa elaniku kohta, ainult Harjumaal on see arv vähem (12 iga 10 000 kohta). Kurte oli 189 ehk 12,9 iga 10 000 elaniku kohta, tummi 62 ehk 4,2 iga 10 000 kohta ja kurtummi 142 ehk 9,5 iga 10 000 kohta.

Vaimuhaigeid oli 325 ehk 21,8 iga 10 000 elaniku kohta; ainult Petserimaal on see arv vähem.

Täieline või osaline käte või jalgade puudumine registreeriti 1922. a. rahvalugemisel 268 isikul ehk 18,0-1 iga 10 000 elaniku kohta ehk 1,8 võrra üle üleriikliku arvu 16,2. Prof. A. Lüüs'i andmeil (kirjandus nr. 11) registreerisid ametlikud arstid 1922. a. Virumaa valdades 83, Narvas 61 ja Rakveres 6 vigast last 0—19 a. vanuseni, kelle vigasuse põhjustest tähtsamad ja sagedamad olid luu- ja liigesetiisikus, halvatused ja rahhiit.

Leeprahaigeid ehk pidalitõbiseid oli 1. jaan. 1928. a. Eestis registreeritud 235, kellest 213 olid 4 leprosooriumis ja 22 kodus arstliku valve all. Narvast oli pärit 4, Virumaalt 3 — Saksist, Vohnjast ja Kütist iga ühest 1.

1. I 1929. a. oli 254 leeprahaiget registreeritud, kellest 212 oli asetatud leprosooriumi, 9 teadmata asukohaga ja 33 elasid kodus arstliku järelevalve all. Registreeritud leeprahaigeist oli Virumaalt pärit ainult 7, neist 3 Narvast, 1 Rakverest ja 3 Viru maakonnast; kõik 7 haiget olid leprosooriumis.

Riided ja jalanõud. Virumaa elanikkonna riietuses võiksime eritella kolme rühma. Tööstusraioonide ja linnade ümbruskonna elanikkude riietuses on ülekaalus ostetud riie, nii villane, poolvillane, puuvillane ja muud kergemad rõivad. Osalt on see seletatav osturiide hõlpsama kättesaadavusega, — eriti Narva tekstiiltööstuse mõju on märgatav —, osalt osturiide parema väljanägemisega; samuti on lambakasvatamine tagasi läinud ja omakootud riide valmistamine tülikas. Siiski leiab kodukootud riie ka neis piirkondades küllaldast tarvitamist. Suvised rõivad ei erine pea millegagi talviseist, ainult lisatakse talvisel rõivastumisel suviste rõivastele ligi villased kampsunid, palitud, kasukad ja poolkasukad. Samuti kantakse talvel villaseid kindaid ja rohkem kui üks paar villaseid sokke. Talviseks peakatteks on nahksed mütsid ja naistel villased sallid, pea- ja suurrätid. Naiste riietuses on suurem mitmekesisus ja ka suurem vahe suvise ja talvise riietuse vahel.

Rannaelanikud ja linnadest ning suurematest liiklemisteedest eemal asuvate valdade elanikkude riietuses on esikohal kodukootud riie. Meeste riiete värv on ühetoonilisem, enamasti hall. Vene piiri äärsetes valdades annab end tunda vene mõju. Kodukootud riiet on vähepoole ja märgatav on rahvariide mõju moodidele, kuna eelpoolmainitud kahel rühmal riiete mood vastab jämedamais joonis linlaste riietusele.

Ka jalanõude suhtes ei saa me ühtlast pilti. Enam-vähem üldisemalt leiavad tarvitamist pastlad, poolsaapad ja kingad, kusjuures pastlad peamiselt tööpäevadel tarvitamist leiavad ja saapad pühapäevadel. Tööstusraioonides ja linnade ning muude keskuste läheduses on saapad ka igapäevaseks tarvitamiseks. Rannaelanikel leiame sageli nahkseid pika säärega, õmmeldud taldadega veesaapaid. Metsarikastes valdades ei ole viisud suvisel ajal mitte haruldased. Vene piiri äärsed ja Narva jõe äärsed elanikud kannavad sageli säärsaapaid. Pastlaid, saapaid ja muid jalanõusid kantakse villaste või linaste (ka puuvillaste) jalarättide või villaste sukkade ja sokkidega; naiste sukad on sageli kergemast materjalist.

Välimuselt püütakse linlaste moodi olla. Pikki juukseid ei kanta; ka paljudel noorematel naistel on juuksed lühikeseks lõigatud. Mehed ei kannu ka habet; ainult üksikutel vanematel meestel on suur habe. Vene elanikkonnaga valdades leiame aga sagedasti pikki habemeid, samuti lastakse juuksed pikemaks kasvada. Kõrvarõngaid kannavad sagedamini vene naised. Olgugi et Viru mereranna ulatus on kaunis pikk, ei ole rannaelanikkude seas merimeeste kombeist paljut leida, sest laevandus on suuremate sadamate puudumisel siin vähe arenenud. Nii siis leiame harva ka Viru rannas, välja arvatud Käsnu, muidu merimeeste seas nii levinud tätoveerimist.

Ihupuhtuse eest hoolitsemine. Olgugi et Virumaa ei saa kiidelda saunade rohkusega, peab ütleva, et virulane tahab vähemalt iga kahe nädala tagant saunas käia, ja kui enesel saun puudub, siis minnakse naabri sauna pesema. Suur osa saunadest on ilma korstnata ja kaunis madalad, tihti lahtise kerisega. Pesemisel ei unustata ka vihtlemist. Vihtlemis- ja pesemisruum on ühine; vihtlemiseks on saunas lava või lihtsalt vähe kõrgem pink. Madalates saunades ei ole üldse mingit lava, vaid viheldakse püstijalu. Mõnes kohas pestakse ka kuumaks köetud rehetoa ja viheldakse ahju lael. Vannides pesemine ei ole levinud. Veekogude äärsed elanikud suplevad soojemal ajal, kuid ei saa ütlemata jätta, et seda teevad peamiselt nooremad.

Joovastavate jookide tarvitamise üle Virumaal saame ülevaate järgmisest tabelist:

11. tab. Virumaal ühes Narva ja Rakverega müüdud piiritus ja viin
1920.—1930. a.
Alcool (95°) et eau-de-vie vendus en 1920—1930 en l'arr. Viru
(Wesenberg).

Aasta		Kraadide arv tšekkide järele, res- toranidele ja vaba- müügil	K o k k u		Iga el. kohta piirit. liitrit Par m habitant d'alcool absol. litr.
			kraadides <i>degrés</i>	liitrit abs. piiri- tust <i>alcool. absol.</i> <i>litres</i>	
1920. a.	tšekid	1 687 313,245			
	restoran	120 508,07	1 807 821,315	223 208,95	1,498
1921. a.	tšekid	4 488 492,445			
	restoran	619 868,66	5 108 361,105	658 978,58	4,422
1922. a.	tšekid	3 553 922			
	restoran	387 226,5	3 941 148,5	508 407,16	3,412
1923. a.	tšekid	3 888 603,75			
	restoran	497 657,4	4 386 261,15	565 827,69	3,797
1924. a.	tšekid	2 972 787,2			
	restoran	437 916,28	3 410 703,48	439 980,75	2,953
1925. a.	tšekid	2 771 812,5			
	restoran	368 360,8	3 140 173,3	405 082,36	2,719
1926. a.	vabamüük	3 609 172,37	3 609 172,37	465 583,24	3,125
1.I.1927.—1.IV.1927. a.	vabamüük	804 474	804 474	103 777,15	0,696
1.IV.1927.—1.IV.1928. a.	vabamüük	4 195 084	4 195 084	541 165,83	3,622
1.IV.1928.—1.IV.1929. a.	vabamüük	3 988 472	3 998 472	515 802,89	3,462
1.IV.1929.—1.IV.1930. a.	vabamüük	3 477 995	3 477 995	448 661,36	3,011

1 liiter piiritust = 7,7235° (kraadi)

0,308 *litr. eau-de-vie* 40°

1 kraad piiritust = 0,129 liitrit piiritust

1 liiter viina (40°) = 3,252° (kraadi)

1 toop piiritust = 9,4999° (kraadi)

1 toop viina = 3,99996°

1 liiter = 0,813 toopi

1 kraad = 0,308 liitrit viina

1 *degré alcool* = 0,129 *litr. alcool abs.* ou 1 toop = 1,23 liitrit.

Nagu tabelist näeme, oli viinapoodidest ja restoranest ostetud piirituse ja viina hulk 1920. a. 1,498 liitrit absoluutset piiritust iga elaniku kohta, järgmisel aastal täheldame kolmekordset tõusu 4,422 liitrile, neljal järgneval aastal, 1920.—1925. a. näeme langust 2,719 liitrile. Kahel esimesel vabamüügi-aastal suureneb jällegi viina ja piirituse tarvitamine, tõustes 1927./28. a. 3,622 liitrile; sellest peale on langus järjekindel: 1929./30. a. tarvitati piiritust ja viina 3,011 liitr. abs. piiritust elaniku kohta. Võrreldes Virumaa andmeid teiste maakondade omadega näeme, et Virumaa seisab alkoholi tarvitamises keskmiste seas.

Kulusid tuli piirituse ja viina ostmiseks iga elaniku peale: 1920. a. — 7,25, 1921. a. — 21,27, 1922. a. — 16,43, 1923. a. — 18,37, 1924. a. — 14,26, 1925. a. — 13,05, 1926. a. — 14,98, 1927. a. esimesel veerandaastal — 3,33, 1927./28. a. — 17,40, 1928./29. a. — 16,72 ja 1929./30. a. — 14,50 krooni.

Need andmed ei ole just täpsad: siin on aluseks võetud 40° viina hind 1930. a. Mõningaid muudatusi hinnas tekitavad järgmised asjaolud: 1920. a. kuni senini on joovastavate jookide hinda mitu korda muudetud ja piirituse hind on kallim, samuti restoranest ja muist joogikohtadest ostetav viin. Peale selle ei saa me üksikute maakondade järele arvestada õlle, veini ja likööri hinda ega hulka; ühe sõnaga — joovastavate jookide peale kulutatav summa on märksa suurem eeltoodud arvudest.

Peale selle on maad võtmas salapiirituse tarvitamine. Salapiiritusega kaubitsemine ei ole küll kaugeltki nii suur kui Harju rannas, kuid siiski tuuakse salapiiritust ka Virumaal randa. Puskari ja salapiirituse kohta ei ole enesest mõistetavalt arvulisi andmeid saada.

Koduõlle valmistamine ei ole Virumaal kuigi suur. Kodusel teel valmistatud veini hulk on väike. Üldiselt võiks öelda, et Virumaa ei sammu alkoholiliste jookide tarvitamisel mitte esirinnas.

Pidustustel ja muudel koosviibimistel ei puudu pea kunagi joovastavad joogid. Erilist mainimist vajab viina tarvitamine kaevandustöölise seas, ja nimelt palgapäevadel, mil ei puudu ka tülid. Sellele võiks vaadata siiski kui mööduvale nähtusele, sest arvesse võttes kaevanduste väikest vanadust ei ole alalist tööliskonda seal välja arenenud ja kaevandustöölised on enamasti juhulised. Kuid viimaseil aastail, korteri- ja muude elamistingimuste paranedes, on tööliskond kindlamaks muutumas. Suitsetamine on pea ühtlaselt levinud üle kogu maakonna, kuid ka selles suhtes ei sammu Virumaa esirinnas.

Meelelahutamiseks korraldatakse pidusid ja küla-tantsupidusid. Neis kohtades, kus seltskondlik tegevus on rohkem arenenud, rakendavad arenenumad ja agaramad oma jõu seltside tegevusse ja seal korraldatakse aeg-ajalt eeskavadega piduõhtuid, mis on küla-tantsupeod peaaegu välja tõrjunud. Kus aga asulastik on harvem, nagu soistes ja metsarikastes valdades, seal ei ole seltskondlik tegevus nii elav ja meelelahutamiseks korraldatakse sagedaid küla-tantsupidusid.

Laatasid peetakse pea igas alevis ja alevikus, samuti mõnes rahvarikkamas vallas. Laatadel käivad nii omad kui ka naabervaldade elanikud, pudukaupmehed linnadest jne. Öömajade saamine ei ole kerge ja sageli tuleb laadalistel lageda taeva all ööbida. Viinatarvitamine on laatadel kaunis laialdane, eriti liikude joomisel. Laatade ilme oleneb aasta-ajast.

Ajutisi elukoha muutusi toob kaasa töövaheaegadel kaevandus-tööle minek, samuti metsatöödele. Randlaste seas leidub merimehi (Käsmu, Kunda jne), kes teevad väljasõituseid. Vahel tingivad ka kaugelasuvad heinamaad mõnepäevast heinaleminekut. Peipsi-äär-seid elanikke tuuakse vahel lühema-ajalistele hooaja-töödele.

Toiduaineist saadakse suur osa omalt põllult. Põllusaadustest oleks nimetada rukist, otra, nisu ja eriti kartuleid. Kartulikasvatus on Virumaal laialdaselt arenenud ja kartulist jätkub mitte ainult enese tarvituse rahuldamiseks, vaid osa kartuleid müüakse viinavab-rikutele ja osa ekspordeeritakse peamiselt Soome. Leib ja kartul ei puudu pea ühelgi sööma-ajal. Kartulit süüakse koorega keedetult mitmesuguste kastmete ning soolakalaga ja kooritult suppides kui ka pudruna. Kus rukki kasvatamine madala maapinna tõttu takista-tud, seal täidab rukki aset oder, — odrajahust valmistatakse hapen-damatult karaskit. Saia tehakse peamiselt pühadeks ja pidupäeva-deks. Odratangu lisatakse mõnedesse suppidesse; tangudest valmis-tatakse putru ja vorste. Kaun- ja aedvilja kasvatatakse võrdlemisi vähe, samuti puuvilja. Piimasaadusi — piima ja võid — kasutatakse peamiselt suvisel ajal, kuna talvel rohkem lihatoite tarvitatakse.

Tarvitusel on peamiselt sea- ja lambaliha, enamasti sissesoolatult, kuna muid liha alalhoidmise viise vähe tuntakse. Loomatapmisajaks on sügis, s. o. aeg, mil loomi juba käest tuleb toita. Liha-tagavarast jätkub talveks; mis üle selle, müüakse ära, — suvel on liha veel vähe järel. Erilisi kombeid loomatapmisel ei ole enam paljut leida.

Kalu on Virumaal kaunis rohkesti saada; jõekaladest oleks ni-metada hauge, särgi, ahvenaid jne.; Narva jõest püütakse suurel hul-gal silmusid ja lõhesid; nendega varustatakse mitte ainult tervet Eestit, vaid neid ekspordeeritakse välismailegi. Merekaladest oleks eeskätt nimetada lõhesid ja silke; lõhe saadetakse peamiselt Tallinna, kus neid konserveeritakse; silke veetakse soolatult maale ja suitseta-tult väljapoole Virumaadki. Muudel kaladel ei ole laialdasemat täht-sust.

Ostetavaist toiduaineist oleks nimetada: saiajahu, manna- ja rii-sitangu, suhkrut jne.

Toitu valmistab harilikult kas perenaine või peretütar. Toit valmistatakse tervele perele, sest Virumaal sööb pererahvas ja tee-nijaskond pea eranditult ühelt laualt. Toit tuuakse lauale üldistes anumates, kuid pea igal pool on igal sööjal omaette taldrik, tass, lu-sikas ja nuga, ka kahvel; ainult mahajäänutes valdades süüakse ühiseist anumaist. Siinjuures ei saa mainimata jätta, et Virumaa elanikkude elamisviise on mõjustanud kaunis tugevasti rohkearvu-

line suvitajatepere, milline eriti enne ilmasõda rohkesti külastas Viru ranna toredaid suvituskohti. Süüakse harilikult kolm korda päevas; suvisel ajal lisandub kolmele peasööma-ajale veel hommikueine — harilikult külm toit leiva või võileiva ja piima või soolakala näol.

Eluviis raseduse ajal. Rasedad teevad tööd, nagu pea kogu meie kodumaal, kuni viimase võimaluseni, kuigi raseduse lõpul neil ainult kergemaid töid lastakse teha. Sagedamaiks sünnituseabi-andjaiks on külaeided, alles teises järjekorras tulevad ämmaemandad ja arstid (vt. alamal). Lapsevoodi-aeg on võimalikult lühike; juba mõne päeva pärast tõustakse voodist ja hakatakse tubaseid talitusi toimetama.

Imikud. Rinda antakse imikutele keskmiselt kuni ühe aasta vanuseni, kusjuures korrapärasele ja järjekindlale imetamisele vähe rõhku pannakse. Kui ema tööl on või kui tal lapse jaoks aega ei ole, siis antakse lapsele kumminisa või riidenutsu imeda või antakse lahjendatud lehmapiima pudeliga. Juba 2—3 kuu vanuseid hakatakse lisaks toitma esialgu mitmesuguste kergemate toitudega aasta lõpupoole aga juba igasuguse toiduga. Hälle ja kiike on tarvitusel mitmesuguseid; harva on imiku jaoks voodi. Niisama kui imikuid varakult kõiki toite sööma õpetatakse, õpetatakse neid ka varakult käima. Mida varemalt laps kõnnib ja mõne sõna välja ütleb, seda uhkemad on vanemad. Peale imikueast väljasaamist jäetakse laps ilma erilise hooleta või antakse vanemate laste hoolitseda, kusjuures nad juba varakult ka karjaseametit õpivad, et 6- — 7-aastaselt juba iseseisvaiks karjaseiks hakata.

Ebauskuleidub siin-seal, kuid — võib öelda — ikkagi ainult riismete näol ja sedagi vanemate inimeste seas ja mahajäänumais valdades.

Sünnitusabi andmises võime märgata, et pöördumine arstliku personaali abi poole sageneb. Dr. L. Volmer'i andmeist 1922.—1927. a. näeme, et 1922. a. toimusid arstliku personaali abiga 34% sünnitustest, 1927. a. tõusis see protsent 50-le. Sellest näeme, et kord-korralt võrdutakse külaeitete sünnitusabi andmisest, mis on ebaotstarbekohane ja isegi hädaohtlik olnud. Nii oli surnult sündinud 1922. a. 86, 1923. a. isegi 111, 1927. a. aga langes surnult sündinute arv 51-le; seda võime seletada ainult sagedama arstliku personaali abi poole pöördumisega. Haigemajades toimunud sünnituste arv oli kõigil neil aastail ühtlane, nimelt 13%, arsti abi tarvitamine tõusis 7,7%-ilt 16,3%-ile; samuti näitas arsti ja ämmaemanda abi tarvitamine tõusu 0,5%-ilt 1,8-ile; ämmaemandate abi tarvitamine näitas ainult väikesi kõikumisi; keskmiselt sünnitati ämmaemandate abiga 17%.

Virumaal said 1922.—1928. a. 4 876 asunikku 2 186 000 kr. ehituslaenu ehk keskmiselt üks laenusaja 450 kr. (üleriiklik 447 kr.); 2 770 laenu 1 397 kr. suuruses elumaja ehitamiseks ja 2 135 laenu lauda ehitamiseks. Maaparanduslaene anti 121 100 000 kr. suuruses ehk 829 kr. ühe laenusaja kohta (üleriiklik keskmine 918 kr.). Peale selle on üleriiklikult asunikkudele antud alandatud hinnaga ehitusmaterjali riigi metsadest 3 678 000 kr. väärtuses (turuhind ligikaudu 10 945 000 kr.) ja inventarilaenu endistelt suurpõllupidajatelt üleantud loomade ning masin-riistade näol 1 602 000 kr. suuruses 5 657 laenusajale ehk keskmiselt 283 kr. ühe laenusaja kohta.

Rahvatervishoid.

Hygiène publique.

1922. a. rahvalugemise andmetel oli Virumaal üldse 149 273 elanikku; neist mehi 70 562, naisi 78 711. Elanikke oli Narva linnas 26 912 (11 911 m. ja 15 001 n.), Rakveres — 7 660 (3 397 m. ja 4 263 n.) ja maakonnas, linnad välja arvatud, 114 701 (55 254 m. ja 59 447. n.)

Perekonnaseisu järele jagunesid Virumaa elanikud järgmiselt: vallalisi 54,7%, abielus 36,7%, leski 8,5% ja lahutatuid 0,1%. Vanusrühmade järele oli: lapsi 0—6 a. v. 10,7%; 7—14 a. v. 16,2%; 15—19 a. v. 10,7%; 20—59 a. v. 51,3%; 60 a. v. ja üle selle 11,1%. Rahvuse järele oli: eestlasi 82,5%; venelasi 14,7% ja teistest rahvustest kokku 2,8%.

Virumaa elanikkudest oli 79,8% samas maakonnas sündinud, 11,2% mujal Eesti piirides ning 9,0% väljaspool Eestit.

1923.—29. a. andmetel oli keskmine sündimus Virumaal 18,4; Narvas 13,6; Rakveres 17,7 ning maakonnas ilma linnadeta 19,6. Vaatlusele võetud 7 a. jooksul sündimus Virumaal suurt kõikumust ei ilmuta: 1929. a. sündimuse tasapind on täiesti võrdne 1923. a. sündimuse tasapinnaga (18,8), madalaima sündimuse leiame 1924. a. (17,9), kõrgeima 1928. a. (19,0). Säärane asjaolu on tingitud peamiselt sellest, et sündimus maakonnas 1923.—25. a. püsib stabiilsena ja 1925.—29. a. kaldub suurenemisele. Mis puutub linnadesse, siis näeme siin hoopis teist pilti. Narvas langeb sündimus aasta-aastalt ning lõpptulemuseks on väga madal sündimuse koefitsient 1929. a., mis osutub ligi 6 punkti võrra madalamaks 1923. a. sündimuse koefitsiendist (12,1 : 17,8). Rakveres iseloomustub sündimus vahelduva tõusu ja langusega, kusjuures langus kestab järjekindlalt kuni 1928. a., mil algab uus sündimuse tõus, mis 1929. a. tunduvalt ületab 1923. a. tasapinna (21,5 : 18,3). Et aga nii Narvas kui Rakveres väljendub sündimus väikestes absoluut-arvudes, jääb tooniandvaks kogu Virumaa sündimusele siiski vaid maakond.

12. tab. Sündimus Virumaal 1923.—1929.
Naissances en arrond. de Viru en 1923—29.

	Sündinute arv 1923 <i>Enfants nés vivants</i>			Sündinute arv 1924 <i>Enfants nés vivants</i>			Sündinute arv 1925 <i>Enfants nés vivants</i>			Sündinute arv 1926 <i>Enfants nés vivants</i>		
	P. G.	T. F.	Kokku Total	P. G.	T. F.	Kokku Total	P. G.	T. F.	Kokku Total	P. G.	T. F.	Kokku Total
Virumaa Arrondissem.	1441	1362	2803	1363	1314	2677	1427	1283	2710	1385	1308	2693
Narva l. Ville de Narva	251	227	478	190	168	358	233	164	397	174	155	329
Rakvere l. V. de Rakvere	74	66	140	68	70	138	73	59	132	76	54	130
Maakond Arr. sans villes	1116	1069	2185	1105	1076	2181	1121	1060	2181	1135	1099	2234
	1927			1928			1929					
Virumaa Arrondissem.	1448	1265	2713	1495	1343	2838	1475	1327	2802			
Narva l. Ville de Narva	200	148	348	159	171	330	178	148	326			
Rakvere l. V. de Rakvere	63	51	114	66	64	130	99	66	165			
Maakond Arr. sans villes	1185	1066	2251	1270	1108	2378	1198	1113	2311			

	Sündimus 1000 elaniku kohta <i>Pour 1000 de la population (Recensement de 1922)</i>							Keskmine aasta sündimus <i>Moyenne</i>
	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923—29
Virumaa Arrondissem.	18,8	17,9	18,1	18,0	18,2	19,0	18,8	18,4
Narva linn Ville de Narva	17,8	13,3	14,8	12,2	12,9	12,3	12,1	13,6
Rakvere linn Ville de Rakvere	18,3	18,0	17,2	17,0	14,9	17,0	21,5	17,7
Maakond Arrondiss. sans villes	19,0	19,0	19,0	19,5	19,6	20,7	20,1	19,6

Ema perekonnaseisu järele on keskmine sündimus abielus emadel, kalkuleeritult 1000 abielus oleva naise kohta 15—45 a. vanuses, Virumaal 157,7; Narvas 97,5; Rakveres 137,7 ja maakonnas ilma linnadeta 176,0. Keskmine sündimus mitteabielulistel emadel on 1923.—29. a. andmeil järgmine: Virumaal 9,1; Narvas 10,1; Rakveres 10,6 ning maakonnas 8,8. Ajavahemikus 1923.—29. a. kõigub sündimus abielulistel naistel Virumaal 153,9 (1927) ja 162,5 (1928), mitteabielulistel aga 7,8 (1924) ja 10,5 (1927) vahel.

Surnultsünde registreeriti Virumaal 1923.—29. a. keskmiselt 24,3 aastas iga 1000 elusaltsündinu kohta; neist Narvas 15,9; Rakveres 25,1 ja maakonnas ilma linnadeta 25,7. See võrdlemisi kõrge surnultsündimuse koefitsient Virumaal on tingitud rohkest surnultsündide esiletulekust maakonnas kuni 1927. a., mis ajast algab järsk langus 24,2-lt 18,7-le. See langus vaheldub küll uue tõusuga järgneval aastal (25,2), kuid 1929. a. kohta saadud madal koefitsient (16,9) lubab oletada siiski langusetendentsi stabiliseerumist.

13. tab. Sündimus Virumaal ema perekonnaseisu järele 1923.—29. a.
Naissances selon d'état matrimonial de la mère en arrond. de Viru.

	Abielus naisle arv 15—45 a. v. <i>Femmes mariées de 15—45 ans</i>	Vallaste, leskede ja lahutatute arv 15—45 a.v. <i>Femmes non mariées de 15—45 ans</i>	Sündimus absoluut-arvudes — <i>Chiffres absolus</i>														Keskm. aasta sündimus 1923—29 <i>Moyenne an- nuelle</i>	
			1923		1924		1925		1926		1927		1928		1929			
			Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illégitim.</i>	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illégitim.</i>	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illegitim.</i>	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illegitim.</i>	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illegitim.</i>	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illegitim.</i>	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illegitim.</i>		
Virumaa	16244	20358	2627	176	2518	159	2532	178	2516	177	2500	213	2640	198	2603	199	2562	186
Arrond.																		
Narva linn	3351	3944	431	47	316	42	353	44	291	38	314	34	294	36	288	38	327	40
V. a. Narva																		
Rakvere linn	897	1131	129	11	131	7	122	10	118	12	101	13	118	12	146	19	123	12
V.d.Rakvere																		
Maakond	11996	15283	2067	118	2071	110	2057	124	2107	127	2085	166	2228	150	2169	142	2112	134
Arr.s.Narva et Rakvere																		

	Sündimus 10000 ema kohta — Pour 1000 mères														Keskml. aasta sündimus 1923—29 <i>Moyenne an- nuellè</i>	
	1923		1924		1925		1926		1927		1928		1929			
	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illégitim.</i>	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illégitim.</i>	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illégitim.</i>	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illégitim.</i>	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illégitim.</i>	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illégitim.</i>	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illégitim.</i>	Abielus <i>Légitimes</i>	v.p.abielu <i>Illégitim.</i>
Virumaa <i>Arr. de Virumaa</i>	161,7	8,6	155,0	7,8	155,9	8,7	154,9	8,7	153,9	10,5	162,5	9,7	160,2	9,8	157,7	9,1
Narva linn <i>Ville de Narva</i>	128,6	11,9	94,3	10,6	105,3	11,2	86,8	9,6	93,7	8,6	87,7	9,1	85,9	9,6	97,5	10,1
Rakvere linn <i>Ville de Rakvere</i>	143,8	9,7	146,0	6,2	136,0	8,8	131,5	10,6	112,6	11,5	131,5	10,6	162,8	16,8	137,7	10,6
Maakond <i>Arrond. sans villes</i>	172,3	7,7	172,6	7,2	171,5	8,1	175,6	8,3	173,8	10,9	185,7	9,8	180,8	9,3	176,0	8,8

14. tab. Abiellumus Virumaal 1923.—29. a.
Mariages enregistrés en arrond. de Viru en 1923—29.

	Abielusid registreeritud absoluut-arvudes <i>Chiffres absolus</i>							Abiellumus 1000 elaniku kohta <i>Mariages pour 1000 habitants</i>							Keskmine abiellumus <i>Moyenne annuelle</i>
	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923—29
Virumaa Arrond.	1130	1109	1120	1187	1183	1219	1203	7,6	7,4	7,5	7,9	7,9	8,2	8,1	7,8
Narva linn <i>Ville de Narva</i>	238	236	229	218	204	187	253	8,8	8,8	8,5	8,1	7,6	6,9	9,4	8,3
Rakvere l. <i>Ville d. Rakvere</i>	97	67	82	61	84	94	87	12,7	8,7	10,7	8,0	11,0	12,3	11,4	10,7
Maakond <i>Arr. sans villes</i>	795	806	809	908	895	938	863	6,9	7,0	7,0	7,9	7,8	8,2	7,5	7,5

15. tab. Surnultsündimus Virumaal 1923.—29. a.
Mortinatalité en arrond. de Viru en 1923—29.

	Absoluut-arvud <i>Chiffres absolus</i>							1000 elusaltsündinu kohta <i>Pour 1000 nés vivants</i>							Keskmine aasta surnultsündi- mus 1000 el. k. <i>Moyenne an- nuelle pour 1000 nés vivants</i>
	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923—29
Virumaa Arrond.	111	74	66	62	48	62	45	39,6	27,6	24,3	23,0	17,7	21,8	16,1	24,3
Narva linn <i>Ville de Narva</i>	9	9	10	5	5	—	4	18,8	25,1	25,2	15,2	14,4	—	12,3	15,9
Rakvere l. <i>Ville de Rakvere</i>	9	3	4	3	1	2	2	64,3	21,7	30,3	23,1	8,8	15,4	12,1	25,1
Maakond <i>Arr. sans villes</i>	93	62	52	54	42	60	39	42,6	28,4	23,8	24,2	18,7	25,2	16,9	25,7

16. tab. Suremus Virumaal 1923.—29.
Mortalité en arrond. de Viru en 1923—29.

	Surnute arv 1923			Surnute arv 1924			Surnute arv 1925			Surnute arv 1926		
	Nombre des décès			Nombre des décès			Nombre des décès			Nombre des décès		
	M. H.	N. F.	Kokku Total	M. H.	N. F.	Kokku Total	M. H.	N. F.	Kokku Total	M. H.	N. F.	Kokku Total
Virumaa Arrondissem.	1250	986	2236	1226	1032	2258	1184	1023	2207	1301	1050	2351
Narva l. Ville de Narva	236	190	426	212	199	411	223	195	418	247	214	461
Rakvere l. V. de Rakvere	64	48	112	74	53	127	59	55	114	70	75	145
Maakond Arr. sans villes	950	748	1698	940	780	1720	902	773	1675	984	761	1745
	1927			1928			1929					
Virumaa Arrondissem.	1408	1186	2594	1380	1188	2568	1502	1202	2704			
Narva l. Ville de Narva	267	232	499	224	225	449	260	225	485			
Rakvere l. V. de Rakvere	92	73	165	77	74	151	83	74	157			
Maakond Arr. sans villes	1049	881	1930	1079	889	1968	1159	903	2062			

	Suremus 1000 elaniku kohta Mortalité pour 1000 habitants							Keskmine aasta sure- mus Moyen, annuelle
	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923—29
Virumaa Arrondissem.	15,0	15,1	14,8	15,7	17,4	17,2	18,1	16,2
Narva l. Ville de Narva	15,8	15,3	15,5	17,1	18,5	16,7	18,0	16,7
Rakvere l. Ville de Rakvere	14,6	16,6	14,9	18,9	21,5	19,7	20,5	18,1
Maakond Arr. sans villes	14,8	15,0	14,6	15,2	16,8	17,2	18,0	15,9

Keskmine aasta suremus on Virumaal 16,2; Narvas 16,7; Rakveres 18,1 ja maakonnas linnadeta 15,9. Nii linnades kui maakonnas on silmapaistev suremuse tõus alates 1926. a. Narvas ületab suremus sündimust juba 1924. a. saadik, Rakveres tuleb ilmsiks suremuse ülekaal 1926. a., ja ainult maakonnas on sündimus kogu vaatlusele võetud 7 aasta jooksul suremusest kõrgemal seisnud, millest on tingitud ka asjaolu, et Virumaal veel rahva loomulikku juurdekasvu võib leida.

Keskmine aasta juurdekasv 1923.—29. on Virumaal 2,2 1 000 elaniku kohta, mida võib konstateerida, nagu eespool tähendatud, vaid maakonna arvel, sest linnade suhtes osutuvad juurdekasvu koefitsiendid keskmiselt negatiivseteks (Narvas — 3,1; Rakveres — 0,4). Seniste kogemuste järele võib juurdekasvu koefitsient Virumaal püsida positiivsena niikaua, kui maakond oma sündimuse ülekaaluga suudab katta rahva-arvu kahanemist linnades ja lõpptulemusena veel väikest ülejääki anda.

17. tab. Rahva loomulik juurdekasv Virumaal 1923.—29.
Accroissement natur. de la population de l'arrond. de Viru en 1923—29.

	Rahva loomulik juurdekasv absoluut-arvudes <i>Chiffres absolus</i>							1000 elaniku kohta <i>Pour 1000 habitants</i>							Keskmine aasta juurdekasv <i>Accroiss. moyenn.</i>
	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923—29
Virumaa <i>Arrond.</i>	567	419	503	342	119	270	98	3,8	2,8	3,4	2,3	0,8	1,8	0,7	2,2
Narva l. <i>Ville de Narva</i>	52	—53	—21	—132	—151	—119	—159	1,9	—2,0	—0,8	—4,9	—5,6	—4,4	—5,9	—3,1
Rakvere l. <i>V. de Rakvere</i>	28	11	18	—15	—51	—21	8	3,7	1,4	2,3	—2,0	—6,7	—2,7	1,0	—0,4
Maakond <i>Arr. sans villes</i>	487	461	506	489	321	410	249	4,2	4,0	4,4	4,3	2,8	3,6	2,2	3,6

18. tab. Rinnalaste suremus Virumaal 1923.—29.
Décès d'enfants de moins d'un an en arrond. de Viru en 1923—29.

	Rinnalaste suremus absoluut-arvudes <i>Chiffres absolus.</i>											
	1923			1924			1925			1926		
	P. G.	T. F.	Kokku Total	P. G.	T. F.	Kokku Total	P. G.	T. F.	Kokku Total	P. G.	T. F.	Kokku Total
Virumaa Arrondissem.	181	128	309	173	146	319	158	127	285	169	137	306
Narva l. Ville de Narva	31	12	43	22	23	45	31	19	50	24	17	41
Rakvere l. V. de Rakvere	6	7	13	8	5	13	6	7	13	7	8	15
Maakond Arr. sans villes	144	109	253	143	118	261	121	101	222	138	112	250
	1927			1928			1929					
Virumaa Arrondissem.	194	123	317	175	114	289	191	145	336			
Narva l. Ville de Narva	30	12	42	23	18	41	28	25	53			
Rakvere l. V. de Rakvere	7	7	14	5	6	11	12	6	18			
Maakond Arr. sans villes	157	104	261	147	90	237	151	114	265			

	100 sündinu kohta <i>pour 100 nés vivants</i>							Keskmine aasta sure- mus <i>Moyen.</i> <i>annuelle</i>
	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923—29
Virumaa Arrondissem.	11,0	11,9	10,5	11,4	11,7	10,2	12,0	11,2
Narva l. Ville de Narva	9,0	12,6	12,6	12,5	12,1	12,4	16,3	12,5
Rakvere l. V. de Rakvere	9,3	9,4	9,8	11,5	12,3	8,5	10,9	10,2
Maakond Arr. sans villes	11,6	12,0	10,2	11,2	11,6	10,0	11,5	11,2

Keskmine rinnalaste suremus 1923.—29. a. on Virumaal 11,2; Narvas 12,5; Rakveres 10,2 ja maakonnas 11,2 iga 100 elusaltsündinud kohta. Nii linnades kui maakonnas on rinnalaste suremus üksikuil aastail väga kõikuva ilmega. Narvas ulatuvad kõikuvuse piirid 9,0 (1923. a.) kuni 16,3 (1929. a.), Rakveres 8,5 (1928. a.) kuni 12,3 (1927. a.) ning maakonnas 10,0 (1928. a.) kuni 12,0 (1924. a.). Saadud andmed ei võimalda oletada rinnalaste suremuses ei järjekindlat languse- ega ka tõusutendentsi. Tõenäolisem paistab olevat, et rinnalaste suremuse tasapind on mõjustatud üksikuile aastaille omastest juhuslistest mõjuritest.

Tähtsamate surmapõhjuste hulka, välja arvatud vanadusnõrkus ja raskesti määratavad surma põhjused, kuuluvad Virumaal järgmised: tuberkuloos, närvisüsteemi ja meelteorganite, hingamisorganite ning vereringe-organite haigused.

Et linnades surma põhjused arstide poolt registreeritakse, võib neid täiesti tõenäolistena võtta Narvas ja Rakveres; maakonna suhtes aga võib oletada, et arstlikkude surmatunnistuste puudumisel üks osa haigustest põhjustatud surmajuhte kindlasti arvestatakse vana-

Surma põhjused Causes des décès	Suremus Narvas Ville de Narva Absoluut-arvud Chiffres absol.							Suremus Rakveres Ville de Rakvere Absoluut-arvud Chiffres absol.							Suremus maakonnas Arrond. sans villes Absoluut-arvud Chiffres absol.							Suremus Virumaal Total en arrond. Virumaa Absoluut-arvud Chiffres absol.							Keskm. aasta suremus 10.000 el. kohta 1923—29 Mortalité moyenne an- nuelle pour 10.000 hab.			
	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	Narvas Ville de Narva	Rakveres Ville de Rakvere	Maakon- nos Arr. s. villes	Virumaal Arrond.
Epid., end. ja nakkush. <i>Malad. epid., endém. et infect.</i>	107	84	101	107	113	112	103	23	29	23	21	46	32	32	447	331	298	309	456	454	442	577	444	422	437	615	598	577	38,6	38,4	34,1	35,1
Sellest tuberkuloos <i>Dont tuberculose</i>	65	69	89	82	68	86	66	16	20	16	15	23	22	20	311	295	258	252	286	270	245	392	384	363	349	377	378	331	27,9	24,7	23,9	24,6
Eriti nim. üldis. haig. <i>Malad. gén. non ment. ci-dessus</i>	33	37	34	41	36	34	32	7	12	9	13	11	14	12	78	86	94	114	113	88	112	118	135	137	168	160	136	156	13,1	14,5	8,5	9,7
Sellest vähk <i>Dont cancer</i>	30	32	30	34	30	27	25	6	9	9	11	10	13	11	42	51	70	83	70	56	89	78	92	109	128	110	96	125	11,0	12,9	5,7	7,1
Närvisüst. ja meelteorg. h. <i>Affect. du système nerveux et des organ. des sens.</i>	58	55	37	46	49	52	61	12	10	9	14	15	19	17	202	195	176	178	198	217	216	272	260	222	238	262	288	294	19,0	18,0	17,2	17,6
Vereringvoolu-organite h. <i>Affect. de l'appareil circulatoire</i>	61	57	39	42	46	43	38	16	17	19	23	27	23	23	135	159	119	117	157	138	161	212	233	177	182	230	204	222	17,3	27,5	12,3	14,0
Hingamisorganite h. <i>Affect. de l'appareil respiratoire</i>	40	35	44	56	55	44	63	10	16	10	13	14	10	22	149	174	175	205	199	218	250	199	225	229	274	268	272	335	17,9	17,7	17,1	17,2
Seedimisorganite h. <i>Affect. de l'appareil digestif.</i>	23	29	35	25	25	33	30	7	10	10	5	11	5	10	86	120	92	90	110	105	89	116	159	137	120	146	143	129	10,6	10,8	8,6	9,1
Mitteveneeril. kuse- ja sug. h. <i>Aff. non vénér. de l'appar. gén. ur. et des ses annexes.</i>	10	13	11	13	8	15	15	1	4	4	7	5	6	1	36	55	52	50	55	54	58	47	72	67	70	68	75	74	4,5	5,2	4,5	4,5
Sünnituspuhuline seisund <i>Etat puerpéral</i>	3	—	2	2	—	1	1	1	—	—	—	—	—	1	18	12	8	6	11	13	8	22	12	10	8	11	14	10	0,5	0,4	0,9	0,8
Naha ja nahaaluskoe h. <i>Aff. de la peau et du tissu cellul.</i>	—	3	4	3	3	5	5	—	—	—	1	—	—	—	1	2	2	1	4	4	2	1	5	6	5	7	9	7	1,2	0,1	0,2	0,4
Luu- ja liigeste haig. <i>Affect. des os. et des org. de la loc.</i>	3	3	1	1	4	—	1	—	—	—	—	—	1	—	6	8	6	8	5	3	2	9	11	7	9	9	4	3	0,7	0,1	0,5	0,5
Kehaehitusvead <i>Vices de la conformation</i>	—	2	—	1	—	—	3	—	—	—	1	1	—	—	—	1	—	1	2	4	2	—	3	—	3	3	4	5	0,3	0,4	0,1	0,2
Vastsündinute haigused <i>Premier âge.</i>	14	12	16	6	9	8	10	4	3	3	4	3	3	4	53	75	50	42	29	29	39	71	90	69	52	41	40	53	4,0	4,4	3,9	4,0
Vanadus <i>Vieillesse</i>	44	44	41	68	57	56	74	17	16	11	20	17	19	19	263	264	244	273	275	296	365	324	324	296	361	349	371	458	20,4	22,2	24,7	23,8
Väliseil põhjusil tekkinud surm. <i>Affect. produit. par de causes extér.</i>	19	28	26	30	28	14	29	9	5	12	14	7	12	7	84	75	92	97	94	103	80	112	108	130	141	129	129	116	9,2	12,3	7,8	8,3
Raskesti määratavad surmap. <i>Maladies mal définies.</i>	11	9	27	20	66	32	20	5	5	4	9	8	7	9	140	163	267	254	222	242	236	156	177	298	283	296	281	265	9,8	8,7	19,0	16,8

duse ja raskesti määratavate surmapõhjuste all. Surma põhjuste hulgas osutub eriti silmapaistvaks kõrge suremus tuberkuloosi Narvas ja Rakveres suhteliselt rahva-arvule, samuti väärrib tähelepanu kõrge suremus vähktõppe mõlemates linnades.

20. tab. Rinnalaste surma põhjused Virumaal 1923.—29.

Mortalité d'enfants de moins d'un an par cause de décès en arrond. de Viru en 1923—29.

	Narva Ville de Narva							Rakvere Ville de Rakvere						
	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Kaasasünd. nõrkus ja kehaved	13	14	16	7	9	8	12	4	3	3	5	4	3	4
<i>Débilité congénitale et vices de conformat. congénitaux</i>														
Nakkushaigused	6	1	4	4	9	4	7	1	1	1	2	4	1	1
<i>Maladies infectieuses</i>														
Hingamisorganite haigused	5	8	2	9	5	10	9	3	3	2	1	1	1	5
<i>Affect. de l'appareil respirat.</i>														
Seedimisorganite haigused	9	11	20	10	12	11	14	—	2	5	2	2	3	3
<i>Affect. de l'appareil digestif</i>														
Krambid	5	3	2	2	3	—	3	1	—	—	1	1	1	—
<i>Convulsions</i>														
Muud haigused	5	8	6	9	4	8	8	4	4	2	4	2	2	5
<i>Autres maladies</i>														

	Maakond Arrondiss. sans villes							Virumaa Arrond. de Virumaa						
	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Kaasas. nõrkus ja kehaved	53	72	50	44	31	32	41	70	89	69	56	44	43	57
<i>Débilité congénitale et vices de conformat. congénitaux</i>														
Nakkushaigused	46	9	7	27	29	19	44	53	11	12	33	42	24	52
<i>Maladies infectieuses</i>														
Hingamisorganite haigused	56	11	16	23	28	26	26	64	22	20	33	34	37	40
<i>Affect. de l'appareil respirat.</i>														
Seedimisorganite haigused	34	47	32	28	34	17	31	43	60	57	40	48	31	48
<i>Affect. de l'appareil digestif</i>														
Krambid	40	46	38	30	29	39	38	46	49	40	33	33	40	41
<i>Convulsions</i>														
Muud haigused	24	76	79	98	110	104	85	33	88	87	111	116	114	98
<i>Autres maladies</i>														

	Suremus 1000 sündinu kohta <i>Pour 1000 enfants nés vivans de la même année</i>							Keskm. aasta suremus <i>Moyenne annuelle</i>
	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923—29
Kaasasünd. nõrkus ja kehaved <i>Débilité congénitale et vices de conformation congénitaux</i>	25,0	33,2	25,5	20,8	16,2	15,1	20,3	22,3
Nakkushaigused <i>Maladies infectieuses</i>	18,9	4,1	4,4	12,2	15,5	8,5	18,6	11,7
Hingamisorganite haigused <i>Affect. de l'appareil respirat.</i>	22,8	8,2	7,4	12,2	12,5	13,0	14,3	12,9
Seedimisorganite haigused <i>Affect. de l'appareil digestif</i>	15,3	22,4	21,0	14,8	17,7	10,9	17,1	17,0
Krambid <i>Convulsions</i>	16,4	18,3	14,8	12,2	12,2	14,1	14,6	14,7
Muud haigused <i>Autres maladies</i>	11,8	32,9	32,1	41,2	42,8	40,2	35,0	33,7

Rinnalaste surma põhjuste hulgas on, nagu tabelist näeme, iga aasta isesugused haigusrühmad esikohal, mis võib suurel määral seltest tingitud olla, et surma põhjuste registreerimine maal on surmatunnistuste mittenoitavuse tõttu väga juhulise iseloomuga. 1923.—29. a. suri keskmiselt aastas iga 1 000 sündinu kohta: kaasasündinud nõrkuse ja kehavigadesse 22,3; nakkushaigustesse 11,7; hingamisorganite haigustesse 12,9; seedimisorganite haigustesse 17,0; krampidesse 14,7 ning muudesse eespool-nimetamata haigustesse 33,7.

1923.—29. a. registreeritud nakkushaigustest Virumaal on levinud, nagu eeltoodud tabelist selgub, kõige laialdasemalt: leetrid, sarlakid ja kõhusoetõbi, kuna teisi sunduslikult teadustatavaid nakkushaigusi vähesel määral on ette tulnud. Neist kolmest registreeriti leetrid kõige rohkem 1926. a. Narvas (758 juhtu), selle järele 1929. a. Viru maakonnas (491 juhtu) ja 1923. a. (490 juhtu) samuti Viru maakonnas. Sarlakid ilmusid taudi kujul Viru maakonnas 1927., 1928. ja 1929. a. ning kõhusoetõve suurim juhtude arv langeb samuti maakonna peale 1925. a. (122). Kõhutõve juhte registreeriti 1921. ja 1922. a. Virumaal 41 ja 24, Rakveres 8 ja 0, Narvas 19 ja 17 (kirj. nr. 29). Riigi

Märkus: Tervishoiu Peavalitsuse 1926. a. 28. V määruse järele kustutati sunduslikult registreeritavate haiguste nimestikust: febris puerperalis, pertussis, trichinosis, botulismus, anthrax, lyssa ja malleus ning võeti uutena juurde: malaria ja encephalitis lethargia. Sellepärast puuduvad nakkushaiguste tabelis andmed viimaste kohta kuni 1926. a. ja eelmiste kohta, alates 28. V 1926, olgugi et neid haigusi tegelikult ette võis tulla.

21. tab. Virumaal registreeritud nakkushaigused 1923.—29.

Maladies infectieuses en 1923—29.

Haiguse nimetus <i>Maladies</i>	Narva linn <i>Ville de Narva</i>							Rakvere linn <i>Ville de Rakvere</i>							Viru maakond <i>Arrondiss. sans villes</i>						
	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Kõhusoetõbi <i>Typhus abdominalis</i>	13		5	14	27	23	11	9	17	28	7	2	6	11	66	45	122	46	40	49	60
Paratüüfus <i>Paratyphus</i>	2		5	5	2	4	2	1	2	1	4	2	—	1	1	6	10	5	9	15	16
Tähnil. tüüfus <i>Typhus exanthem.</i>	16		—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	7	25	—	—	1	—	—
Taastuv palavik <i>Febris recurrens</i>	2		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Rõuged <i>Variola</i>	1		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—
Leetrid <i>Morbilli</i>	74		1	758	50	—	184	73	—	—	11	44	1	325	490	2	5	148	234	19	491
Sarlakid <i>Scarlatina</i>	36		29	64	219	136	136	7	1	10	43	104	40	37	19	16	22	48	584	656	256
Difteeria <i>Diphteria</i>	14		15	6	2	1	3	9	30	18	4	3	2	3	37	32	40	20	55	54	33
Kõhutõbi <i>Dysenteria</i>	7		—	2	—	2	—	2	3	—	—	—	3	—	10	6	7	—	—	1	—
Pidalitõbi <i>Lep̄ra</i>	1		1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	2	—	1	—
Ajukelmepõlet. <i>Men. cer. sp. epid.</i>	—		—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	2	—
Silma marjad <i>Trachoma</i>	78		10	3	3	—	—	1	1	—	2	1	—	5	14	19	16	22	13	9	16
Malaaria <i>Malaria</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
Unitõbi <i>Encephalitis lethargica</i>	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1
Lapsevoodi-pal. <i>Febris puerper.</i>	1		—	—	—	—	5	4	3
Läkakõha <i>Pertussis</i>	3		—	19	—	1	89	3	2
Trihhiintõbi <i>Trichinosis</i>	—		—	—	—	—	—	—	1
Vorstmürgistus <i>Botulismus</i>	1		—	—	—	—	—	3	11
Siberikatk <i>Anthrax</i>	—		—	2	—	—	—	—	—
Marutaud <i>Lyssa</i>	—		—	—	—	—	—	—	—
Tatitõbi <i>Malleus</i>	—		—	—	—	—	—	—	—
Kokku Total	249	149	66	852	303	167	336	123	57	58	72	156	54	382	740	162	240	292	939	807	873

22. tab. Virumaa 1923.—29. registreeritud tuberkuloos ja sugu-
haigused.

Cas de tuberculose et des maladies vénériennes déclarés en 1923—29.

	Tuberkuloos <i>Tuberculose</i>							Suguhaigused <i>Maladies vénériennes</i>						
	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Virumaa Arrond.	137	191	232	195	160	183	117	393	280	220	227	390	465	460
Narva linn <i>Ville de Narva</i>	18	65	94	86	60	81	55	344	204	161	73	125	197	183
Rakvere l. <i>Ville de Rakvere</i>	22	19	13	20	13	10	3	16	28	22	36	86	107	108
Maakond <i>Arr. sans villes</i>	97	107	125	89	87	92	59	33	48	37	118	179	161	169

statistika keskbüroo andmeil oli Eestis 1. I 1929. a. 254 leeprahaiget; neist oli interneeritud 4 leprosooriumis 212, 9 teadmata asukohaga ja 33 kodus arstliku järelvalve all. Viimaseist ja interneeritud leeprahaigeist oli pärit Virumaalt 3, Rakverest 1 ja Narvast 3.

Tuberkuloosi registreeriti Virumaal 1923.—29. a. 117 (1929. a.) kuni 232 (1925. a.) juhuni aastas. Siinjuures tuleb tähendada, et arvestatud on ainult uued tuberkuloosi juhud iga aasta kohta. Suguhaigusi registreeriti, nagu tabelist näha, märksa suuremal arvul. Kui suurel määral nende hulgas iga aasta uusi haigusjuhte ette tuleb, see jääb anonüümsete registreerimiskaartide tõttu kahjuks teadmatuks.

Tervishoiulise järelevalve ja elanikkudele arstiabi andmise otsarbel on Virumaa jaotatud 16-neks arstijaoskonnaks, kusjuures iga arstijaoskonna kohta on ette nähtud arst ja ämmaemand. Maa-ala jaotus arstijaoskondadeks on läbi viidud mitteühtlaselt, mis väljendub selles, et elanikkude arv üksikutes arstijaoskondades kõigub väga suurtes piirides. Samuti on suur jaoskonnaarsti järelevalve alla kuuluvate koolide õpilaste arvu kõikumine. Alljärgnevas tabelis on toodud andmed elanikkude arvu kohta arstijaoskondades 1. I 1930, kuna andmed jaoskondades olevate koolide ja õpilaste arvu kohta on pärit 1928. a. Andmed jaoskondade maa-ala suuruse kohta puuduvad täiesti veel Tudulinna arstijaoskonna tekkimise tõttu.

23. tab. Arstijaoskonnad Virumaal.
Districts des médecins en arrond. de Viru.

Jaoskonna nimetus <i>Nom du district</i>	Jaoskonda kuuluvad maa-alad <i>Nomes des commun. rur. dans le district.</i>	Elanikkude arv <i>Nomb. des habit.</i>	Koolide arv <i>Nomb. des écol.</i>	Õpilaste arv <i>Nomb. des élèves</i>
Rakvere	Rakvere v. tervelt; Sõmeru v. peale Jäätma ja Sämi küla; Rägavere v. läänepoolne osa, Rägavere, Vetiku, Vaeküla, Mäedaka, Mägede, Kantküla, Mödriku, Nurkse, Kuivajõe ja Põlula külad ja asundused; Küti v. loodeosas Inju, Vinni, Pajusti, Karkuse, Mereküla, Koeravere, Kaevumäe, ja Aru külad ning asundused	9500	13	901
Haljala	Varangu ja Haljala v. tervelt, Vihula v. lõunapoolne osa, Kodavere, Kavastu, ja Kõldu külad ja asundused; Aaspere vallast Liigusti küla ja Käsmu asundus	5200	9	632

Jaaskonna nimetus <i>Nom du district</i>	Jaaskonda kuuluvad maa-alad <i>Nomes des commun. rur. dans le district.</i>	Elanikkude arv <i>Nomb. des habit.</i>	Koolide arv <i>Nomb. des écol.</i>	Õpilaste arv <i>Nomb. des élèves</i>
Võsu	Palmse v. tervelt; Vihula v. peale lõunapoolse osa; Aaspere valla loodepoolne osa mis on põhja pool Tallinna-Narva maanteed	6400	8	613
Kadrina	Vohnja ja Undla v. tervelt; Aaspere valla lõunapooln. osa kuni Tallinna-Narva maanteeni, mis moodustab Kadrina, Võsu ja Haljala jaaskondade piiri. Saksi vald peale Induniidu, Sauna ja Kadapiku küla.	6500	13	890
Väike-Maarja	Porkuni ja Vao v. tervelt; Saksi vallast lõunapoolne osa Induniidu, Kadapiku ja Sauna külaga	8100	17	1204
Simuna	Avanduse, Salla ja Venevere vald tervelt, Paasvere v. lõunapoolne osa, Rahkla, Rahkküla, Vanaküla, Paasvere ja teised külad ja asundused, mis asuvad lõuna pool tähendatud külasid	10000	16	1037
Viru-Jaagupi	Roela v. tervelt; Paasvere vallast põhjapoolne osa, Noavere, Alekvere, Muuga, Aru ja Raja külad ja asundused; Küti valla idapoolne osa, Kehala, Kiriküla, Näsu, Voore, Võhu, Küti, Kulina, Aruküla ja Lähtse külad ja asundused; Rägavere valla kagupoolne osa; Männikuvälja, Valgesoo, Sae, Aiavuse ja Anguse külad ja asundused	8200	6	450
Viru-Nigula	Pada ja Kunda-Malla vallad tervelt; Kalvi vald, peale Kõrkküla; Rägavere valla kirdepoolne osa, Ulvi, Rihula, Konna ja Mäitse külad ja asundused; Sõmeru vallast Jäätma ja Sämi küla.	10000	15	880

Jaoskonna nimetus <i>Nom du district</i>	Jaoskonda kuuluvad maa-alad <i>Nomes des commun. rur. dans le district.</i>	Elanikkude arv <i>Nomb. des habit.</i>	Koolide arv <i>Nomb. des écol.</i>	Õpilaste arv <i>Nomb. des élèves</i>
Lüganuse	Püssi, Erra ja Maidla vald tervelt; Järve vallast läänepoolne osa; Saka ja Suterma külad ja asundused; Kalvi vallast Kõrk-küla ,	8500	15	889
Tudulinna	Tudulinna v. tervelt; Iisaku vallast Peipsi äärest Kaukse asundus ja Kuru küla . .	3600	3	220
Iisaku	Iisaku vald ilma Kuru ja Kaukse külata, Mäetaguse valla lõunapoolne osa; Nissu-palu, Saarevälja, Vaabu ja Saare külad ja asundused	6000	10	703
Kuremäe	Illuka vald tervelt; Mäetaguse v. keskkoh, Mäetaguse, Atsalemma, Arvila, Võide, Uhe ja Aruküla külad ja asundused	3500	4	290
Jõhvi	Jõhvi ja Kohtla v. tervelt; Järve v. peale Saku küla ja Saka ning Suterma asun-duse. Mäetaguse valla põhjapoolne osa Pa-gari, Kalina, Ratva, Kiikla, Apandiku ja Jõetaguse külad ja asundused; Voka vald peale Vaivina ja Päite külade ja asunduste	9500	14	870
Vaivara	Vaivara v. tervelt; Auvere-Joala vallast endised Auvere ja Mustajõe vallad, Voka vallast Vaivina ja Päite küla, Peetri val-last Udria, Rida, Auvere ja Repniku külad ja asundused	5000	10	497
Narva	Narva ja Kose vald tervelt; Auvere-Joala vallast endine Joala vald, Peetri vald peale Udria, Rida, Auvere ja Repniku külade ja asunduste	7200	16	920
Vasknarva	Skarjatina ja Vasknarva vald tervelt . .	7100	16	270

Vabalt praktiseerivatena töötasid Viru maakonnas 1929. a. 16 arsti ja 4 hamba-arsti. Üldse oli registreeritud Viru maakonna tervishoiu-osakonnas 1929. a. lõpuks tervishoiu-personaali järgmiselt: arste 33 (28 m. ja 5n.), hambaarste 4, halastaja-õdesid 7, ämmaemandaid 18 ja masseerijaid 1. Maakonnas on 4 haigemaja, neist 1 maavalitsuse haigemaja Jõhvis 10 voodiga ja 3 erahaigemaja. Viimaste hulka kuuluvad järgmised: Kunda vabriku haigemaja 10 voodiga, Aseri vabriku haigemaja 5 voodiga ja Kohtla-Järve haigemaja 15 voodiga. Igas haigemajas on sise-, haava- ja nakkushaiguste osakonnad, kuid peale selle võetakse vastu ka teisi haigeid, kelle ravitsemine on koha peal võimalik. Apteegid leiduvad kõigis arstijaoskondades.

Narvas asuvad järgmised ravitsusasutised: linnahaigemaja 112 voodiga (sünnitus-, sisehaiguste-, nakkushaiguste-, suguhaiguste- ja haava- ning lõikusosakondadega); Kreenholmi vabriku haigemaja 60 voodiga (sünnitus-, sisehaiguste-, nakkushaiguste- ja haavahaiguste-osakondadega); Kalevivabriku haigemaja 40 voodiga (sünnitus-, sisehaiguste- ja haavahaiguste-osakondadega) ning Vene emigrantide haigemaja 10 voodiga peamiselt sisehaiguste ravimiseks. Tervishoiu-personaali oli Narva tervishoiu-osakonnas 1929. a. lõpuks registreeritud järgmiselt: arste 36 (28 m. ja 8 n.), hambaarste 8, halastaja-õdesid 29, ämmaemandaid 10, velskereid 2 ja masseerijaid 4. Rakveres on kaks haigemaja: linna-haigemaja 30 voodiga ja Rakvere erahaigemaja 15 voodiga, mis avati 30. X 1929. Esimeses on osakonnad haava-, sise-, sugu- ja nakkushaiguste ravimiseks, teises — haava-, sisehaiguste- ja sünnitusabi-osakonnad. Tervishoiu-personalist oli Rakveret tervishoiu-osakonnas registreeritud 1929. a. lõpuks: arste 18 (17 m. ja 1 n.), halastaja-õdesid 3, ämmaemandaid 5 ja velskereid 3.

Suuremaist vabrikuist ja tööstusettevõttest asusid Virumaal 1929. a. järgmised: Kunda tsemendivabrik; Aseri tsemendivabrik; Kohtla-Järve põlevkivikaevandus; põlevkivikaevandus „Kütte-Jõud“; Sala kiviõlivabrik; Vanamõisa põlevkivitööstus; Türsamäe õli- ja bensiinivabrik; Kadrina ja Jõhvi tärklisevabrikud. Peale selle on järgnevates arstijaoskondades vähemaid tööstusi ja ettevõtteid:

Rakvere arstijaoskonnas: 1 piimavabrik; Väike-Maarja a. j. 4 aurusaeveskite, 1 villavabrik, 4 piimavabrikut, 1 auruveski; Viru-Jaagupi a. j. 5 piimasaaduste ümbertöötamise ettevõtet, 3 lauavabrikut, 1 tõrva- ja tärpentiinivabrik, 1 telliskivivabrik ja 2 auruveskit; Narva a. j.: 2 lauavabrikut, 1 turbatööstus; Võsu a. j.: 2 saeveskit, 1 telliskivitööstus, 3 aurumeiereid; Vasknarva a. j.: 1 aurumeierei, 2 nahatööstust; Vaivara a. j. 1 lauavabrik, 1 telliskivitööstus ja 1 aurumeierei; Jõhvi a. j.: 1 aurumeierei, 2 nahaparkimis- ja 2 limonaadivabrikut; Lügánuse a. j.: 2 lauavabrikut, 1 limonaaditööstus; Iisaku a. j.: 1 aurumeierei ja 2 auruveskit; Simuna a. j.: 6 piimasaaduste ümbertöötamise ettevõtet ja

2 auruveskit; T u d u l i n n a a. j.: 1 lauavabrik, 2 aurumeiereid ja 1 auruveski; K u r e m ä e a. j.: 2 aurumeiereid ja H a l j a l a a. j.: 2 aurumeiereid.

Tervishoiuline järelevalve suuremates vabrikutes ja tööstustes korraldatakse ametisolevate tööstuse ja tarbekorral jaoskonnaarstide poolt, kuna vähemates tööstustes teostavad seda jaoskonnaarstid. Arstiabi töölistele ja nende perekondadele on korraldatud ühishai-gekassade ja jaoskonna- ning asutiste arstide poolt. Maa-arsti tea-daandel on tööstuste reovete läbi 1929. a. ümbruskonnale üldist halba mõju avaldanud Tüksamäe õli- ja bensiinivabrik, kus tööstusest laiali jooksis reovesi, mis ümbruskonna kaevudesse tungis ja joogi-vee kõlbmatuks tegi. Nendest vetest võetud proovid saadeti Tartu Ülikooli hügieeni-instituuti uurimiseks ja tunnistati seal kõlbma-tuks, kuna pahe kõrvaldamiseks tööstuse juhatusele vastavad ins-truktsioonid anti.

Hoolekandeaasutistest on Viru maakonnas: 2 laste varjupaika, üks Inju mõisas 65 lapsele, mida maa- ja linnavalitsus koos ülal pea-vad; teine Aaspere mõisas — Eesti Punase Risti oma. Peale selle on Imastu mõisas sõjainvaliidide kodu 30 invaliidi jaoks ja vanade kodu Aa asunduses 50 inimesele ning 36 vaestemaja, kus 142 hoolealust ulualust leiavad.

Narvas asuvad kolm suuremat vabrikut: Kreenholmi, kalevi- ja linavabrik. Kahes suuremas (Kreenholmi ja Kalevi-) vabrikus on oma haigemaja ühes ambulantsi ja apteegiga, linavabrikus aga on ai-nult ambulants, kuna statsionaarne ravimine sünnib Kalevivabriku haigemajas. Teiste vähemate tööstusettevõtete töölised saavad arsti-abi üldise haigekassa kaudu haigekassa ambulatooriumis ning tarbe-korral ka haigemajas ravimist samuti haigekassa kulul.

Õhu rikkumist suitsu või gaaside läbi ette ei tule, sest et kõik kolm suuremat vabrikut töötavad veejõuga; samuti ei ole ka joogivee rikkumist ette tulnud. Äritarvitatud veed jooksevad läbi bioloogi-lise filtri Kreenholmi ja läbi keemilise filtri Kalevivabrikus. Kor-teritest tulevad mustad veed lähevad läbi korralikult sisseseatud pu-hastuskaevude, Kreenholmis peale selle veel ka läbi bioloogilise filtri.

Rakvere linna piirkonnas asuvad järgmised vabrikud ja tööstu-sed: 3 nahaparkimis-vabrikut; 3 riidevärvmis- ja villatööstust; 1 lina ümbertöötamise vabrik; 1 tärklisevabrik; 2 aurumeiereid, 4 limo-naaditehast; 3 vorstitööstust ja 1 kompektivabrik.

Vabrikute ja tööstuste töölised kuuluvad ühes perekondadega üldise ühishaigekassa alla ja saavad selle kaudu arstiabi, kuna üldine tervishoiuline järelevalve tööstustes linna tervishoiu-osakonna ja komisjoni alla kuulub. 1929. a. tööstusettevõtted õhu ja maapinna

rikkumisega. iseäralist nähtavat halba mõju ümbruskonnale ei avaldanud, peale 2 nahavabriku, kus reovesi oli nõrgalt filtreeritud.

Tervishoiu-kulude suhtes on saadud andmed 1929. a. kohta ainult Viru maavalitsuselt ja Narva linnast. Nende andmete järele oli kulutatud Viru maakonnas tervishoiu peale üldse Kr. 46 443.05 sellest tervishoiu-keskasutise (tervishoiu-osakonna) peale Kr. 33 140.— ja ühiskondliku tervishoiu alal: nakkushaiguste vastu võitlemiseks Kr. 586.13; haigemajade ülalpidamiseks Kr. 3 890.13 ja rõugepanemise teostamiseks Kr. 225.58.

Narva linnas kulutati tervishoiu peale üldse Kr. 110 076.—, sellest moodustasid tervishoiu-keskasutise kulud Kr. 3 120; ülejäänud osast kulus emade ja laste tervishoiu peale Kr. 4 437.—; koolitervishoiu peale Kr. 6 062.—; ägedate nakkushaiguste vastu võitlemiseks Kr. 5 846.—; suguhaiguste ja prostitutsiooni vastu võitlemiseks Kr. 8 921.—; haigemajade ülalpidamiseks Kr. 78 124.—; bakterioloogia laboratooriumi ja analüüside peale Kr. 3 466.— ning rõugepanemise peale Kr. 97.—

Loomatervishoid.

Hygiène vétérinaire.

Loomatervishoiuliselt on Virumaa jagatud 8 loomaarsti-jaoskonda:

1. Rakvere jaoskond loomaarsti asukohaga Rakveres,			
2. Väike-Maarja „ „ „ Väike-Maarjas,	„	„	„
3. Narva „ „ „ Narvas,	„	„	„
4. Jõhvi „ „ „ Jõhvis,	„	„	„
5. Pada „ „ „ Pada asunduses,	„	„	„
6. Sagadi „ „ „ Sagadi asunduses,	„	„	„
7. Iisaku „ „ „ Iisaku asunduses,	„	„	„
8. Avanduse „ „ „ Avanduse asunduses,	„	„	„
9. Rake „ „ „ Rake alevis.	„	„	„

Iisaku ja Avanduse jaoskond on loomaarstide puudumisel praegu vabad ja on jagatud naabrijaoskondadele. Rakvere ja Narva linn moodustavad iseseisva loomaarsti-jaoskonna linna looma-arstiga eesotsas, kes on ühtlasi ka linnatapamaja juhatajaks.

Pääle ametlikkude loomaarstide on Iisakus üks vabapraktiseerija looma-arst.

Vene ajal oli Virumaal 4 looma-arsti: 1 maakonna-loomaarst ja 1 punkti-loomaarst Rakveres; üks jaoskonna- ja 1 punktiarst Narvas.

24. tab. Koduloomade arv viimaste andmete järele oli Virumaal järgmine:

Effectif du bétail en l'arr. de Viru.

	1929	1928	1927	1926	1925	1924	1923	1922
Hobused <i>Chevaux</i>	26479	30110	30780	29370	28163	25476	26271	22984
Veised <i>Espèce bovine</i>	71007	74610	72950	68310	63553	56488	58495	58645
Lambad <i>Espèce ovine</i>	62733	79010	79350	76080	75667	61743	67737	72624
Sead <i>Espèce porcine</i>	31141	28530	32630	30750	30006	25107	30027	21992
Sulgloomad <i>Volailles</i>	174286	160180	146540	138770	120734	—	—	—
Mesipered <i>Ruches d'abeilles</i>	6727	6000	4647	4881	5538	2692	—	—

1929. a. oli 365 646 looma ja 6 727 mesiperet, 1928. a. 362 250 looma ja 4 647 mesiperet.

See teeb välja iga loomaarsti kohta üle 60 tuhande looma. Nagu sellest näha, on Virumaal loomaarsti-jaoskonnad liiga suured. Eriti suured on nad maa-alalt. Kaugemad jaoskonna osad on loomaarsti asukohast üle 70 km kaugel. Liiga suured jaoskonnad teevad loomaarstilise abisaamise elanikkudele vähe kättesaadavaks ja loomaarsti töö väheproduktiivseks, sest palju aega kulub väljasõitudeks. Kõigile neile raskustele vaatamata kasvab loomaarstide tegevus iga aastaga niihästi loomataudide vastu võitlemise alal kui ka loomaarstliku abi andmisel. 1928. a. registreerisid jaoskonna-loomaarstid Virumaal 619 taudijuhtu, kuna 1927. a. oli see arv 350.

Virumaal registreeriti 1928. a.:

Põrnataudi (<i>Anthrax</i>)	2 juhtu
Marutaudi (<i>Lyssa</i>)	12 „
Sigade punataudi (<i>Erysipelas suis</i>)	36 „
Kärnataudi (<i>Scabies</i>)	13 „
Pügajat sammaspoolt (<i>Herpes tonsurans</i>)	2 „
Nõlg (<i>Adenitis equorum</i>)	21 „
Hobuste influentsat (<i>Influenza equorum</i>)	24 „
Veiste pahaloomulist peataudi (<i>Coryza gangr. bov.</i>)	16 „
Ilmset tiisikust (<i>Tuberculose ouverte</i>)	59 „
Kinnist tiisikust (<i>Tuberculose fermée</i>)	174 „
Kangestust (<i>Tetanus</i>)	1 „
Nakkavat väärsünnitust (<i>Abortus enzooticus</i>)	20 „
Kiirikseentõbi (<i>Actinomycois</i>)	8 „
Hobuste verepleki-haigust (<i>Morbus maculosus</i>)	8 „
Rõugeid (<i>Variolae</i>)	4 „
Põrsaste maksapõletikku (<i>Hepatitis enzoot. porcellorum</i>)	10 „

Veiste punasehaigust (<i>Piroplasmosis bovum</i>)	. . .	102	„
Nakkavat eeskojakatarri (<i>Vaginitis infectiosa</i>)	. . .	2	„
Stuttgardi haigust (<i>Typhus canum</i>)	. . .	1	„
Koertekatku (<i>Febris catarrhalis infect. et nervosa</i>)	. .	14	„

Põrnataud ehk siberikatku (*Anthrax*).

Virumaa on alati olnud soodsamates tingimustes põrnataudi suhtes. 1928. a. registreeriti teda kõigest 2 juhtu, 1927. a. — 3 ja 1926. a. 4 juhtu. Põrnataudi surnud loomade korjused põletatakse ära ja omanik saab riigisummadest kahjutasu $\frac{1}{2}$ turuhinna suuruses.

Veel harvemini tuleb Virumaal ette kumisevat muhutaudi (*Gangraena emphysematosa*). 1928. a. ei registreeritud ühtegi juhtu, 1927. a. 1 ja 1926. a. 1.

Marutaudi (*Lyssa*) suhtes oli Virumaa 1928. a. võrdlemisi soodsates tingimustes, sest sellesse taudi jäi kõigest 12 koera haigeks. 1927. a. jäid marutaudi 3 hobust ja 25 koera; 1926. a. 5 hobust, 5 veist ja 22 koera.

Tiisikus (*Tuberculosis*).

Veistetiisikus on Virumaal kaunis levinud taud. 1928. a. registreerisid jaoskonna-loomaarstid 59 ilmse tiisikuse ja 174 kinnise tiisikuse juhtu.

Virumaal tuberkuliniseeriti 1928. a. 690 veist, nendest reageerisid jaatavalt 237, kahtlaselt 52, eitavalt 402. Seega reageerisid jaatavalt 33%, kahtlaselt 7,5% ja 59,5% eitavalt. Tapamajades tapetud loomadel on konstateeritud 9% tiisikust, sigadel 1,25%.

Veiste punataud (*Piroplasmosis*) on Virumaal iga aasta korduv loomataud, mis sünnitab karjakasvatusele suurt kahju. Selle taudi levimine on tingitud karja- ja heinamaa iseloomust. Madalatel niisketel maadel, mis kaetud võsastikuga, pesitsevad metspuugid (*Ixodes reduvius* ja *Ixodes ricinus*), kes seda haigust haigetelt loomadelt tervetele edasi kannavad. Veistepunataudi registreeriti Virumaal 1928. a. 102 juhtu, kuid kahtlemata on haigustumiste arv mitu korda suurem, sest inimesed ei ole harjunud tarvitama loomaarsti abi ja ravitsevad loomi koduste abinõudega või tapavad nad lihaks.

Loomaarstlik abi andmine mittenakkavate haiguste puhul on Virumaal korraldatud üsna hästi. Kõigil jaoskonna-loomaarstidel on olemas nägusad elumajad. Kolmes jaoskonnas — Rakveres, Jõhvis ja Narvas — on olemas ilusad loomakliinikud, Padas ehitusel. Mittenakkavate haiguste puhul on Virumaa jaoskonna-loomaarstid andnud abi 5 458 loomale, nende seas 2 872 hobust, 2 273 veist, 46 lamast ja 267 siga.

Loomaravilate tegevus kujunes järgmiselt. Võeti vastu:

25. tab.

	Hobuseid	Veiseid	Lambaid	Sigu	Koeri	Kokku
Rakveres	924	289	2	34	20	1269
Jõhvis	574	254	17	30	5	880
Narvas	231	10	—	—	31	272

Loomaravilatesse on võimalik paigutada haigeid loomi ravitsemiseks võrdlemisi odava tasu eest 50—75 senti öö-päeva eest, kui looma omanik toob omalt poolt loomatoidu.

Veterinäär-sanitaarala.

Üldtervishoiu alal on jaoskonna-loomaarstid teostanud järelevalvet piimatalituste, nahaparkimis-töökodade, lihakaupluste kui ka looma-tooressaaduste veo üle. 1927. a. maksma hakanud põllutöömistri määruse põhjal, mis kohustab kõiki piimatalitusi pastöriseerima kooritud piima, on jaoskonna-loomaarstid kohustatud valvama piimatalituste üldkorra kui ka pastöriseerimise toimingu järele, mis on toonud jaoskonna-loomaarstidele rohkesti tööd juurde.

Tapamajade tegevus.

Virumaal töötavad kaks avalikku tapamaja: Rakvere linna ja Narva linna tapamaja. Peale nende töötab veel Jõhvi alevis avalik liha järele vaatamise asutis jaoskonna-loomaarsti juhatusel. 1928. a. tapeti tapamajades ja vaadati seal maalt toodud liha järele:

26. tab. Tapamajade tegevus.

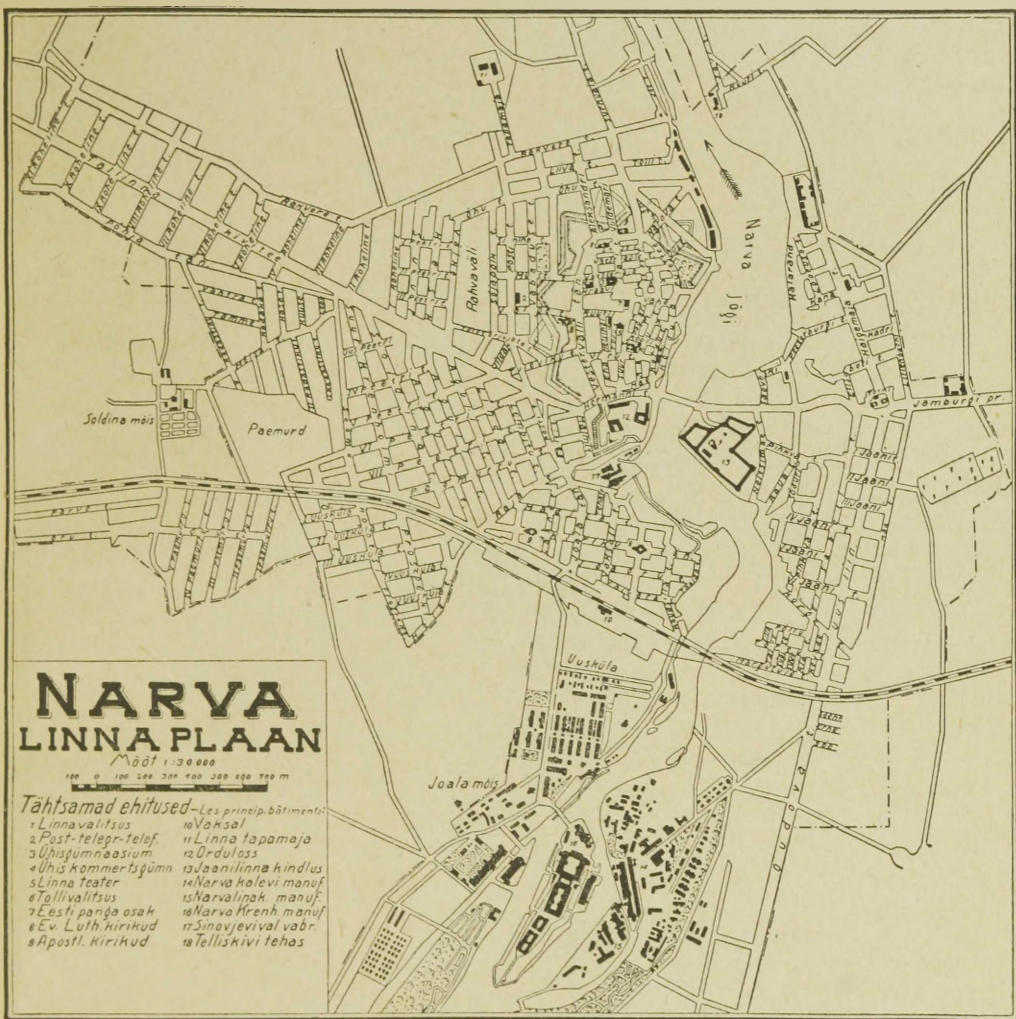
	Veiseid		Vasikaid		Lambaid		Sigu		Hobuseid	
	Tapamajas tapetud	Tapet. järele-vaat. toodud	Tapamajas tapetud	Tapet. järele-vaat. toodud	Tapamajas tapetud	Tapet. järele-vaat. toodud	Tapamajas tapetud	Tapet. järele-vaat. toodud	Tapamajas	Tapet. järele-vaat. toodud
Narvas	3858	207,5	398	1683,25	1158	613,5	1186	506,5	19	—
Rakveres	1224	60	2766	514	753	664	464	3798	—	—
Jõhvi al.	—	1254	—	2022	—	1269	—	1577	—	—
Kokku	5082	1521,5	3164	4291,25	1911	2548,5	1630	5881,5	19	—

Eelmisel aastal tapeti Narva tapamajas 3 587 veist, 368 vasikat, 616 lammast, 1 454 siga. Rakvere tapamajas tapeti 1 184 veist, 2 211 vasikat, 343 lammast, 368 siga.

Virumaa tapamajades registreeriti 1928. a. loomataude ja muid tähtsamaid haigusi:

27. tab. Tapamajades registreeritud haigused.

Haiguste nimetus	Tapamajas tapetud			Tapetult järelevaatusele toodud		
	veistel	lammastel	sigadel	veistel	lammastel	sigadel
Tiisikus — <i>Tuberculosis</i>	499	—	28	36	—	50
Usstõbi — <i>Strongylosis</i>	41	405	278	2	—	—
Maksakaantõbi — <i>Distomatosis</i>	2568	1656	—	87	48	—
Veisetangud — <i>Cysticercus inermis</i>	1	—	—	—	—	—
Villtõbi — <i>Cysticercus tenuicollis</i>	6	74	119	—	1	6
Põistangtõbi — <i>Echinococcus</i>	6	17	255	—	—	—
Kõhukelmepõletik — <i>Peritonitis</i>	2	—	—	—	—	—
Rahhiit või luupehmumus — <i>Rachitis vel osteomalacia</i>	3	—	—	5	—	—
Kopsupõletik — <i>Pneumonia</i>	11	—	—	1	—	—
Maopõletik — <i>Gastritis</i>	73	1	—	2	—	—
Maksapõletik — <i>Hepatitis</i>	63	—	2	1	—	—
Neerupõletik — <i>Nephritis</i>	26	—	1	1	—	3
Angiomatoos — <i>Angiomatosis</i>	141	—	—	6	—	—
Udarapõletik — <i>Mastitis</i>	6	—	—	6	—	—
Põrutused, luumurrud — <i>Contusiones, fracturae</i>	41	1	1	3	—	—
Mädanikud — <i>Abscessus</i>	119	2	2	—	—	—
Kasvajad — <i>Tumores</i>	4	—	—	—	—	—
Tsüstid — <i>Cystae</i>	33	—	30	—	2	98
Kalheksia — <i>Cachexia</i>	3	—	—	2	—	—
Arenematus	88	—	—	15	—	—

Narva linn.

Ville de Narva.

Narval on kolmesugused liikumisvõimalused: veeteed, raudtee ja maanteed. Veeteed saab kasutada vähesel määral, sest Narva sadamasse ei pääse suuremad laevad, mis küll Narva-Jõesuus peatuvad ja peamiselt metsamaterjali välja veavad, väiksemad laevad peavad aga odavat ja korrapärast ühendust Narva-Jõesuuga ja vahepealsete asulatega. See liin on kauemat aega Kotšnev'i aurulaevanduse käes. Teist veeteed saab kasutada Kulgu sadama kaudu, mis asub Narvast 6 km kaugusel; sellel teel on Narva ühenduses kogu sisevete-võrguga, nimelt Peipsijärve, Emajõe ja Võrtsjärvega. Raudteed on ainult üks laiarööpaline liin, Tapa-Narva ja siit Leningradi. Maanteedest on tähtsaim Tallinna maantee, kuna Leningradi ja Oudova maanteed oma tähtsuse on kaotanud; väiksematest teedest oleksid nimetada Narva-Jõesuu ja Kulgu tee. Narva kaubandus-elule annavad ilme tekstiil- ja metsatööstused, mille saadused lähevad peamiselt välis-turule.

Linna teritooriumiks on 1927,77 ha suurune maa-ala, sellest maismaad 1726,26 ha ja jõepinda 201,49 ha. Maismaast on 598,52 ha ehituskruntide all, 518,52 ha sellest ehitiste all, 80,0 tühi maa, 170,45 tänavad ja platsid, 18,8 parkide ja puisteedeks, 932,6 ha mitmesuguseks otstarbeks, kuna kasutamata maad on 5,89 ha. Suur osa sellest maa-alast on eraomandus, nim. 1039,0 ha, linna maa 349,60 ha, riigi päralt 167,23 ha ja tänavate ning platside all 170,45 ha. Linn omab väljaspool linna piire maa-alasid ja nimelt Samokrassi, Pähklema ja Kudruküla mõisat, kokku umbes 5 000 ha suuruses; osa sellest on läinud popsiseaduse põhjal võõrandamisele, ja peamiselt just põllutulunduslik maa, nii et linnale alles jäi ligi 1 500 ha metsa ja sama palju turbasoid ja heinamaid; Kudruküla mõisast on antud 455 ha Narva-Jõesuu alevivalitsusele obroki peale.

Rahvalugemise andmeil oli Narvas 2 518 maja 8 162 korteriga. Puumaju oli 2 153 (85,5%), kivist 319 (12,7%) ja segamaterjalist 46 (1,8%); majakordade järele ühekordseid 1 802 (71,6%), kahekordseid

692 (27,5%) ja kolmekordseid 24 (0,9%). Puumajadest oli 1 670 (77,6%) ühe- ja 483 (22,4%) kahekordseid, kivimajadest 115 (36,0%) ühe-, 181 (56,8%) kahe- ja 23 (7,2%) kolmekordseid; umbes samad vahekorrad on ka segaehitistel. Korteritest asusid 3 423 ühe-, 3 964 kahe- ja 772 kolmekordsetes majades; esimesel korral oli 5 029 (61,6%), teisel 2 324 (28,5%), kolmandal 239 (3,0%), keldri- ja poolkeldri-korral 76 (0,9%), pööningul 430 (5,3%) ja mitmel korral 54 (0,7%) korterit. Majadest olid 1 119 (44,4%) ühe korteriga, 470 (18,7%) kahe, 277 (11,0%) kolme, 229 (9,0%) nelja ja ülejäänud rohkem kui nelja korteriga. Korteritest olid 3 460 (42,4%) kööktoad, 2 832 (34,7%) ühe-, 849 (10,4%) kahe-, 482 (6,0%) kolme-, 240 (2,7%) nelja-, 168 (2,0%) viie-, 103 (1,3%) kuue- ja rohkemtoalised, 36 korteril (0,5%) oli tubade arv teadmata. Kui võtta Narva keskmiseks elanikkude arvuks 26 000, siis tuleks iga maja peale 10,3 ja iga korteri peale 3,18 elanikku.

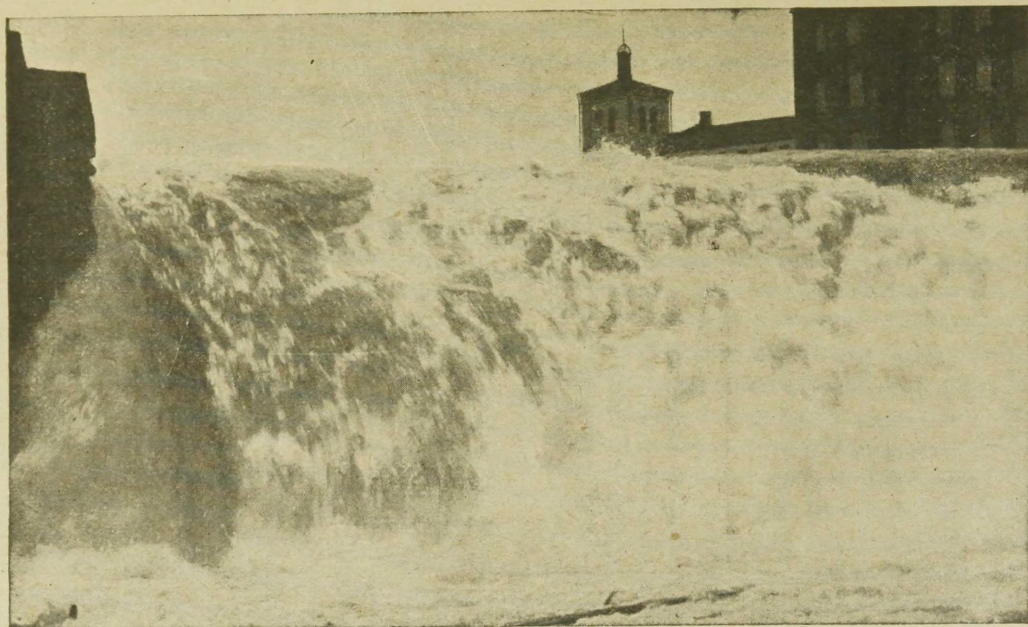
Narva tänavate üldpikkus on 67,5 km ja tänavate pind 952 097 m²; sellest 856 058 m² sõiduteed ja 96 039 m² kõnniteed. Sõiduteest on munakividega kaetud 208 099 m², killustik-teed 553 441 m² ja prügita-mata 94 518 m². Tänavad on 46 km ulatusel valgustatud, kuna 21,5 km on valgustamata; valgustamiseks tarvitatakse elektrit, valgustamis-aeg oleneb aastaajast; valgustuspunkte on 441.

Suuremad tööstused, Kreenholmi, kalevi- ja linavabrik, moodus-tavad omaette linnajao Narva jõe kallastel ja saartel ülalpool süda-linna; reoveed ja mustus lastakse osalt läbi bioloogiliste filtrite, osalt läbi setteruhtede otse jõkke. Narva kose veejõudu hinnatakse 60 000 hobusejõule, millest senini kasutatakse umbes 20%. Teisist suure-maist tööstusist võiks nimetada 3 lauatööstust, mis asuvad allpool linna veevärki jõe kallastel; nende reovesi lastakse otse jõkke.

Linna tähtsamaiks ettevõtteks oleksid: veevärk, tapamaja, elektri-madalpingevõrk; piirituse- ja viinamüük on linna käes. Tapamajas toimub järelevaatus tapetud loomade liha üle, samuti vaatab linna looma-arst üle väljastpoolt turule toodava liha. Veevärgid on ole-mas veel Kreenholmi, kalevi- ja linavabrikul.

Toiduainete kauplused on üle terve linna laiali, turu ümber on neid siiski kõige rohkem. Turgu peetakse kahes osas: südalinnas, Peetri platsil, iga päev hommikuti ja Kreenholmi vabrikus ka iga päev, kuid õhtupoolel. Toiduainete müük toimub vankritelt ja lah-tistelt laudadelt.

Linnas on 6 võõrastemaja ja 9 restorani; võõrastemajades on iga ühes ühtlasi ka restoranid, peale selle teotseb veel linna öömaja Jaa-nilinnas, millesse mahub umbes 70 inimest; tarvitajaid on keskmiselt 35. Ööbimine on siin osalt maksuta, osalt väikese maksu (5—10 s.) eest.

Narva kosk Kreenholmi vabriku juures.

La chute d'eau du fleuve Narva près de la fabrique Kreenholm.

Seltsi- ja teatrimaju on 4, neist tähtsam Narva teatri oma; kindlosid on 5. Mis Narvale erilise ilme annab, see on Hermannini ja Jaani kindlus ja rohkearvulised kirikud, kokku 12 — suur osa neist (9) on ap-õigeusu kirikud. Enamik surnuaedu asub väljaspool linna, Siivertsis, ja nimelt 6, ainult üks asub Jaanilinnas. Vaestemaju on linna omasid 2: Orlov'i ja Martinson'i nimelised; peale selle on mõnel kogudusel väikseid vanadekodusid.

Arste oli 1929. a. 38, neist 10 riigi-, 7 omavalitsuse teenistuses ja 4 tegelevad erahaigemajades; 9 hambaarsti, 11 ämmaemandat ja 1 loomaarst. Haigemaju on 4: linna — kuni 113, Kreenholmi — 60 ja kalevivabriku haigemaja 42 voodiga, peale nende veel sõjaväe-haigemaja. Linnahaigemaja asub Sepa tänaval ja võtab enese alla terve rea maju; nimelt on sünnitus- ja naistehaiguste-osak. (15 voodit), nakkushaiguste- (35 v.), sise- (35 v.) ja haavahaiguste- (28 v.) osakondadel igal omaette maja, viimastel kolmel Saksa okupatsiooni ajal ehitatud; peale selle on haigemajade juures tarvilised kõrvalhooned, nagu bakterioloogia- ja keemialaboratooriumid, desinfektsioonimajake, surnu- ja lahkamiskamber jne. Desinfektsiooniks on auru-vaakuumkamber (firma Schwab) seinasse müüritud, musta ja puhta poolega; samas on ka väävlikamber. Peale selle on olemas 2 formaliini- (Sarevitši) aparaati ja 2 hüdropulti. Korteri desinfektsiooni toimetab desinfektor. Desinfitseeritavate asjade veoks eraldi-vankrit ei ole. Haigemaja personaali moodustavad 3 arsti, 2 ämmaemandat, 3 õde, 2 velskerit, 1 sanitar ja 10 teenijat. Kreenholmi ja kalevivabriku haigemajad on vähemate ruumidega, muidu korralikult sisse seatud; viimane on kalevi- ja linavabrikule ühine; enne oli ka linavabrikul oma haigemaja. Nakkushaiguste puhul on võimalik voodite arvu suurendada. Mõlemal haigemajal on röntgeniaparaat olemas, kuid vana süsteemi, ei tööta hästi, elektromassaž-tarbed ja desinfektsiooniks formaliiniaparaadid ja hüdropuldid. Kreenholmi haigemajas on 2 arsti, 4 õde, 1 velsker ja 11 teenijat; kalevivabrikus sama arv, ainult 2 õde on vähem. Haigete arv oli 1927. a. linna-haigemajas 1088, vabrikute omades 1673; see on seletatav sellega, et vabrikute haigemajadesse võetakse ka kergemaid haigeid, arvesse võttes, et tööliskorterites on raskem haigeid ravida.

Apteekide on 6, kõik era-apteegid, üks neist haigekassa oma; peale selle on linnahaigemajal enese tarviduseks apteek.

Elanikkude arvu poolest seisab Narva linn kolmandal kohal. 1. jaan. 1927. a. oli 27 004 elanikust 11 693 meeste- ja 15 311 naisterahvast, seega naiste ülekaal õige tunduv, nimelt tuleks iga 1 000 mehe kohta 1 309 naist ja iga 1 000 naise kohta 764 meest. Mis puutub rahva-arvu tõusu ja langusse, siis on see Narvas väga suuri kõikumisi läbi teinud; nii oli 1897. a. (1881. a. andmeid ei ole) 29 882, 1913. a. 41 220, 1915. a. 45 000, 1919. a. 32 120, 1922. a. 26 912, 1. jaan. 1928. a. 27 004,

ja sama aasta 1. okt. 25 993 elanikku. 1. dets. 1929. a. 26 757, 1. VI. 1930. a. 26 426, 1. VIII. 1930. 24 232 elanikku. See suur kõikumine on peamiselt tingitud vabrikutest; maailmasõja eel töötasid Kreenholmi kui ka teised vabrikud täie koormusega, kuna ilmasõja lõpul töö vähenes; praegugi peab osa masinaid seisma. Iga-aastased rahva-arvu kõikumised ulatuvad 2 000-ni; kevadel lähevad paljud maale ja mujale tööle ja tulevad tagasi hilja sügisel — hädaabitöödeks; ka koolilapsed mõjutavad seda kõikumist. Vabrikute-linnaosas elab ligi pool osa Narva elanikest. Rahvuse järele oli 1922. a. 65% eestlasi, 29,5% venelasi, 1,9% sakslasi, 1,2% juute, 0,1% rootslasi ja 2,3% muust rahvusest. 1. jaan. 1928. a. oli see jaotus pea sama: 64,2% eestlasi, 29,4% venelasi, 2,8% sakslasi ja 3,6% muust rahvusest.

Perekonnaseisu järele oli 1922. a. vallalisi 13 505, abielus 10 174, leski 3 161, lahutatuid 65, teadmata 7. Usu järele oli 62,6% luteri, ja 33,7% apostl.-õigeusulisi, kuna teiste uskude tunnistajaid väga vähe leidub.

Narva veevarustus ja kanalisatsioon.

L'eau potable et l'eaux d'égouts de Narva.

Narva elanikkude veevarustamine toimub kolmel teel: veevärkide kaudu, kaevudest ja otse jõest. Veevärke on kokku 5: linna, raudtee, Kreenholmi-, kalevi- ja linavabriku oma. Linna veevärk võtab oma vee Narva jõest, altpoolt puusilda; pumbamaja ja jõe vahel on 3 selgituskaevu, igaüks $2 \times 2 \times 1$ m³ mahutusega, aga kahte neist ei tarvitata ja vesi tuleb esimesest selgituskaevust otse pumba imitorru, ainult sõelast läbi minnes. Kevadel, põhijää mineku ajal, ummistub vahel toru jõe ja selgituskaevu vahel mudaga; ka lobjakuga ummistumisi tuleb ette. Kuigi säärane ummistumine veeandmist ei takista, tuleb ometigi eriti sogast vett.

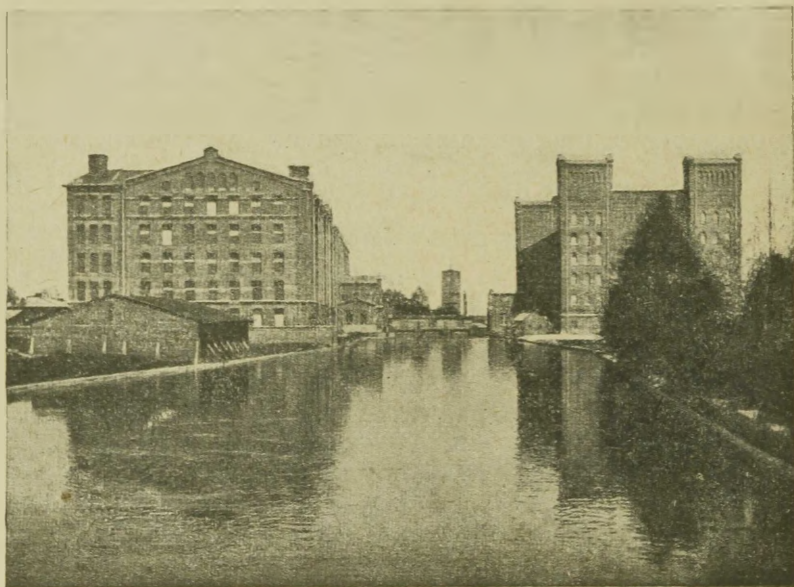
Vett pumbatakse 2 elektrimootori abil 4 vesistusse, mille üldmaht on ainult 187 m³ (49,2 + 55,3 + 36,9 + 46,5); pumpade võime on kokku 1700 l/min. (600 l/min. ja 1100 l/min.); vesistuist asub üks Peetri platsil, teine raekojaplatsi juures, kolmas raekoja pööningul (tuletõrjele) ja neljas Jaanilinnas.

Linna-veevärk varustab kesklinna, osalt Joaorgu ja Jaanilinna; tänavatorustiku üldpikkus oli 1926. a. 14 852 km, veevärgi algaastal (1876. a.) 5 460 km. Veetarvitajaid on veemõõtjate arvu järele 448; seega oleks ligi viiendik elumajade üldarvust linna-veevärgiga ühendatud; kui aga arvesse võtta veel teisi veevärke, siis tuleks arvata, et umbes pool osa Narva elanikke saab joogivee veevärkidest, kolmandik kaevudest ja kuuendik otse jõest. Enamiku torude (12 km) läbimõõt on 4". Veevärgist saavad vett ka linnas asuvad tööstused ja tuletõrje; tuletõrje jaoks on 102 hüdranti. Et osa torustikust on juba

üle viiekümne aasta vana, (vt. kirj. nr. 28), siis on veekadu veevärgivõrgus väga suur — 40 ja rohkem protsenti.

Vabrikute veevärkide piirkondade elanikud on mitmeti paremas seisukorras: nad saavad ülalt poolt koske paremat vett ja teiseks lastakse vesi läbi 2 m paksuse filtri, mis küll kõiki pisikuid kinni ei pea, aga siiski on teatud veepuhastus olemas.

Mis puutub veevärkide vete keemilistesse omadustesse, siis on need järgmised 1922. a. juulikuul tehtud analüüside järele: orgaanilisi aineid 63—70, salpeetrishapet 0,01, salpeeterhapet 2,5, kloori

Kreenholmi „Joala“ vabrik. — *Fabrique Joala de Kreenholm.*

12, väävelhapet 8, kaltsiumhapendit 50, magneesiumhapendit 15,88 milligrammi liitris, üldkaredus Saksa kraadides oli 6,75°, mikroobe kasvas ühest kantsentimeetrist üle 3 000 pesa, käärimisproov (Eykman'n'i järele) oli positiivne 1,5—2 sm³ veega.

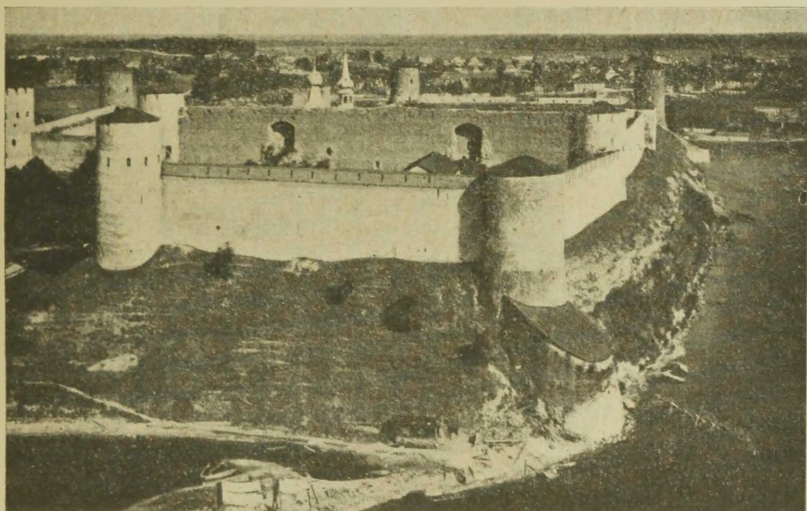
Samal aastal tehtud kaks veeproovi (100 m ülalpool linnaveevärki ja ülalpool vabrikuid) andsid pea samad andmed. 1928. a. novembri kuul tehtud analüüsidel saadi ligikaudu samad andmed ainult saadi kaunis suured arvud ammoniaagi sisalduses (0,1—0,5).

Kaevudest võtavad oma vee suurelt osalt Peetri ja Narva aguli elanikud, samuti Kadastiku, Uusküla ja osalt Jaanilinna elanikud. Kaevud on osalt puurkaevud, suuremalt jaolt küll raketega kaevud, mis küll viimasel ajal pumpadega varustatud. Narva aguli jõeäärsed

elanikud tarvitavad peamiselt jõe vett, mis ka veel linnakanalisatsiooni vetega reostumise tõttu tarvitamiseks sugugi ei kõlba.

Tõsist tähelepanu tuleb sellele juhtida, et puhastamata Narva jõe vesi kergesti haigusi levitada võib, näit., kõhusoetõbe ja verist kõhutõbe, kui nimetatud haiguste tekitajad haigeist või bakterikandjaist jõkke satuvad ja jõevett keetmatult tarvitatakse kas joogiks või söögi-, jooginõude — näit. piimanõude, uhtmiseks. Reovee sadestumine vesistuis ehk setteruhetes või ka reovee filtreerimine bioloogilistel filtritel või kurnadel ei eemalda ega hävita haigus-idusid. Hävitada saab haigusidusid reovees desinfektsiooni abil (näit. värske lubjapiima, kloorlubjaga).

Narva veevärgi vett tuleks hästi puhastada avarate setteruhete ja korralikkude liivfiltrite abil. Vett tuleks võtta ülaltpoolt koske,

Narva Jaanilinn. Vaade Hermanni tornist.

Vue de Jaanilinn de la ville de Narva prise de la tour du château d'Hermann.

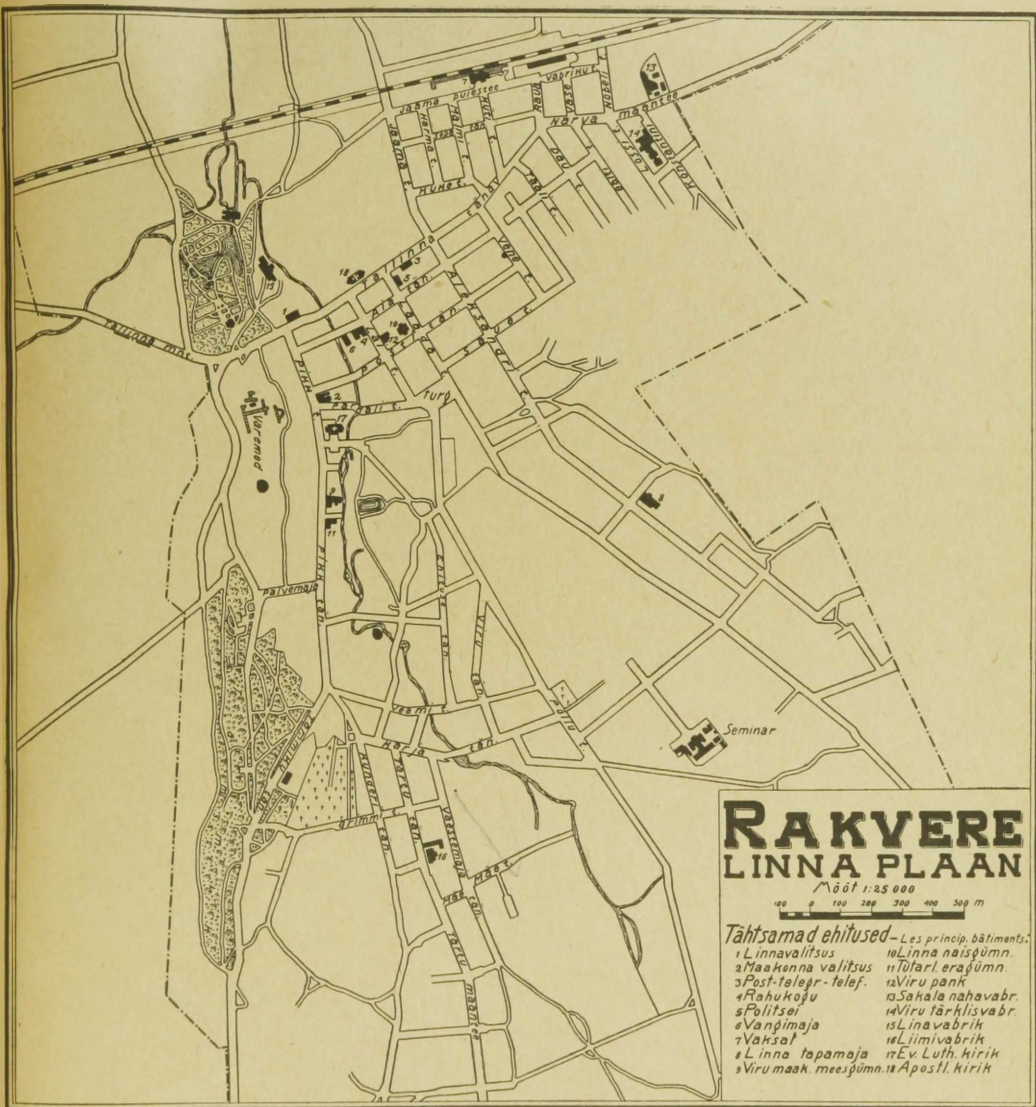
nagu mõnelt juba 1875. a. ettepanud oli. Sel puhul väheneks vee-tõstmise kõrgus, dr. ins. E. Leppiku järele, 45 m pealt 10 m peale.

Kanalisatsioon koosneb 12,75 km pikkusest torustikuvõrgust; üle 8 km sellest on maa-alust torustikku, ülejäänud osa koosneb lahtistest kraavidest. Maa-alune torustik asub 1½—2 m sügavusel ja on osalt paekivist, osalt tõrvatud puutorudest. Maa-aluse torudevõrguga on ühendatud ligi 500 hoovi ja krunti. Suurem osa reovetest koguneb peakollektorisse, Hermanni kindluse juures, millest väljavool jõkke toimub 100 m allpool veevärgi pumbamaja; suurvete puhul (vihmasajud, lumesulamise aeg) voolab jõkke aga osa reovetest, mis tuleb

Piiri tänava poolt, ülalpool silda, s. o. ka veevärgi pumbamajast ülalpool; seda nähtust kavatsetakse kõrvaldada laiemas ärajooksu-toru asetamisega. Teistest tähtsamatest väljavooludest oleks nimetada Kraavi ja Tolli tänava kohal olevaid. Joaoru reoveed voolavad kolmest kohast — Madise, Kiriku, ja Joaoru tänava kohalt — orgu, kus reovesi, enne läbi minnes tervest reast setteruhtedest, maa sisse valgub; need reoveed ei satu otse jõkke, vaid imbuvad enne läbi mulla ja paekihtide.

Raudtee asutiste ja elumajade reoveed lastakse enne jõkke juhtimist läbi bioloogilise filtri, samuti Kreenholmi vabriku ja tööliskvartaalide reoveed. Kreenholmi vabriku juures suubub Narva jõkke veel pealmaavete magistraalkanal, mis on peamiselt vabriku kõrval asuvate põldude ja heinamaade kuivatamiseks määratud. Kalevi- ja linavabriku tööstusveed lastakse läbi sadestuskaevude, kusjuures kalevivabrikus neile lisandatakse lupja ja vasevitrioli. Teisiti aga on lugu tänava- ja majavetega: nende jaoks on kaunis tihe sadestuskaevude võrk; seal kogunevad nad peakollektorisse ja kui nad veel 3 suurest sadestuskaevust on läbi läinud, voolavad nad jõkke. Mis hädadohtlik on, see on asjaolu, et nende reovete sekka lastakse mustus ka veeklosettidest (viimased on ainult ametnikkude ja direktorite korterites).

Oma geograafilise ja topograafilise asendi tõttu võimaldab, dr. ins. E. Leppiku arvamisel, Narva linn otstarbekohast kanalisatsiooni kogu linna piirides. Keskmised maapinna kõrgused üksikutes linnaosades on järgmised: kesklinn 23, Peetri agulis 25, Joaorus 22, Narva agulis 18, Kadastikus ja Uuskülas 20 ja teisel pool jõge Jaanilinnas 27 m. Peetri aguli, Kadastiku ja Uusküla reoveesid ei ole võimalik otse jõkke juhtida, ja uute kavade järele on ette nähtud nende linnaosade reovete ärajuhtimine Narva jõkke, läbi linna karjamaade, Siivertsi kohal.

RAKVERE LINNA PLAAN

Mööd 1:25 000

0 100 200 300 400 500 m

- Tähtsamad ehitised** — Les princip. bâtimens:
1 Linnavalitsus	10 Linna naisgüm.
2 Maakonna valitsus	11 Tütarl. eragüm.
3 Post-telegr.-telef.	12 Viru pank
4 Rahukoju	13 Sakala nahavabr.
5 Politsei	14 Viru lühikooliabr.
6 Vangimaja	15 Linnavabrik
7 Vaksal	16 Liimivabrik
8 Linna tapamaja	17 Ev. Luth. kirik
9 Viru maak. meesgüm.	18 Apostl. kirik

Rakvere linn.

Ville de Rakvere (Wesenberg).

Rakvere linn moodustab enesest tähtsama keskkoha Lääne-Virumaal, koondades enesesse kultuurilisi, tööstus-kaubanduslikke ja administratiivseid asutisi. Et ka Viru maavalitsus Rakveres asub, siis on Rakvere sellega ülemaakondlikult tähtis.

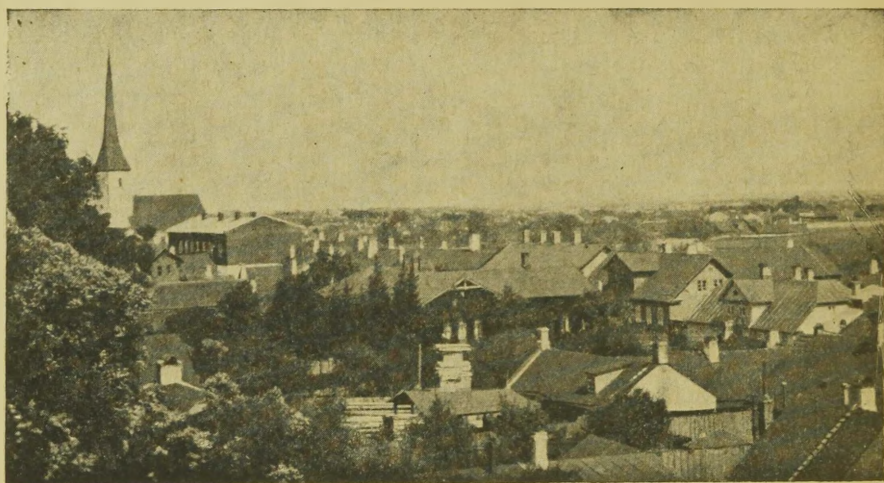
Rakvere linna piirkonnas asub Rakvere lademe lubjakivi üsna maapinna lähedal: põhjapoolses linnaosas 0,5—1 m, lõunapoolses osas on mainitud lade kuni paarikümne meetri paksuse moreenikihiga kaetud, nimelt Vallimäel ja selle nõlvadel. Rakvere lade kuulub ordo-viitsiumi ladestikku. Mainitud lademe paas on tihe, peeneteraline, konarliku lõhkepinna, kollakat või sinkjat värvi. Paekiht on 0,5—2 m paks; sellele järgneb 6—7 m paksune püriiti sisaldav Jõhvi lademe lubjamergli-kiht, millest allpool Kukruse lubjakivi, osalt põlevkivi vahekihtidega. Kukruse lubjakivi all on ehitus lubjakivi ja Aseri lademe lubjakivi, millised kihid kohati rauda sisaldavad. Järgnevad kihid on: Kunda lademe lubjakivi, glaukoniit-lubjakivi, glaukoniit-liivakiht, diktüoneema-kildkivi, obolus-liivakiht, räniliiva-kiht, liiva- ja savikiht ja sinisavi.

Maapind raudteepoolses linnaosas on madal, kõrgeneb aga Pika tänava suunas, nii et kõrguste vahe ulatub 14 meetrini. Lääne pool Pikka tänavat ja rööbiti sellega asub kõrgustik varemetega, Vallimägi Rakvere lossi varemetega, mis on linnast keskmiselt 20 m kõrgem. Linnast voolab läbi Soolika oja, umbes 3 m laiusega. Linna südame moodustavad Tallinna ja Pika tänava ümber koondunud kvartaalid. Viimasel ajal on asustamisel Soolika ojast ida pool olevad maa-alad. Tallinna ja Pikk tänav on linna peatelgedeks ja neist hargnevad pea kõik maanteed. Maanteedest oleksid tähtsamad Tallinna-Rakvere-Narva, Rakvere-Haljala-Võsu (39 km), Mustvee (40 km), V. Maarja-Kiltsi (35 km); teistest liiklemisteedest on mainitavad Tapa-Narva laiarööpaline raudtee ja Kunda tsemendivabriku era-raudtee; ka õhuühendus on sõjaväe-aerodroomi kaudu võimalik. Majad on enamasti ühekordsed — puumajad; nende seast eralduvad mõ-

ned suuremad, nagu näit. kaubahoov, seminar, tapamaja, ja vabrikute hoonestikud.

Linna madalamas osas asub põhjavesi 1 m sügavusel; dr. ing. Lepik'u arvamisel on see rohkem maapinna-vesi, mis pinnakoostise tõttu põhja ei saa imbuda; kõrgemas osas on põhjavesi juba 8—10 m sügavusel. Selle järele on ka kaevude sügavus. Raketega kaevud on 2,1—2,4 m madalamas ja 10—12 m sügavad kõrgemas linnaosas. Puurkaevude (arvult 264) sügavus on 15—18 m, ainult üksikud puurkaevud on kuni 90 m ja sügavamadki.

Linna all olev maa-ala on 908 ha suur; üldse aga on linnal 2 711 ha maad, siia kuulub ka Lilleoru mõisa maa, mis välja renditud.

Rakvere linn. Vaade Vallimäelt.

Vue de la ville de Rakvere prise de Vallimägi.

1922. a. rahvalugemise ajal oli Rakveres 1 002 maja 2 290 korteriga; praeguse ajani on küll terve rida uusi maju ehitatud, kuid linnavalitsusel pole selle kohta andmeid. Ühekordseid maju oli 855, kahekordseid 143 ja kolmekordseid 4. Puuehitisi on 863, kivist 81, segaehitisi 57 ja saviehitisi 1. Üle kahe kolmandiku korteritest on ühe-toalised korterid (595) ja kööktoad (921). Kortereid tuli iga maja kohta 2,2 ja iga korteri kohta, 3,3 elanikku. Korterte valgustamiseks tarvitatakse 1-toalistes suuremalt jaolt petroolilampe, kuna suuremaid kortereid enamasti elektriga valgustatakse. Viimaseil aastail on märgata elektrivalgustusele üleminekut. Voolu saamine (Kundast) on kergendatud.

Väljakäigukohad on suuremalt jaolt elamust eraldi; sügavad kaevud väljaheidete jaoks puuduvad, on vaid 1—2½ m sügavused augud, mille seinad tihti puuduvad või läbilaskvad on ja seetõttu ümbruse maapinda reostada võivad. Avalikke väljakäigukohti on ainult üks, turuplatsil. Mustus veetakse 1926. a. saadik Kullaaru mõisa. Kuivad jäänused veetakse aedadesse.

Rakvere tänavate üldpikkus oli 1930. a. 29 km; sellest munakividega kaetud 15, prügitatud 3 km, tsementmakadam-teed 464,5 m ja silutamata 10,5 km. Tänavate laius on 6—18 m, keskmiselt 10 m. Kõnniteed on enamasti paekivi-plaatidest, 0,7—1 m laiad. Tänavaid on valgustatud 26 km ulatusel elektrilampidega, valgustuspunkte 110. Lambid on 60-, 75- ja 100-vatilised. Valgustatakse ainult pimedatel öödel.

Suuremaist tööstusettevõttest oleks nimetada 2 nahavabrikut, tärklisevabrik, 2 riidevärvimis- ja kraasimistööstust. Nahavabrikute reoveed voolavad 0,25 km ulatusel lahtiselt läbi linna. Linna ettevõttest võiks nimetada tapamaja, kaalukoda, kaubahoovi; ka kõrgepingeliin Kunda vabrikust Rakverre ja vooluvõrk on linna omad.

Rakveres asuvad linna- ja maakonna-arstid. Haigemaja on 30 voodiga ja ruumide poolest väga viletsas seisukorras; ta on vana, väike, kitsas, poolkõdunenud, pole kaugeltki nõuetele vastav ega otsarbekohaselt ehitatud, nagu nähtub haigemaja küsimust otsustava linna ja maakonna segakomisjoni protokollist. 1928. a. on lõpuks otsus vastu võetud ehitada uus linna haigemaja ja selle läbiviimiseks samme hakatud astuma (2. aug. 1930. a. pandi nurgakivi). Nakkushaiguste jaoks eri maja ei ole. Desinfektsiooniks on olemas 3 hüdropulti ja 2 eskulaap-lampi; desinfektsiooni toimetab desinfektor. 1929. a. asutati mõne arsti poolt dr. V. Vichmanni eestvõttel erahaigemaja 15 voodiga; selles töötavad 2 arsti, 2 õde ja 2 teenijat. Arstiktakse peamiselt haavahaigeid ja antakse sünnitusabi.

Arste on Rakveres 18, neist 13 vabalt praktiseerivat, 2 sõjaväe ja 3 omavalitsuse teenistuses; hambaarste on 5 ja ämmaemandaid 5. Linnas on 2 apteeki: üks linna-, teine maavalitsuse oma. Ambulatoorset abi saab linnahaigemajas, tiisikushaigetele on nõuandepunkt, peale selle on veel emade ja rinnalaste nõuandekoht. 2 surnuaeda asuvad linnast 1—2 km eemal, 1 edelapoolsel linnaserval ja 1 Põllu t. ääres.

Elanikkude arv oli 1928. a. 1. okt. 13 640; neist 5 294 meeste- ja 7 346 naisterahvast. 1. XII 1929. a. 13 400, 1. VI 1930. a. 12 671, 1. VIII 1930. a. 11 972 elanikku. Elanikkude arv on 1922. a. saadik ligi poole võrra suurenenud, sest siis oli Rakveres 7 660 elanikku, neist 3 397 meeste- ja 4 263 naisterahvast. Eestlasi oli 89,9%, venelasi 4%, sakslasi 3,3%, juute 1,3%, muid rahvusi 1,5%. Usu järele oli 90,3% luteri usku, 6,2% ap.-õigeusk ja ülejäänud tunnistasid teisi uske. Võrrel-

des neid andmeid Virumaa teise suurema linna — Narva omadega näeme, et nii rahvuslik koosseis kui ka luteriusuliste ülekaal näitavad mõlemas linnas suuri lahkuminekuid: Rakvere on enam-vähem puht-eesi linn, Narvas aga on vene mõju suur.

Kaua aega pidi Rakvere ilma teatrit ja korralikkude seltsimajadeta läbi ajama; alles 1929. a. ehitati käsitöölise seltsi maja ja tule-
tõrje seltsi maja. Lähemal ajal jõuab lõpule ka rahvamaja ja haridus-
seltsi ruumika ja nägusa teatrimaja ehitus. Kinosid on linnas 2. Kiri-
kuid on 4: luteriusuliste, ap.-õigeusuliste, metodistide ja baptistide
kirik. Linna-omavalitsus omab järgmisi tähtsamaid maju: linnavalitsuse
maja, turu-kaubamaja, tapamaja, 3 alg- ja 1 keskkooli maja, haigemaja, linna-apteegi maja ja vanadekodu; ka Viru Maavalitsuse
maja on linna oma.

Võõrastemaju on 7; neist 4 asuvad vanades puumajades ja jäta-
vad tervishoiu mõttes mõndagi soovida.

Avalikke saunu on 2; üks mahutab korraga 80, teine 50 inimest. Pesuvesi võetakse puurkaevudest. Saunad on ruumide poolest veidi kitsad ja mitte päris otstarbekohaselt ehitatud. Omad saunad on raudteelastel, seminaril, vanadekodul ja vangimajal. Koduste saunade arv on väga väike. Rakvere linna omavalitsuse tähtsamaid samme peaks olema, kiires korras ehitada korralik rahvasaun kogu linna elanikkude tarvis, sest linna asustamise kuju poolest ei ole rohkem tarvis.

Avalikke jalutuskohti on 6; neist oleksid tähtsamad: Tammik, Vallimägi ühes Rakvere lossi varemetega, Rahvaaed ja mälestus-
samba väli.

Rakvere veevarustus ja kanalisatsioon.

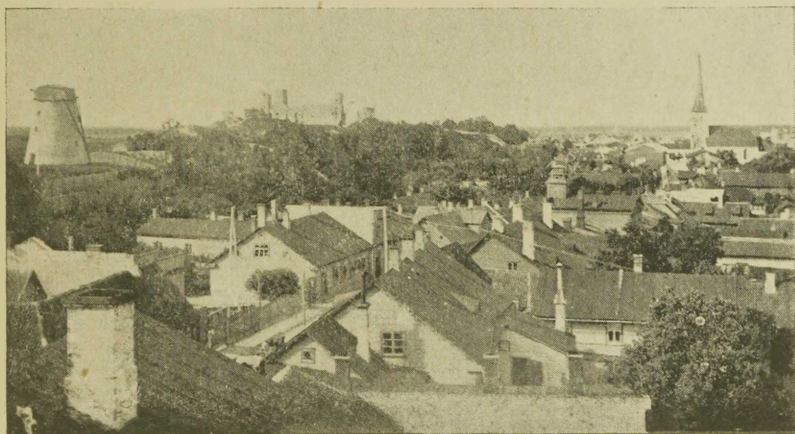
L'eau potable et les eaux d'égouts de Rakvere.

Rakvere elanikud saavad oma joogivee 946-st — suurelt jaolt mada-
last (2—2,5 m) raketega (682) — kaevust, kõrgemates kohtades on kae-
vude sügavus suurem (6—9 m); puurkaevusid on 264, neist enamik
15—18 m ja mõned üksikud sügavamad (kuni 90 m). Raketega kae-
vud on osalt lahtised ja neist võetakse vett rulliga või jälle on ra-
ketega kaevule asetatud pump. Rakked on osalt puust, osalt tse-
ment-torudest, enamasti aga paekivist laotud ja mitteveekindlad. Kõrgemates linnaosades on vesi hea, kuna madalamas maapind tihti
1—3 m sügavuselt roojastatud võib olla.

Rakvere linnas on uuritud 27 joogiveeproovi erinevatel aasta-
aegadel ja aastatel. Uuritud veest osutus 12 heaks, 4 kahtlaseks ja
11 halvaks. Rakveres on kõige enam raketega kaevusid uuritud, ni-
melt 12; puurkaevusid 8, allikaid 1, teadmata tüüpi kaevusid 5. Kloori sisaldus oli: 10—20 mg liitris 6-s, 20—30 mg 4-s, 30—50 mg

2-s, 50—100 mg 3-s ja üle 100 mg 12-s veevõtmiskohas. Karedusega alla 10 Saksa kraadi oli 1, 10—20⁰ karedusega oli 12, 20—30⁰ karedusega oli 11 ja ülejäänud 3 vett olid karedusega üle 30 Saksa kraadi.

Tuletõrje jaoks on olemas 4 reservuaari. Veevärki ei ole ja linnavalitsusel ei ole kavatsust seda niipea sisse seadma hakata. Võimalik oleks saada head vett Vallimäe nõlva moreenkihtidest. Tuleks uurida täpsalt põhjavee pinda Vallimäel ja samuti kindlaks määrata katsepumpamiste teel veehulka. See osa veevärgi sisseseadmistöödest oleks võrdlemisi kergesti teostatav. Raskem on juba vett majadesse toimetada, arvesse võttes, et linn asub kaunis suurel maa-alal ja et majad asuvad harvalt; torustik tuleks väga kallis. Kanalisatsiooni-

Rakvere linn. Vaade pritsimaja tornist.

Ville de Rakvere. Vue prise de la tour de la poste de pompiers.

võrk puudub Rakveres. Iga maja hoovis leidub prügikaste ja mustavee-auke, kuid suuremalt osalt ei ole nad veekindlad ja mustvesi valgub maa sisse laiali. Pinnavete ja osalt ka põhjavete kogujaks on peamiselt Soolika oja, mis läbib terve linna, rööbiti Pika tänavaga sihis lõunast põhja. Pinnavete äravooluks on lang igal pool küllaldane, ainult raudteejaama piirkonnas on ta puudulik. Linna kirdeosas roojastavad ümbrust kahe nahavabriku ja tärkliseabriku reoveed, olgugi et need veed kuni 4 sadestuskaevust läbi lähevad. Juba aastate vältel on nõutud reovete paremat puhastust, kuid siiski on seisukord endiseks jäänud; on küll lõpuks neile vabrikutele ülesandeks tehtud, õhukindlalt katta äraviiv lahtine kanal linna piirides, s. o. umbes $\frac{1}{4}$ km pikkuselt. Kolmandal nahavabrikul on linna lõunaosas korralik reovete puhastus, on olemas 5 sadestuskaevu ja kurn.

Liimivabrik, mille reoveed ümbrust võib-olla kõige enam roojastasid, seisab 1926. a. saadik.

Reovete eemaldamiseks läheks dr. ins. E. Leppiku järele tarvis kaks peamagistraali, teine teiselpool Soolika oja kaldal. Kummagi magistraali pikkus tuleks kuni 4 km, kusjuures loomulik lang küllaldane on, nimelt selle maa peal 10 m. Ühe peamagistraaliga kanalisatsiooni kava oleks kallim läbi viia. Magistraalide perioodiliseks pesemiseks saaks tarvitada ojavett. Suurema veekogu puudumisel, kuhu oleks võimalik lasta kanalisatsiooni vett, tuleb neid enne Soolika oja laskmist, allpool linna, põhjalikult puhastada. Selleks oleksid näit., kohased Emscher'i kaevud ja kurnad (bioloogiline filter).

Kirjandus.

Bibliographie.

Peale tekstis nimetatud allikate on veel järgmisi töid kasutatud:

1. *Rumma, J.* Maakonna geograaf. ülevaade. — 1922. a. üldrahvalugem. andmed. Viru maakond 1924. a.
2. *Grewingk, C.* Geologie von Liv- u. Kurland. 1861.
3. *Bekker, H.* Lühike ülevaade Eesti geoloogiast. — Koguteos „Eesti“ ja äratrükk sellest „Eesti loodus“ 1925, 31—61.
4. *Nõmmik, A., prof.* Kodumaa mullastik. — Koguteos „Eesti“ ja äratrükk sellest „Eesti loodus“ 1925. a., 97—149.
5. *Granö, J. G., prof.* Orienteeriv ülevaade: Koguteos „Eesti“ 1925. a.
6. *Lusberg, E., dr.* Lepra 1919.—28. a. — E. Statistika, 1928, nr. 84, 630—633.
7. *Puldrock, A., prof.* Uuemaid andmeid pidalitöbisist Eestis. — Eesti Arst, 1928, nr. 11, 393—395.
8. *Lepp, A.* Õppeasutised 1922—1927. — E. Statistika, 1928, nr. 76, 200—210.
9. *Lepp, A.* Alg- ja keskkoolid 1926./27. õ. a. — E. Statistika, 1928, nr. 79, 341—361.
10. *Lepp, A.* Alg- ja keskkoolid 1927./28. õ. a. — E. Statistika, 1929, nr. 88, 142—162.
11. *Lüüs, A., prof.* Sugemed väigaste laste kohta Eestis, 1923.
12. *Köstner, N.* Eesti sõdurite pikkus 1924. a. E. Statistika, 1927, nr. 65.
13. *Ohu, A.* Tuuled Eestis.
14. *Rammul, A.* Algkooli ruumid ja tervishoidlised tingimused, lk. 77—105; Keskkooli ruumid ja tervishoidlised tingimused, lk. 175—182; koguteoses „Haridus Eestis“, 1924.
15. *Reiman, H.* Haridus Eestis, 1924. Riigi Stat. Keskbüroo väljaanne.
16. Riikline aadress-raamat, 1926—27, 409—503; Riigi Stat. Keskbüroo väljaanne.
17. *Salzmann, J. A., dr.* Kurort Ust-Narova (Gungerburg), 1897,

18. *Sresnevsky, B., prof.* 25-jähr. Mittelwerte der Niederschläge 1886—1910. Dorpat, 1913.
19. *Sütt, J., cand.* Temperatuuriolud Eestis (käsikirjas).
20. E. V. Tervishoiu Peavalitsuse aruanne 1921. ja 1922. a., lk. 76.
21. *Tomberg, G.* Linnade ja alevite rahvastik. 1928. a. E. Statistika, 1929, nr. 89, 214.
- 21-a. *Tomberg, G.* Linnade ja alevite rahvastik. 1929. a. E. Statistika, 1930, nr. 101, 204—207.
22. *Tooman, A.* Tarvitajate- ja majandusühingud 1926. a. E. Statistika, 1927, nr. 73, 725—727.
23. *Tooman, A.* Ühistegeliste organisatsioonide juurekasv 1927. a. E. Statistika, 1928, nr. 77, 748.
24. Virumaa. Maakonna minevikku ja olevikku käsitav koguteos. Toimet. E. Rosenberg. Rakvere, 1924.
25. Viru maakond. 1922. a. üldrahvalugem. andmed ja teised Riigi Statistika Keskbüroo väljaanded.
26. Viru suvitusrand. Korraldanud E. Rosenberg. Rakvere, 1923.
27. *Volmer, L., dr.* Sünnitusabi andmine Eestis. Käsikirjas.
28. *Nikolajev, P.* Narva linna veevärk 1925—1926. 1926. Narva linnavalitsuse väljaanne.
29. *Lusberg, E., dr.* Rahvastik ja tervishoid Eestis. 1930. 111—113.
30. *Tomberg, G.* Suvitajad suvituskohtades. 1920.—29. a. E. Statistika, 1930, nr. 102, 281—285.

Résumé français.

L'arrondissement de Viru (Vierland) est situé dans la partie nord-est de l'Estonie et confine au nord au golfe de Finlande, à l'est à la Russie, à l'ouest à l'arrond. Harju (Harrien) et Järvamaa (Jerven) et au sud à l'arr. Tartumaa (Dorpater Kreis). L'étendue territoriale de l'arrondissement est de 7 387 km² ou 15,5% de l'Estonie, dont 300 km² sont de la superficie du lac Peipsi (Peipus) dans la partie ouest de l'arrondissement. Le nombre des habitants de l'arr. est de 150 000 ou 21 habitants par 1 km².

Le climat de la plus grande partie de l'arr. est temperé-continentale et seulement le climat dans la partie nord, du bord de la mer est temperé-maritime. Le tabl. 1 montre les températures moyennes mensuelles et annuelles des 2 stations météorologiques de l'arr. Viru — Narva-Jõesuu (Hungerburg) et Kunda — et des 2 villes de Tallinn (Reval) dans l'arr. Harju (Harrien), et de Tartu (Dorpat) dans l'arr. Tartu. Dans la station de villégiature Narva-Jõesuu la température moyenne a été en moi de 9°,1, en juin de 14°,5, en juillet de 17°,0, en août de 16°,0 et en septembre de 11°,3 la moyenne annuelle de 4°,5 et l'amplitude de 53°,4 C (1. tabl.).

La quantité de l'eau tombée (tabl. 2) est de 553 mm et le nombre moyen des jours avec eau tombée (tabl. 3) est de 162 par an; en mai et en juin de 11 jours, en juillet de 14, en août de 17 et en septembre de 13 jours. Le tabl. 4 montre la vitesse du vent.

Dans la partie nord-est de l'arr. Viru de la ville de Narva jusque à la ville de Tapa (Taps) sont situés des grands bassins environ de 2 400 km² de schiste combustible d'une épaisseur de 2—4 m à une profondeur de 0,5—4 m. Environ la moitié des bassins de schiste combustible est donnée en concession à des sociétés et à des personnes particulières. Dans Kohtla-Järve (Kohtel) le gouvernement de l'Estonie possède une fabrique pour l'extraction de schiste combustible d'huile, du bensing, crésol, d'huile de lampe et autres.

Le nombre des maisons d'habitations des communes rurales de l'arr. Viru était en 1922 a. d'après les résultats du recensement 17 952.

Le matériel des maisons était bois 92,5%, maçonnerie 5,7%, matériel mixte 1,6%, autre matériel et inconnu 0,2%. Le matériel des planchers des maisons d'habitation inspectées était planches 98,4%, pierre 0,9% et argile 0,7%. La hauteur des logements était de 1,5—2 m 6,8%, de 2—2,5 m 68,2%, de 2,5—3 m 23,6% et 3 et plus 1,4%.

Le cube d'air. de logement par homme était de moins de 10 m³ dans 7,0%, de 10—20 m³ dans 30,7%, de 20—30 m³ dans 22,9%, de 30—50 m³ dans 27,4%, 50 m³ et plus dans 12,0%.

La provenance et la qualité des eaux de boisson sont données dans le tabl. 7, et les résultats des analyses et les données détaillées sur chaque puits en particulier se trouvent dans le tabl. 28 à la fin de ce livre. On a analysé 277 échantillons d'eau dans les communes rurales, 27 échantillons dans le bourg Narva-Jõesuu (Hungerburg), 3 échantillons dans la ville de Narva et 27 échantillons dans la ville de Rakvere (Wesenberg), en total 344 échantillons dans l'arr. Viru. 220 (79,4%) des puits analysés dans les communes rurales sont des puits à margelle, dont 108 (49,1%) avaient l'eau bonne, 52 (23,6%) l'eau médiocre ou suspecte et 60 (27,3%) l'eau mauvaise. 6 fontaines à pompe avaient l'eau bonne et 3 l'eau mauvaise. 15 puits tubulaires avaient l'eau bonne, 2 l'eau médiocre et 2 l'eau mauvaise. 10 sources avaient l'eau bonne, 1 l'eau médiocre et 4 l'eau mauvaise. La quantité de chlor (Cl par litre d'eau) dans l'eau des puits des communes rurales atteint moins de 10 mg dans 32 (11,6%), de 10—20 mg dans 48 puits (17,4%), de 20—30 mg dans 42 (15,2%), de 30—50 mg dans 64 (23,2%), de 50—100 mg dans 59 (29%) et au — dessus de 100 mg dans 31 (11%) puits.

Le degré hydrométrique ou degré de dureté d'eau en degrés allemands (1° degré allem. = 1°,79 degr. français = 1°,25 degré anglais) était de moins de 10° dans 18 (10,5%), de 10—20° dans 44 (45,4%) puits, de 20—30° dans 25 (25,8%) et plus de 30° dans 10 puits de 97 puits, dont le degré hydrométrique était examiné.

Le nombre des écoles primaires dans les communes rurales de l'arr. Viru était en 1922/23 195 avec 13 311 écoliers, le nombre des écoles secondaires était 11 avec 2 313 écoliers. En 1927/28 a. le nombre des écoles primaires était 197 avec 10 286 écoliers et le nombre des écoles secondaires 14 avec 2 055 écoliers en suite de la guerre au cours de laquelle le chiffre des naissances a diminué.

Le nombre des organisations (sociétés, unions) dans l'arr. Viru était en 1926 a. 781 ou 1 organisation par 191 habitants ou de 52 organisations par 10 000 habitants. Le nombre des laiteries coopératives était en 1928. a. de 21 et le nombre des laiteries particulières de 5.

En 1922 d'après les résultats du recensement la population de l'arrond. Viru était de 149 273 habitants: 70 562 hommes et 78 711

femmes, dont 82,5% Estoniens, 14,7% Russes et 2,8% autres. Les données sur le mouvement de la population, sur la morbidité et la mortalité se trouvent dans les tableaux 12—22. Les coefficients de natalité dans l'arrondissement avec les villes de Narva et de Rakvere (Wesenberg) étaient en 1923—1929 18,8, 17,9, 181,1, 18,0, 18,2, 19,0, 18,8, 18,4 par 1 000 habitants. Les coefficients de naissance dans la ville de Narva étaient 17,8, 13,3, 14,8, 12,2, 12,9, 12,3, 12,1 et 13,6 par 1 000 habitants; dans la ville de Rakvere (Wesenberg) les coefficients étaient 18,3, 18,0, 17,2, 17,0, 14,9, 17,0, 21,5 et 17,7. La mortalité dans l'arr. Viru en 1923—1929 était 15,0, 15,1, 14,8, 15,7, 17,4, 17,2, 18,1 et 16,2 dans la ville de Narva la mortalité était 15,8, 15,3, 15,5, 17,1, 18,5, 16,7, 18,0 et 16,7; dans la ville de Rakvere 14,6, 16,6, 14,9, 18,9, 21,5, 19,7, 20,5 et 18,1 par 1 000 habitants. L'accroissement naturel de la population oscillait dans l'arrondissement Viru en 1923—1929 de 3,8 à 0,8, dans la ville de Narva 1,9 à —5,9, dans la ville de Rakvere de 3,7 à —6,7, dans l'arrondissement sans villes de 4,4 à 2,2 pour 1 000 habitants. L'accroissement naturel était en moyenne dans l'arrondissement Viru en 1923—1929 de 2,2, dans la ville de Narva de —3,1, dans la ville Rakvere de —0,4, dans l'arrondissement sans villes 3,6 pour 1 000 habitants. La mortalité des enfants de moins d'un an était en 1923—1929 dans l'arrondissement en moyenne de 11,2, dans la ville de Narva de 12,5, dans la ville de Rakvere de 10,2 et dans l'arrondissement sans villes de 11,2 par 100 naissances, non compris les morts-nés. Le tabl. 19 montre les causes des décès en l'arr. Viru, le tabl. 21 les maladies infectieuses enregistrées en 1923—1929.

L'arrond. Viru — est divisé en 16 districts médicaux (tabl. 23) dans chacun desquels il y a un médecin de district et une sage-femme, salarici par l'administration de l'arrondissement. Le médecin de district est tenue pour les honoraires fixes d'exercer des fonctions de médecin sanitaire, de médecin scolaire et de médecin pour les pauvres. En outre le médecin de district a le droit d'avoir une clientèle privée. Le nombre des habitants dans les districts médicaux varie entre 3 500 et 10 000, le nombre des écoles entre 3 et 17 et le nombre des écoliers entre 220 et 1 204. Il y a dans l'arrondissement 4 hopitaux, 16 médecins praticiens privés, 4 dentistes et 7 médecins vétérinaires, dans 9 districts médicaux vétérinaires et à 1 pharmacie dans chaque district.

La proportion des hommes aptes au service militaire était dans l'arr. Viru pendant 7 années (1921—1927) en moyenne de 80%, dont 77,0% du service armé et 3,0% au service dit auxiliaire, tandis que la moyenne pour l'Estonie entière était de 77,4%, dont 74,1% au service armé et 3,3% au service dit auxiliaire.

La proportion des exemptés pour causes physiques dans l'arr. Viru était 10,9%, dans l'Estonie entière 9,7%.

Les quantités d'alcool vendu (tabl. 11) en 1920—1929 étaient les suivantes: 1,498, 4,422, 3,412, 3,797, 2,953, 2,719, 3,125, 3,622, 3,462 et 3,011 d'alcool absolu par habitant de l'arr.

Le nombre des districts médicaux vétérinaires dans l'arr. de Viru est 9. L'effectif du bétail en l'arr. de Viru était en 1929: le nombre de chevaux était de 26 479, le nombre d'espèce bovine était de 71 007, le nombre d'espèce ovine était de 62 733, le nombre d'espèce porcine était de 31 141, le nombre de volailles était 174 286 et le nombre de ruches d'abeilles de 6 727.

Il y a dans l'arr. Viru 2 villes — Rakvere (Wesenberg) et Narva — et plusieurs bourgs et petits bourgs. Le nombre des habitants de la ville de Rakvere était 1. XII. 1929 de 13 400 et de la ville de Narva de 26 757. Dans la ville de Narva il y a des grandes manufactures de Kreenholm, Kalevivabrik (fabrique de draps) et Linavabrik (fabrique de lin).

Au bord de la mer sont situées des petits bourgs et stations de villégiature et de cure, nous mentionnons les plus importants, dont par exemple, Narva-Jõesuu (Hungerburg), Mereküla (Meriküll), Sillamäe, Toila, Karepa, Vainupea, Võsu et Käsnu (Kasper Wieck). Dans Narva-Jõesuu (Hungerburg) il y a 2 établissements de bains; le nombre des villégiateurs était en 1920 environ 5 000. Dans Võsu le nombre des villégiateurs était environ 600 tandis que dans les autres stations de villégiature le nombre des villégiateurs était environ 100 et moins.

Virumaa joogivee uurimise tulemused.

Résultats de l'analyse des eaux potables de l'arr. de Virru.

a	allikas,	source,	tn	tänav,	rue,
j	jäljed,	traces,	+	vesi on kõlvuline	
jõ	jõgi,	rivière,		ehk hea,	<i>l'eau est bonne,</i>
p	pumpkaev,	fontaine à pompe,	—	vesi on mittekõlvuline ehk halb,	<i>l'eau est mauvaise,</i>
pk	puurkaev,	puits tubulaire,	?	vesi on kahtlane,	<i>l'eau est suspecte</i>
r	raket. salvkaev,	puits à margelle,			<i>ou médiocre.</i>
t	talu,	la ferme,			

Lahtreis 5—7 tähendavad arvud milligramme 1 liitr. vees. Vee kaarduse 1 saksa kraad = 1,79 prantsuse = 1,25 inglise kraadiga.

Les nombres en les colonnes 5—7 expriment des milligrammes par litre d'eau. Degré hydrométrique 1° allemand = 1,79° français = 1,25° anglais.

Järiekorra nr.	Valla ja asula nimetus; veeuurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	Veevõtmise koht <i>Provenance de l'eau</i>				Kloor (Cl) Chlore	Ammoniaak (NH ₃) <i>Ammoniaque</i>	Salpeetrishape (N ₂ O ₃) <i>Nitrites</i>	Karedus saksa kraadides (CaO) <i>Degré hydrométr. allem.</i>	Vee kõlvulisus <i>Qualité de l'eau</i>
		Kaevu sügavus <i>Profondeur de puits</i>	Vee kaugus maapinnalt <i>Dist. de l'eau de la surface de la terre</i>	Veekihi paksus <i>Hauteur de l'eau</i>	meetrites <i>mètres</i>					
	Aaspere vald. (aug. 1928. a.)	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Aruvärava t.	r	2,7	1,7	1	14	0	0		+
2.	Joonasauna t.	r	4	2,3	1,7	32	0	0		+
3.	Karjatooma t.	r	2,8	1,4	1,4	40	0,1	0,1		?
4.	Kramp, asunik	r	6	3,2	2,8	46	0	0		+
5.	Kustu t.	r	3	1,8	1,2	50	0	0		+
6.	Madijaani t.	r	3,6	1,6	2	30	j	j		?
7.	Mikkeri t.	r	3	1	2	14	j	0		+

Järjekorra Nr.	Valla ja asula nimetus; veeuurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	koht prov.	sug. prol.	kaug. dist.	paks. haut.	Cl	NH ₃	N ₂ O ₃	kar. dur.	kõlv. qual.
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
8.	Mohrfeldt, asunik	r	4,2	1,7	2,5	30	j	j		?
9.	Otsa saunik	r	5,5	3,5	2	50	0	j		+
10.	Peetri t.	r	4	2,5	1,5	15	0,05	0,2		—
11.	Riiamaa t.	r	4,1	2,6	1,5	32	j	0		+
12.	Veskirahva t.	r	2,1	1,4	0,7	18	0	0		+
	Auvere-Joala vald. (aug. 1924. a.)									
13.	Betlem'i t.	r	5,5	5	0,5	160	0	0	29,5	+
14.	Joonase koht	r	4	3	1	66	j	0	23,3	+
15.	Juhksoo t.	r	2,5	1	1,5	24	j	j	12,5	?
16.	Kaasiku t.	r	5,5	5	0,5	110	j	0	20,5	+
17.	Kaeramäe t.	r	6	2	4	100	0	0	30,0	+
18.	Kaeramäe 7-a t.	r	4	3,5	0,5	220	0	0	33,3	?
19.	Kalmu t.	r	5,5	5	0,5	80	0	0	21,0	+
20.	Kivili t.	r	6	5	1	20	0	0	16,0	+
21.	Knude, metsavaht	jõ				18	0	0	7,5	?
22.	Kärekonna koht	r	3,5	3	0,5	140	0	0	31,5	?
23.	Lillaotsa t.	r	6	4	2	100	0	0	29,0	+
24.	Luksi koht	r	3	2,5	0,5	40	0	0	20,5	+
25.	Metsaülema m.	jõ				22	j	0	5,6	?
26.	Mägari t.	r	5	4,5	0,5	210	0	0	23,3	?
27.	Niine t., Metsküla jõgi	jõ				19	j	j	7,8	?
28.	Otsa t.	r	5,5	4,5	1	54	0	0	25,8	+
29.	Saare A. t.	a				64	0	0	8,1	+
30.	Saare J. t.	r	6	4	2	110	0	0	25,5	+
31.	Sadulakivi t.	r	6	4,5	1,5	30	0	0	19,3	+
32.	Seebergi koht	r	3,5	1	2,5	22	j	0	11,3	+
33.	„Valge Süsi“ o/ü. — Must jõgi	jõ				20	j	0	6,5	?
	(sept. 1928. a.)									
34.	Asmeli koht	r	1,9	0,5	1,4	68	0,1	0,3		—
35.	Auvere mõis	r	3	0,5	2,5	46	0,2	0		?
36.	Kaasiku t.	pk	10			12	0	0		+
37.	Kaevu t.	r	4,5	0,5	4	26	0	0		+

Järjekorral Nr.	Valla ja asula nimetus; veeuurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	koht	sug.	kang.	paks.	Cl	NH ₃	N ₂ O ₃	kar. dur.	kõlv. qual.
		prov.	prol.	dist.	huut.					
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
38.	Kampuse koht	r	2,3	0,6	1,7	72	0,1	0		?
39.	Kase t.	r	2,1	0,5	1,6	30	0,1	0,15		—
40.	Kitsas'e m.	r	4	0,5	3,5	180	0,15	0		?
41.	Lomp'i koht	r	2	0,3	1,7	50	0,15	j		—
42.	Süda, asunik	r	3,2	0,2	3	40	0,1	0		?
43.	Tiigi t.	r	4	1	3	36	0,05	0		+
44.	Torpani J. t.	r	2,1	0	2,1	232	0,05	j		?
45.	Torpani M. t.	p	3,5	0,5	3	42	j	0		+
46.	Torpani T. t.	r	3,2	2,6	0,6	64	0,05	0,3		—
	Avanduse vald. (1926. a.)									
47.	Nadalama ühispiimatal.	p	7	2	5	8	j	0	11,7	+
48.	Padu ühispiimatal.	pk	17			8	j	0	10,2	+
	Erra vald. (aug. 1928. a.)									
49.	Nurga t.	r	4,7	2,2	2,5	28	j	0		+
50.	Sillaotsa t.	r	2,3	0,1	2,2	82	j	0		+
51.	Vallamaja	r	3,3	0,6	2,7	46	0	0		+
	Haljala vald. (aug. 1928. a.)									
52.	Jaanimardi t.	r	3,2	1,5	1,7	22	0	0		+
53.	Jakobi t.	r	4,5	2	2,5	24	0	j		+
54.	Kolado t.	r	6	2,5	3,5	160	0	0		+
55.	Krauli t.	r	6	4,5	1,5	20	0	0		+
56.	Köstri maja	r	5	2	3	46	0	0		+
57.	Liiva t.	r	3	1,8	1,2	36	0	0		+
58.	Naela koht	r	6,2	3	3,2	30	0	j		+
59.	Nurga t.	r	4	0,5	3,5	20	0	j		+
60.	Teedla t.	r	6	1	5	32	0	0		+
61.	Tõnikse t.	r	2,6	1	1,6	30	0	0		+

Järjekorra Nr.	Valla ja asula nimetus; veeuurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	koht prov.	stlg. prof.	kaug. dist.	paks. haut.	Cl	NH ₃	N ₂ O ₃	kar. dur.	kõlv. qual.
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
62.	Vanamõisa töölise maja	r	5,3	2,3	3	30	j	0		+
63.	Vespali m.	r	5	3	2	20	j	0		+
	Järve vald. (sept. 1928. a.)									
64.	Aadermanni t.	r	3,8	0,2	3,6	120	0,2	0,1		—
65.	Iili t.	pk	12			18	0,05	0		?
			alla							
66.	Kohtla-Järve rahvamaja	pk	20			36	0	0		+
67.	Kriisa t.	r	2,4	0,9	1,5	14	j	0		+
68.	Liisu-Jaani t.	r	3,2	0,2	3	60	0,15	0		?
69.	Naeri t.	pk	16			10	j	0		+
70.	Parve t.	r	5,2	4,1	1,1	60	j	0		?
71.	Välja t.	r	6	5,4	0,6	74	0,05	j		?
72.	Võhma t.	r	3,9	1,1	2,8	40	0,05	0,1		—
	Jõhvi vald. (sept. 1928. a.)									
73.	Kleemanni t.	r	3,3	0,4	2,9	8	0,15	0		?
74.	Paju t.	r	6	0,4	5,6	30	0,2	0		—
75.	Plistkini t.	r	4	0	4	36	j	0		+
76.	Puusepa t.	r	5,4	1,4	4	50	0,2	0		—
77.	Torni t.	r	14	0,5	13,5	38	j	0		+
78.	Värava t.	r	6	2,5	3,5	34	0,15	0		—
79.	Ädise mõisa end. töölism. 1	r	6	0,4	5,6	36	0,05	j		?
80.	Ädise mõisa end. töölism. 2	r	5,4	0,4	5	40	j	0		+
	Kalvi vald. (november 1930. a.)									
81.	Aaviku t.	a	1	0	1	8	0	0		+
82.	Abaja t.	r	5	1	4	95	0,2	0		—
83.	Adriku t.	r	6,5	5,8	0,7	98	0,2	j		—
84.	Aseri vabr. (töölism. vabr. piirk.)	r	3	0,5	2,5	220	0,3	j		—

Järelkorra Nr.	Valla ja asula nimetus; veeuurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	koht prov.	süg. prof.	kaug. dist.	paks. haut.	Cl	NH ₃	N ₂ O ₃	kar. dur.	kõlv. qual.
			metr.							
			1	2	3					
85.	Koila veski	jõ	1			98	0,1	0		?
86.	Kõstri t.	r	5	1,7	3,3	106	0,2	0		—
87.	Lemmendiku t.	r	2,5	1,5	1	106	0	0		+
88.	Lõheke t.	r	5,5	1	4,5	195	0,2	0		—
89.	Nurkeni koht	r	3,3	0,7	2,6	17	0	0		+
90.	Seidelbergi a:t.	r	5	0,5	4,5	74	0,6	0,04		—
91.	Vasari koht	r	1,5	1	0,5	11	0,1	j		—
	Kohtla vald. (november 1930. a.)									
92.	Kohtla asundus	r	5,5	4,2	1,3	56	j	0,02		—
93.	Kohtla raudteejaam	pk	14			23	0,1	0		?
94.	Roodeni t.	r	3,5	1,5	2	100	0,3	0,04		—
95.	Sõitini kauplus	pk	12			8	0,6	0		—
96.	Vaatsepa t.	pk	18			17	0	0		+
	Kose vald. (sept. 1924. a.)									
97.	Alase t.	r	5	3	2	76	0	0,1	33,5	—
98.	Barõgin'i t.	r	4	2	2	64	0,4	j	28,3	—
99.	Boitsov'i t.	r	2,5	1	1,5	22	0	0,9	9,3	—
100.	Bõstrov'i t.	r	3	2	2	66	0,4	j	30,5	—
101.	Fookina koht	r	3	1	2	48	j	j	25	?
102.	Jermakov'i t.	r	2,5	1	1,5	48	j	j	28	?
103.	Kordonimaja kohalt, Tser- novka jõgi	jõ				24	j	j	8,3	?
104.	Krasnov'i t.	r	4	1	3	90	j	0	39,8	+
105.	Kriuša küla ühiskaev (Kriuša jõe vasak. kaldal)	r	5	2	3	58	j	0	26	+
106.	Kusnetsov'i t.	r	3,5	2,5	1	36	0,1	0,1	17,8	—
107.	Lenin'i t.	r				40	0	0	22	+
108.	Männiku t.	r	4	1	3	48	0	0	28	+
109.	Niisova t.	r	2,5	1	1,5	24	j	0,3	10,5	—
110.	Novikov'i t.	jõ				30	0	0	9	?
111.	Piskarev'i t.	r	2,5	1	1,5	36	0,6	0	19	—

Järjekorra Nr.	Valla ja asula nimetus; veeuurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	koht prov.	süg. prof.	kaug. dist.	paks. haut.	Cl	NH ₃	N ₂ O ₃	kar. dur.	kõlv. qual.
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
112.	Poskin'i t.	r	4,5	2	2,5	72	0	j	44,3	?
113.	Šiglitsov'i t.	r	4	2	2	54	0	0	21	+
114.	Šapkin'i t.	r	10	4	6	50	0	0	23	+
115.	Šubin'i t.	r	2,5	1	1,5	20	0	0,9	7,8	—
116.	Smirnov'i t.	r	4	3	1	88	0,6	0,5	29	—
117.	Sosnovski t.	r	3,5	1,5	2	54	0	j	25,8	?
118.	Sudakov'i t.	r	5	3	2	60	j	j	24,5	?
119.	Steklov'i t.	r	4	3	1	80	0	0	37,5	+
120.	Tarakanov'i t.	r	4	2	2	74	0	j	36	?
121.	Trepov'i t.	r	4	2	2	80	0,3	0,9	38,5	—
122.	Vallamaja	jõ				18	0	0	7,5	?
Kunda-Malla vald. (aug. 1928. a.)										
123.	Dello koht	r	2,4	1,4	1	20	0	j		+
124.	Mikkeri t.	r	4,6	3,5	1,1	14	0	0		+
125.	Parinbachi koht	r	2,5	1	1,5	166	0,2	0,5		—
126.	Piisbe t.	r	5	4	1	20	0	0		+
127.	Rahvaülikool — Kunda m.	p	8			30	0	0		+
128.	Saaremetša t.	r	0,9	0,2	0,7	48	0,1	0		?
129.	Vasli t.	r	1,5	0,3	1,2	44	0,15	0		?
130.	Villemi t.	r	8	6	2	100	j	0,7		—
131.	Vinkeli koht	r	2,4	2,1	0,3	20	0	0		+
Pada vald. (aug. 1928. a.)										
132.	Padamõisa end. tööl. maja	r	2,1	1,1	1	24	0	0		+
133.	Penderi t.	r	2,4	1,5	0,9	32	0	0		+
134.	Poomi t.	r	8	4,5	3,5	20	0	0		+
135.	Reinu t.	r	2	0,4	1,6	32	0	0,1		?
136.	Ridi koht	r	2,3	1,2	1,1	122	j	0		+
137.	Rohtmetsa t.	r	8	4,5	3,5	66	0	0		+
138.	Särmi as.-koht	p	14			14	j	j		+
139.	Takjase t.	r	4	2	2	6	0,15	0		?
140.	Trellmanni t.	r	2	0,7	1,3	22	0	0		+

Järjekorra Nr.	Valla ja asula nimetus; veeuurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	kõlt prov.	süg. prof.	kaug. dist.	paks. haut.	Cl	NH ₃	N ₂ O ₅	kar. dur.	kõlv. qual.
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Palmse vald. (juuli 1922. a.)									
141.	Aado t.	r	5	3	2	20	0,15	0,1	14	—
142.	Võsu teemaja	r	3	2	1	50	0,2	0,3	20	—
	(september 1925. a.)									
143.	Baumann m.	r				140	j	0	16,4	+
144.	Espenbergi m.	r	6,5	4,5	2	98	j	0	22,7	+
145.	Jahkmanni t.	r	4	2,5	1,5	66	0	0	16,4	+
146.	Langsepa suvila	r	4,5	2,5	2	64	0	0	19,3	+
147.	Mahkvei m.	r	3,7	2,8	0,9	76	0,05	0,1	18,7	—
148.	Paulsoni m.	r	3,5	2,5	1	58	0	0	16,4	+
	(aug. 1927. a.)									
149.	Elbergi m.	r	6			24	0,05	0	7,2	+
150.	Elmati m.	r				12	0,05	0	5,1	+
151.	Klemmi m.	r	3,5	2,8	0,7	48	0,2	j	5,7	—
152.	Uus t.	r				54	0,1	0	18,3	?
153.	(koht teadmata)	r				58	j	0,1	10,7	?
154.	„ „	r				40	0,05	0,1	7,0	—
	(aug. 1928. a.)									
155.	Isopi m.	r	5	4,3	0,7	12	0	0		+
156.	Koolimaja	r	3,4	2,4	1	14	0	0		+
157.	Poltmanni m.	r				26	0	0		+
158.	Pontuse m.	r	3,5	2,5	1	70	0,2	0,15		—
159.	Posti m.	r	7	6	1	74	0,05	0		?
160.	Rommi m.	r	3,5	2	1,5	10	0	0		+
161.	Tarti m.	r	2,5	1,5	1	26	0	0		+
162.	Tomsoni m.	r	6	4,5	1,5	126	0,15	0		?

Järjekorra Nr.	Valla ja asula nimetus; veeuurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	koht prov.	süg. prof.	kaug. dist.	paks. haut.	Cl	NH ₄	N ₂ O ₅	kar. dur.	kõlv. qual.
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Peetri vald. (november 1930. a.)									
163.	Hermamäe mõis	pk				119	0,1	0,03		—
164.	Kaali t.	r	2,5	0	2,5	20	j	j		?
165.	Kiviristi t.	r	3	2	1	41	j	j		?
166.	Lapiotsa t.	r				45	0,1	0		?
167.	Nurme t.	r	6	5	1	19	j	0,02		—
168.	Peetristi t.	r	4	2	2	27	j	j		?
169.	Pooluse veski	a	2	0	2	7	0,2	j		—
170.	Rikkapõllu t.	r	3,5	0	3,5	18	0	j		+
171.	Tuulukse t.	r	5	1,5	3,5	59	0	j		+
	Porkuni vald. (1926. a.)									
172.	Porkuni ühispiimatal.	pk	38			8	j	0	9,8	+
	Püssi vald. (sept. 1928. a.)									
173.	Aia koht	r	2,1	0,7	1,4	18	0,05	0		?
174.	Hintso koht	amk	1,4	0,1	1,3	10	0,15	0		—
175.	Innuse t.	r	3,9	1,4	2,5	246	0,05	0		?
176.	Kormi t.	r	2,4	1,4	1	88	0,05	j		?
177.	Laurbergi t.	r	2,6	1,2	1,4	30	0,1	0		—
178.	Leitneri m.	r	3,5	1	2,5	160	0,05	0		?
179.	Lullu t.	r	1,3	0,3	1	24	0,15	0		?
180.	Neero koht	r	2,2	0,1	2,1	6	0,05	0		?
181.	Pihkva koht	r	2,1	0,7	1,4	34	0,15	0,3		—
182.	Purtse-Matka külakaev	r	9,6	0,4	9,2	12	j	0		+
183.	Purtse asund.	o			0,4	10	0,2	0		—
184.	Püssi mõisa end. töötl.-maja	r	2,6	0,6	2	200	0	0		+
185.	Siro koht	r	2	0,2	1,8	30	j	0		+
186.	Suubani t.	r	18	1	17	8	0	0		+
187.	Tapneri t.	r	1,7	0,5	1,2	30	0,15	0		?

Järjekorra Nr.	Valla ja asula nimetus; veeuurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	koht prov.	süg. prof.	kaug. dist.	paks. haut.	Cl	NH ₃	N ₂ O ₅	kar. dur.	kõlv. qual.
			metr.							
	Salla vald. (1926. a.)	1	2	3	4	5	6	7	8	9
188.	Emumäe piimatal.	r	1	0,5	0,5	6	0	j	11,2	?
189.	Salla ühispiimatal.	r	16	2	14	50	0,2	0,2	13	—
190.	Tammiku ühispiimatal.	pk	40			8	0,1	0	12,2	+
	Sõmeru vald. (november 1930. a.)									
191.	Aari koht	r	6	3,5	2,5	124	0	j		+
192.	Aluvere algkool	r	6	4	2	20	0,1	0		?
193.	Antstooma t.	r	6,5	5,5	1	41	j	0		+
194.	Arkna mõisa veski	pk	6,5			8	0	0		+
195.	Kuusiku t.	r	4,5	1,5	3	8	0	0		+
196.	Mardirahva t.	r	3	1,5	1,5	4,4	1,3	0,32		—
197.	Pogrialliku t.	a	0,7	0	0,7	12	0	0		+
198.	Roodevälja mõis	p				68	j	0,03		—
199.	Uhtna mõis	a	0,5	0	0,5	7	0	0		+
200.	Venetoa t.	r	8	7	1	14	0	j		+
201.	Überbachi koht	r	2,5	0,3	2,2	18	0,1	0,08		—
	Tudulinna vald. (juuli 1296. a.)									
202.	Vallavanema t.	r				10	1,2	0,6	13	—
203.	Võsu mõis	r				10	0,4	0	14	—
	Vaivara vald. (juuni 1924. a.)									
204.	Arupealine t., suvila nr. 7	a	3,5	1,5	2	16	0	0	12,8	+
205.	Arupealine t.	p	8	7	1	12	0	0	11,8	+
206.	Bormann'i t.	r	5	4	1	42	0	0	11,8	+
207.	Buschmann'i m.	r	5	3	2	104	0,15	0,7	20,3	—
208.	Kaasiku m.	r	10	8	2	24	0	0	11,5	+
209.	Kidenitu oja	o				60	0	0	11,8	?
210.	Lennumäe t.	r	4	3	1	84	0	0	28,5	+

Järjekorra Nr.	Valla ja asula nimetus; veeuurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	koht prov.	süg. prof.	kaug. dist.	paks. haut.	Cl	NH ₃	N ₂ O ₃	kar. dur.	kõlv. qual.
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
211.	Lennumäe t., suvila nr. 2 ja 3 vahel	r	3	1	2	28	0	0	20,0	+
212.	Orgu m.	pk	15			16	0	0	16,5	+
213.	Poormann'i t.	a				60	j	0	11,8	+
214.	Postkontor	r	3	1,5	1,5	22	0	0	17,8	+
215.	Pärtli t.	a	1	0,5	0,5	44	0	0	14,3	+
216.	Reino m.	p	10			42	0	0	12,3	+
217.	Sillamäe apteek	r				104	0	0	8,5	?
218.	„ jögi	jõ				10	j	0	7,0	?
219.	„ kuursaal	a	1	0,1	0,9	18	0	0	8,8	+
220.	„ mõis	r	3	1,5	1,5	20	0	0	11,3	+
221.	„ veski	a	0,5	0	0,5	32	j	0	10,5	+
	(aug. 1925. a.)									
222.	Baard'i m.	r	4	2	2	7	0	0	16	+
223.	Erras'e m.	r	7	1	6	38	0	0	17	+
224.	Jaagrahva t.	r	9	1	8	8	0	0		+
225.	Kessler'i m.	r	14			18	0	0	15	+
226.	Kindlam'i m.	r	2	0,7	1,3	8	0	0		+
227.	Kõrbe m.	r	8	1	7	8	0	0		+
228.	Orgo m.	r	2	0,7	1,3	18	0	0	17	+
229.	Promend'i m.	r	2	0,7	1,3	7	0	0		+
230.	Reinholdt'i m.	pk	13	5	8	18	0	j	15	+
231.	Reinson'i m.	r	3	1,8	1,2	7	0	0		+
232.	Sebar'i m.	r	3	1	2	7	0	0		+
233.	Soome m.	r	2	1	1	8	0	0		+
234.	Trubach'i m.	pk	12	6	6	33	0	0	17	+
235.	Truu m.	r	3	1	2	8	0	j	15	+
236.	Uustalu m.	pk	12	3	9	28	0	0	17	+
237.	Vichterstein'i m.	r	16	3	13	28	0	0		+
	(november 1930. a.)									
238.	Annuse t.	r	5,5	1	4,5	46	j	j		?
239.	Baurvonni m. Vesi sisal- dab eetriga lendumatut õli 18 mg liitris	r	2	0,5	1,5					—

Järjekorra Nr.	Valla ja asula nimetus; veeuurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	koht prov.	süg. prof.	kaug. dist.	paks. haut.	Cl	NH ₃	N ₂ O ₃	kar. dur.	kõlv. qual.
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
240.	Koidu t.	r	4	0,3	3,7	9	j	j		?
241.	Sillamäe söögim.	r	6,5	4	2,5	81	0	j		+
242.	Türsamäe asund.	r	4,5	0	4,5	21	j	j		?
243.	Vaivara asund.	r	5	2,5	2,5	14	0,1	j		—
	Vao vald. (1926. a.)									
244.	Triigi Avispea ühispiimat.	pk	30			10	0,2	0	11,4	+
245.	Väike-Maarja ühispiimat.	pk	22	10	12	7	0,1	0	10	+
	Varangu vald. (november 1930. a.)									
246.	Andreксе t.	a				13	0,2	0		—
247.	Antsurahva t.	r	2,5	0,5	2	40	j	j		?
248.	Kangru t.	r	4	2,5	1,5	211	0,3	j		—
249.	Kreemeri maja	r	2	0,75	1,25	31	0,1	0		?
250.	Kõrtsirahva t.	p	2,5			50	0,3	0,02		—
251.	Mudaaugu t.	r	3	1	2	114	0,2	0		—
252.	Rohna t.	r	6	0,2	5,8	42	j	0,01		—
253.	Selja koolim.	a				13	j	0		?
254.	Teni t.	r	2	1	1	192	0,4	0,08		—
255.	Tõnikse t.	r	3,7	2	1,7	16	0,1	0,04		—
	Vihula vald. (november 1930. a.)									
256.	Kingsepa t.	r	1,8	1	0,8	8	0,3	j		—
257.	Kolgi koht	r	2	0,5	1,5	25	0,1	j		—
258.	Metsavahi t.	r	3	0,3	2,7	62	0	0		+
259.	Müüriku t.	a	1,2	0	1,2	19	0,3	0		—
260.	Oja koht	r	3	0,3	2,7	24	0,2	0		—
261.	Sepa t.	r	2,3	1	1,3	30	0,2	0,12		—
262.	Toomarahva t.	r	2,7	1,2	1,5	13	j	j		?
263.	Tõveristi t.	pk	11			33	0,1	0		+
264.	Uustalu t.	r	2,5	1	1,5	44	0,1	0		?

Järjekorra Nr.	Valla ja asula nimetus: veeuurimise aeg <i>Communes rurales et termes; le temps de l'analyse</i>	koht prov.	stüg. prof.	kaug. dist.	paks. haut.	Cl	NH ₃	N ₂ O ₃	kar. dur.	kõlv. qual.
			metr.							
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
265.	Vainupea kaupl.	r	2	1	1	8	0,1	j		—
266.	Vihula koolim.	p	11			40	1,0	0,06		—
267.	Värava t.	r	3,5	0,3	3,2	5	j	0		+
	Voka vald. (november 1930. a.)									
268.	Kleemetsa koht	r	4,5	0,7	3,8	28	j	0		+
269.	Laiekivi koht	r	3	0,3	2,7	20	0	0		+
270.	Lillemäe t.	a	2	1	1	13	0	0		+
271.	Männiku t.	auk	2,5	0	2,5	15	0	j		?
272.	Pärnamaa t.	r	3,5	1	2,5	62	0	0		+
273.	Teelahkme t.	r	6	1,5	4,5	46	0,1	j		—
274.	Tügi t.	r	3	2	1	77	j	j		?
275.	Voka asund.	a				7	0,1	j		—
276.	Voka vabr. töölism.	jõ	0,5			3	0,4	j		—
277.	Voka vallamaja	r	9	8	1	62	0,1	0,08		—
	Narva-Jõesuu alev. (juuli 1922. a.)									
278.	Hollandi konsuli m.	r				82	0,1	0,7	26,6	—
279.	Sadam, Narva jõgi	jõ				8	0,15		7,2	—
280.	Sõjaväe-sanatoorium, Narva jõgi	jõ				64	0,2	0,6	14,1	—
	(juuli ja aug. 1924. a.)									
281.	Aia tn. 1, Sõjaväe-sanat.	r	3,5	2	1,5	52	0	0	17,5	
282.	Aia tn. 2, Viru lastekaitse- ühingu suvekolonii	r	5	4	1	30	0,4	j	18	?
283.	Aia tn. 4, dr. Salzmanni pansion „Sanatoorium“	r	5,5	5	0,5	56	0	0	18,6	+
284.	Haani tn. 1, Tallinna laste- kaitse-ühingu suvekolonii	r	5	4	1	24	0	0	18	+
285.	„Kalur o/ü.	r				28	on	on	28,8	—

Järiekorra Nr.	Valla ja asula nimetus; veeuurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	koht prov.	süg.	kaug.	paks.	Cl	NH ₃	N ₂ O ₅	kar. dur.	kõlv. qual.
			prof.	dist.	haut.					
			metr.							
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
286.	Kesk tn. 7	r	6,7	5,2	1,5	28	0	0,7	17,3	—
287.	Kudruküla	a				16	0	0	7,5	+
288.	Kudruküla tn. 6	r	14			22	0	0	13,3	+
289.	Kudruküla tn. 8	r	14			68	0	0	17,5	+
290.	Luha t., kuursaal, kaev 1	r				18	0	0	10,5	+
291.	Luha tn., kuursaal, kaev 2	r				62	j	0	19	+
292.	Luha tn., kuursaal, kaev 3	r				14	0,6	0	17	?
293.	Luha tn., kaev 2	r	5	4,5	0,5	28	0	0	16,5	+
294.	Luha tn. 62	r	2,5	0,5	2	32	j	0	10	?
295.	Magerburg, Rosona jõgi	jõ				38	0	0	10	?
296.	Narva jõgi, A/S. „Naroova“ läh., 10 m kaldalt	jõ				60	0	0	7	?
297.	Narva j., „sadama pumba“ läh., 10 m sadamasillalt	jõ				64	0	0	6	?
298.	Poska tn. 76	r	15			62	0	0	11,5	+
299.	Sepa tn. 9	r	14			30	0	j	19,8	+
300.	Vabaduse tn. 30	r	3	2,5	0,5	40	0	j	19	?
301.	Vabaduse tn. 41	r	1,5	0,5	1	38		j	15,6	—
302.	Vabaduse tn. 71, kaev 1	r	4	2,5	1,5	26	j	0	18,3	?
303.	Vabaduse tn. 71, kaev 2	r	4	2,5	1,5	36	j	j	16,6	?
304.	Vabaduse tn. 85	r	3	2,5	0,5	62	0,2	j	16,3	?
Narva linn. (24. juulil 1922. a.)										
305.	Joala tn. 112					190	2,2	0,67	30,6	—
306.	Joala tn. 163					332	2	0,93		—
307.	Joala tn. 175					336	3	4		—
308.	Linna veevärk ¹⁾ I kaev	jõ				12	0	0,01	6,75	?
309.	Linna veevärk ²⁾ II kaev	jõ				12	0	0,01	6,75	?
310.	Narva j. ülalpool vabrik. ³⁾	jõ				8	0	j	6,33	?
311.	Narva jõgi 100 m ülalpool linna veevärki	jõ				12	0	0,012	6,75	?

1) Üldkaredus 6,75⁰, baktere 1 sm³ 3014, Colitiiter 2,0 sm³

2) „ 6,75⁰, „ „ 3280, „ 2,0 „

3) „ 6,33⁰, „ „ 2960,

Järjekorra Nr.	Valla ja asula nimetus; veeuurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	koht prov.	süg. prof.	kang. disl.	paks. haut.	Cl	NH ₃	N ₂ O ₃	kar. dur.	kõlv. qual.
			metr.							
			1	2	3					
	(26. oktoobr. 1924. a.)									
312.	Linna veevärk	jõ				12			5,4	?
	(21. novembr. 1928. a.)									
313.	Kalevivabriku veevärk	jõ				10	0,3	0	8,7	—
314.	Kreenholmi vabr. veevärk	jõ				16	0,1	0	5,6	—
315.	Linavabriku veevärk	jõ				8	0,5	0	6,4	—
316.	Linna veevärk	jõ				18	0,1	0	5,9	—
317.	Narva jõgi ülalpool koske	jõ				12	0,4	0	6,7	—
	Rakvere linn. (18. sept. 1928. a.)									
318.	Härma tn. 3	r				96	j	j	23	?
319.	Karja tn. 4	pk				16	j	0	13,5	+
320.	Karja tn. 6	pk				20	j	j	13,4	+
321.	Laada tn. 24 (linna avalik kaev)					228	0,5	0,06	36	—
322.	Pikk tn. 46	r				20	0,1	0,04	20,1	—
323.	Pikk tn. 46	a				20	0,1	j	17,3	+
324.	Posti tn. 31	r				112	0	j	27,4	?
325.	Tööstuse tn. 7	pk				196	j	0,05	34	?
	(3. aug. kuni 5. sept. 1930. a.)									
326.	Härma tn. 13	r	6,3	3,3	3	120	0	j	26,8	+
327.	Laada tn. 16	r	4	1,5	2,5	18	0	j	16,5	+
328.	Malmi tn. 18	r	5	3	2	130	0	0	27,6	+
329.	Palvemaja tn. 18	r				16	0	0	9,5	+
330.	Pikk tn. 20	pk				42	0	0	11,2	+
331.	Pikk tn. 34	r				25	0	0	13	+
332.	Roosi tn. 14	r	4,5	2,4	2,1	122	j	0,2	23,2	—
333.	Tallinna tn. Grünreichi saun	pk	49,5			55	0,3	j	15,2	—
334.	Tartu tn. 18	r	4,5	3,3	1,2	140	0	j	16,5	+

Järjekorra Nr.	Valla ja asula nimetus; veeurimise aeg <i>Communes rurales et fermes; le temps de l'analyse</i>	koht prov.	slg. prof.	kaug. dist.	paks. haut.	Cl	NH ₃	N ₂ O ₃	kar. dur.	kõlv. qual.
			metr.							
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
535.	Tartu tn. 20	pk	8			18	0	0	12	+
336.	Vaestemaja tn. 1	a				65	0,2	0,1	13,8	—
337.	Vaksali tn. 5	r	4	2,2	1,8	355	0,6	0,5	24,5	—
338.	Vaksali tn. 18	r	4,8	2,6	2,2	210	j	0,1	27,8	—
339.	Õpetajate seminar	pk	93			32	0	j	11,6	+
	(novemb. 1930. a.)									
340.	Kaitseväe kasarmu	pk				18	0	0	20,9	+
341.	Pikk tn. 46					11	0	0,18	12,7	?
342.	Tallinna tn. 22					288	8,25	0,71	21,8	—
343.	Transvali tn.					273	0,2	0	31,9	—
344.	Turu avalik kaev					145	0	0,45	25,7	—

Hind 1 kr. 50 senti.